Class PS1638

Book G8

639
C49

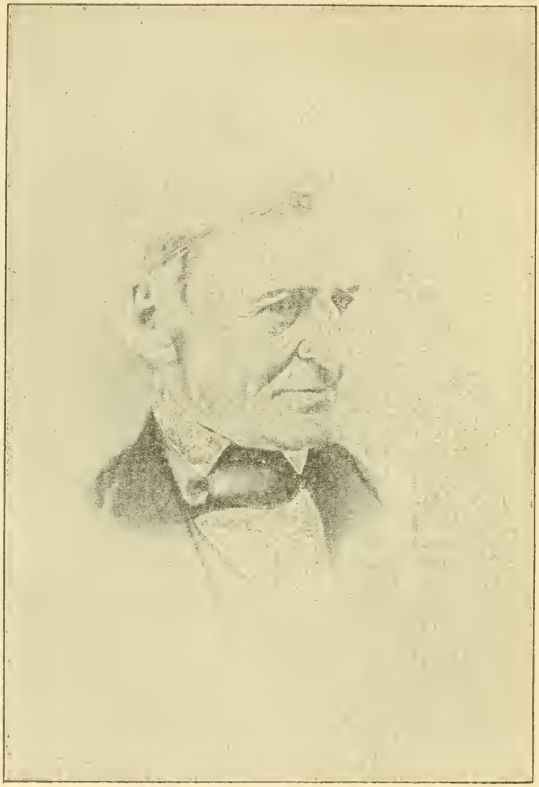

R. Waldo Emerson

RALPH WALDO EMERSON

En Fremstilling

af

Oscar Gundersen

CHICAGO
JOHN ANDERSON PUBLISHING CO.
1910

PS1638
.R8

"Stort jeg vilde Kirken bygge,
saa dens Hvælving kunde skygge,
ei blot over Tro og Lære,
men udover alt i Livet,
som af Gud er Livsret givet, —
over Døgnets Hverdagsdyst,
Kveldens Hvile, Nattens Kummer,
Ungdomsblodets friske Lyst,
alt, hvad ringt og rigt et Bryst
lovligt som sit eget rummer.
Elven, som dernede skummer,
Fossen, som i Kløften brummer,
Tonerne fra Stormens Lunger,
Røsterne, hvor Havet runger,
skulde smelte, sjælefangen,
sammen fuldt med Orgelsangen
og med Krav fra Folketunger."

Ibsens "Brand."

161993

a.m.p. Dec 4, 192

I

En af Emersons fornemste Bestræbelser var at gjøre Amerika opmærksom paa dets egne aandelige Udviklingsmuligheder. Han opnaaede at gjøre Europa opmærksom paa sit Land. Med Forundring saa man, at det halvt barbariske Vesten kunde frembringe andre Ting end Jern, Bomuld, Guld og Negerslaver: virkelige Aandsværdier.

Washington Irving følte sig mere hjemme i England end i sit eget Land. Cooper mindede om Walter Scott. Bryant, en ægte Digter, fortsatte i Form og Syn den gamle Tradition. Poe var exotisk. Longfellow "plukkede Blomster i alle Lande, men ingen vilde." Hawthorne var Puritanismens Psykolog. I Emerson fandt man en Mand, om hvis Amerikanisme og Originalitet der ikke kunde være Tvivl, for hvem Aand og Aandsliv stod som den høieste Virkelighed. Mænd saa forskjellige som Carlyle, Tyndall og Matthew Arnold har hyldet ham. For mange var han en enestaaende Aaabenbarelse, det store Orakel, den, der talte som Kjendtmand om det uudsigelige, med noget over sig af "det Skin, som aldrig var seet paa Sjø eller Land."

Sit Land blev han den store Opdrager. I

sin Uafhængighed en Drivfjær, ved sin Idealisme en staaende Paaminder. I mangen ung Amerikaners Udvikling spillede Emersons Indflydelse Hovedrollen. Og at han fremdeles er en Faktor i amerikansk Aandsliv, det saaes, da man den 25de Mai 1903 feirede Hundredaarsdagen for hans Fødsel. Men i de Biografier og kritiske Afhandlinger, som Dagen bragte, slaaes man af den store Forskjellighed i Bedømmelsen af Emerson. Endnu fremdeles er han den omstridte Personlighed, Kritiken ikke kan enes om. Nogle fremhæver ham som Tænkeren, nogle som Patrioten, andre som Digteren, atter andre som Reformatoren. Paa enkelte virker han som Duft og Farve, medens somme dvæler ved hans praktiske Betydning. Ja saa forskjelligt kan Synet være, at medens Emerson almindelig ansees for en uforbederlig Optimist, ser én Forfatter, i en brilliant skrevet Artikel, i ham den store Skeptiker og Pessimist!

I dette kritiske Babel faar man Lyst til, med de Midler, som staar til ens Raadighed, at tegne sit eget Emerson-Billede. Og naar jeg i det følgende gjør et saadant Forsøg, skyldes Feilene iallefald ikke skortende Kjærlighed til Emnet. Det er over tyve Aar siden jeg først stiftede Bekjendtskab med Emersons Skrifter, og i disse Aar har jeg atter og atter vendt tilbage til ham. At han ikke kan regnes med blandt de systema-

tiske Filosofer, hvis bindstærke Værker vi pløier igjennem med Forventningens Sved paa Panden for siden aldrig mere at aabne dem, er for mig som for saamange andre noget af det tiltrækkende ved Emerson.

De filosofiske Systemers Tid er vel omtrent forbi. De kan nok skrives og kommer maaske periodevis til at skrives indtil Dagenes Ende, men vi tror ikke længer ubetinget paa dem. Den Løsning af det enkelte Problem, de i heldige Tilfælde kan give; den sindrige Kombination af kjendte, men forhen isolerede, Ideer, de iblandt kan opvise; det Lys, de kan sprede over Tilværelsen; den Livsvisdom, de indeholder, vil, som alt af permanent Værd, indlemmes i Kulturmenneskets Bevidsthed. Overfor det øvrige, den forhastede Generalisering, den stive Systematisering, de haartrukne Analogier, forholder vi os skeptiske. D. v. s., vi akcepterer ikke længer noget System i sin Helhed. Lang og bitter Erfaring har lært os Forsigtighed.

Emerson var ingen Systematiker. Han var det i altfor liden Grad. Han tilhører ikke de strenge Tænkeres, men de lykkelige Seeres Orden. Dette vil naturligvis ikke sige, at han ikke tænkte. Men hans Tanker kom over ham i Form af Aabenbarelser, Inspirationer, der betog ham; ofte i Form af paradoxale Indfald, som skjulte over store Sandheder. Han tilstod, at han var den ube-

hjælpeligste Mand til at forsvare sine Meninger, fordi han var uerfaren i den formelle Logiks Trappetrin; men han hævdede ogsaa, at naar en Sandhed dager over en, kan man ikke være i Uvished om, at det er Sandhed. Han var altsaa Intuitionist. Nu er det, forekommer det mig, en uhyre Feil at mene, at med Intuitionisterne har man intet Udkomme. Den Antagelse har ikke sin Rod i noget dybtgaaende Sjælesyn, men snarere i en fladbundet Logik, der er mange Middelmaadigheder medfødt og i ethvert Tilfælde kan læres, selv af de noksaa overfladiske. Udviklingen bevæger sig sjelden eller aldrig gjennem logiske Formler. Det kunde være paatide at spørge, om det, man i Filosofi og Moral kalder Intuition, ikke egentlig har større Værd end det, der fremkommer som Resultat af blotte logiske Operationer. Intuition er ikke Vilkaarlighed, den er et virkelig logisk Produkt, medens saakaldt Logik paa den anden Side enten er det tommeste Spilfægteri eller ogsaa, hvor den er dybere, kun en Methode til Udgreining af Sandheder, der allerede staar som saadanne for ens Bevidsthed. De skarpeste Logikere, som Sokrates (eller Platon), indrømmer dette. Og Spinozas "geometriske" Methode, en høist uinteressant Methode, er intet andet end en Fremstillingsform.

Urigtigt er det ogsaa at mene, at hvor en Forfatters Fremstilling savner System, eta-

blerede Inddelinger og Kategorier, der er Forfatterpersonligheden selv i Lunets Vold og uden Midtpunkt. En Tænker kan gjennemgaa forskjellige Standpunkter. Man er Yngling og Mand, ogsaa Barn og Olding. Man er underlagt Udviklingens Lov. Men den Grundforandring af Synsmaader, man oftere taler om hos Tænkere, beror tidt paa Læserens Uopmærksomhed. Og hvor Grundændringerne i det mindste er tilsyneladende, som hos Schelling, skyldes det ofte en Rigdom og Mangfoldighed, der er for stor til at den med et Øiekast kan samles under et. Selve det tarveligste Menneske har et Centralpunkt, som det nok momentvis kan forlade — det er jo Rythmens Lov — men som det altid vil komme tilbage til eller dreie sig om. At en Aristokrat blir Demokrat eller omvendt, at en kristen blir Fritænker eller omvendt, behøver ikke at berøre det centrale i Personligheden. Alle slige menneskelige, "altformenneskelige" Kategorier hører hjemme i det periferiske.

Hvad nu særlig Emerson angaar, maa det fremhæves, at ihvorvel han undergik Forandring og Udvikling, var han en sjeldent harmonisk Aand. Hans Filosofi som hans Poesi er en organisk Vækst. Den Kirke, hvori han nogle Aar af sin første Manddom var Præst, den unitariske, er Verdens mindst orthodoxe, men han siger selv, at havde man rigtig prøvet ham, var han troligvis aldrig

blevet ordineret. Og naar han siger dette, antedaterer han ikke senere Anskuelser, thi store Dele af hans Prædikener forekommer i hans Foredrag og Essays, ligesom omvendt mange af hans Udtalelser fra hans efterpræstelige Tid nutildags citeres fra de forskjelligste Prædikestole, uanseet Bekjendelse. Fra først af stod Emerson over Bekjendelserne. Han stod objektiv overfor selve Kristendommen. Paa mange Maader, baade ved Afstamning, Opdragelse, Omgivelser, bundet af sin Tid og sit Land, var han endnu inderligere bundet af sin Personlighed, det i en, der i saa høi Grad er Resultatet af disse Faktorer og dog tillige det uforklarlige.

I Fremstillingens Medfør er jeg tvungen til at gaa lidt mere systematisk tilværks, end Emersons Skik var. Naar jeg desuagtet ikke har indrømmet hans Psykologi et særskilt Kapitel, saa kommer det af, at hans hele Produktion er en Aabenbaring af hans Psykologi. — Man bliver nødt til at behandle ham som Personlighed. Kan man ikke paavise, hvorledes og hvorfor disse Tanker netop var hans; denne eiendommelige sjælelige Sammensætning nødvendig; lægge Fingeren paa den Fjær, der driver hele hans aandelige Mekanisme (og alle slige Forsøg er faafængte), saa kan man i det mindste prøve at give en Fremstilling af Sjælevirksomhedens ydre Udtryk. Det er det eneste, som her er tilsigtet.

II

Ralph Waldo Emerson er født i Boston den 25de Mai 1803, altsaa 27 Aar efter Koloniernes Uafhængighedserklæring og bare 14 Aar efter George Washingtons første Inauguration. Hans Far, William Emerson, var Unitarpræst, og baade paa fædrene og mødrene Side kunde han tælle en lang Række geistlige Aner. Han tilhørte de akademiske Slægter, der paa denne Tid i Ny-England repræsenterede Dannelsen og Tonen. Otte Aar gammel mistede Ralph Waldo sin Far. Denne skildres som en fremragende Taler af vindende Væsen og behageligt Ydre, trofast i Venskab og højmodig mod Modstandere, og hans theologiske Frisind stod snarere over hans Embedsbrødres.

Familien sad nu igjen i smaa Kaar; men Moderen, en stille, værdig, dannet Dame, sørgede for at faa Sønnerne opdraget i Overensstemmelse med Familietraditionerne. I Latinskolen var Waldo (som Moderen kaldte ham), uden at være forsømmelig, ikke meget over middels. I Opførsel var han exemplarisk, ikke af Frygt eller med Anstrengelse, men fordi Blidhed, Godhed og Hensynsfuldhed laa ham i Blodet. En af

hans Skolekamerater siger, at det eneste, som manglede i hans Fuldkommenhed, var "lidt mere maskulin Kraft." Men hverken Waldo eller hans Søskende (han var den tredje af syv) var legemlig stærke, noget, som i flere Aar vedblev at kaste en Skygge over hans ellers freidige Natur. Og den, som maaske øvede mest Indflydelse paa ham i Gutteaarene, var ogsaa en Kvinde, hans ugifte Tante Mary Moody Emerson. Hun var fortrolig med den engelske Literaturs Mesterværker, men hendes kjæreste Læsning var Platon og Plotinos. Meget af det, Nevøen senere citerer af hende, kunde godt være skrevet af ham selv, især paa det Udviklingspunkt, da han skrev "Nature." Hos dem begge sporer vi samme Skjønhedstrang, Naturfordybelse og Alfølelse i Forening med en Mysticisme, der mere minder om Nyplatonismen og den indiske Filosofi end om det nøgterne Ny-Englands praktiske Livsvisdom.

Uagtet Læreanstalterne i Amerika paa de Tider langtfra kunde kaldes lærde, læstes dog de gamle Sprog med adskillig Flid. I Elleveaarsalderen kunde saaledes Emerson gjengive Vergil i noksaa passable engelske Kupletter. Han siges at have holdt af Græsk, skjønt han efter eget Udsagn senere Livet helst læste alle ikke-engelske Forfattere i Oversættelse. Mærkeligt er det, at han, som aldrig rigtig lærte den ikke altfor

sjeldne Kunst at skrive formfuldendte Vers, i Gutteaarene gav sig meget af med at skrive Digte. Det har vist ikke været af Rimelyst. Sandsynligvis har han tidlig havt en Følelse af, hvad han som Mand udtalte, at Digteren var det dybeste i ham. Atten Aar gammel tog han sin Afgangsexamen ved Harvard College uden at have udmærket sig mere der end tidligere paa Latinskolen. I det hele synes Emerson ikke at have ligget for de regelmæssige Skolefag og Skolefordringer. Mathematik faldt ham især besværlig, og Naturvidenskaben interesserede ham ikke. I et Essay taler han om det lige store Udbytte af de "dumme Bøger under Latinskolebænken" som af de foreskrevne Skolebøger. Muligens han ikke havde "maskulin Kraft" nok til at stjæle sig til forbuden Læsning i Skoletimerne, men hans Genius pegte udad, i andre Retninger end dem, Skoledressuren anviser.

To Aar efter at have absolveret sin Collegeexamen begyndte han at studere Theologi under Dr. William Ellery Channing, der ved Siden af at være Unitarkirkens fornemste Mand (Theodore Parker var yngre og radikalere) tillige var meget af en Kulturapostel. Emerson drev vel ikke Theologien *con amore*, men Jus og Medicin tiltalte ham endnu mindre. Efter et treaarigt theologisk Kursus fik han sin "Prædikebevilling" — ved Dispensation, da hans Syn

begyndte at svigte ham. Den 11te Marts 1829 blev han ordineret til Andenpræst ved Second Church i Boston, og i September samme Aar giftede han sig. Da Førstepræsten tog Afsked, maatte han forrette som Enepræst, hvad han gjorde til Menighedens fulde Tilfredshed. Samtidig var han Medlem af Skolekommissionen og Kapellan i Statens Senat. Han aabnede sin Kirke for Abolitionisterne og hjalp med i flere filantropiske Foretagender uden Hensyn til Trosbekjendelse. Methodistkirkens daværende Sjømandspræst i Boston, den excentriske Taylor ("Father Taylor"), havde i Emerson en virksom Støtte under Oprettelsen af sin Mission. Ingen kunde tvivle paa Fader Taylors pletfri Orthodoxi og Afsky for Meninger som Emersons, men saa stor var hans Agtelse for denne, at han engang, da hans Trosbrødre bebreidede ham hans upassende Venskab (thi som Unitar vilde jo Emerson gaa til Helvede), lod sig henrive til følgende umethodistiske Kjætteri:

"En Ting er jeg vis paa. Gaar Emerson til Helvede, saa vil han forandre Klimatet dernede, og Emigrationen vil gaa i den Retning."

Emersons Virke i hans ny Stilling skulde ikke blive af lang Varighed. Eftersom han vandt større Klarhed over sig selv, indsaa han mer og mer det forkjerte i sit Forhold. I Februar 1832 var ogsaa hans Hu-

stru død, og hans Brødre begyndte at rammes af den Sygdom, der snart skulde lægge dem i Graven. Sorgen har ryddet op i Emersons sandhedskjærlige Sjæl. Den 9de September samme Aar holdt han for sin Menighed en Prædiken om Nadveren, den han gjør sig Samvittighed over at meddele. Nadveren var af Jesus og Evangelisterne ikke bestemt som stedsevarig Institution — tiltrods for Pauli modsatte Opfatning. Og om ogsaa den primitive Kirke opfattede Nadveren som stedsevarigt Sakramente, saa var Sagen ikke dermed afgjort. Vi maa handle i Kristendommens Aand og ikke efter oldkirkelige Paabud. Indvendtes der, at Sakramentet var en vakker og harmløs Skik? Det havde sine Farer, idet det forblandede Gud og Jesus.

"Naar Sjælen staar alene med Gud, er Jesus ikke mere nærværende i din Tanke end din Broder eller dit Barn."

Hans Menighed kunde ikke gaa med paa hans Syn. Og hermed endte Emersons Virksomhed som Præst. Han var henvist til en anden.

En liden Formue, hans Hustru havde efterladt sig, satte ham istand til Aaret efter at besøge Europa. Han bereiste Sicilien, Italien, Frankrig og England. Men Stederne synes at have interesseret ham mindre end de fremragende Personer, han traf. Paa Fastlandet mødte han Professor Amici og

Walter Savage Landor og i England Coleridge, Wordsworth, De Quincy og Thomas Carlyle, med hvilken sidste han skulde komme til at knytte et livsvarigt Venskab.

I 1834 tog Emerson Ophold i Concord, Massachusetts, hans Forfædres Hjemsted, der ogsaa for Fremtiden skulde blive hans. Concord, som senere er blevet Amerikanernes Mekka, var netop Stedet for en kontemplativ, skjønhedsmodtagelig Aand som Emerson. Der var Eng og gammel Skog, enkeltstaaende Grupper af ærværdige Almer, Tjern og smaa Sjøer (deriblandt den ved Thoreaus Bog forevigede Walden) og en magelig Elv, Musketaquid (paa Indiansk) eller Meadow River. Concord havde ogsaa Traditioner, baade indianske og revolutionære, en Omstændighed, som sikkert har virket med ved Emersons Valg, ligegyldig for Tid og Sted, som han ellers ofte viser sig.

Det var naturligt, at Emerson valgte Foredraget som Meddelelsesform. — Foredragenes Tid er nu paa det nærmeste forbi i Amerika. D. v. s., de er henlagt til Kirkerne, Klubberne og Universiteterne. Offentlige Forelæsninger eller Foredrag er jo ifølge sin Natur mere eller mindre populære, eller rettere: mere populære og mindre grundige. Folk, hvem solide Kundskaber er det vigtigste, søger helst andetsteds, til den dokumenterede Historie, den trykte videnskabelige Undersøgelse. Og det inspire-

rende Foredrag, der var Emersons, det, der ikke byder paa Fagviden, men paa Vuer, Orientering, Fortolkning af Fænomenerne — det aandfulde, løftende emersonske Foredrag, synes der ikke længer at være Plads for i den travle amerikanske Verden. — Foredraget blev Emersons Vehikel og Indtægtskilde i 40 Aar. Efterhaanden indbragte hans Bøger ham en Del, men alle hans Bøger med Undtagelse af "Nature" og "English Traits" er Foredrag i gjennemarbeidet Form.

Men lidt besynderligt var det unægteligt, at han tog sig Emner som nogle af hans første: Vandet, Menneskets Forhold til Kloden osv. Naturvidenskab havde han jo hverken Sans eller Træning for. Var det en undskyldelig Koncession til den populære Fordring? Hvor liden Pris han selv senere satte paa disse sine første Forsøg, sees af, at han ikke har ladet dem trykke. Alligevel var de ikke uden gavnlig Indflydelse paa Emersons Tanke- og Udtrykssæt. Den nødtvungne Sysselsættelse med lidt exakt Forskning var et godt Korrektiv for en Begavelse som hans, og mange af hans heldigste Billeder og Analogier skyldes den.

I 1833, efter sin Hjemkomst fra Europa, havde han talt for den Menighed, han forlod. Hele hans Intuitionsfilosofi ligger i de Ord, som da faldt fra hans Læ-

ber: "Jeg finder i mit Gudsforhold Løsningen paa alle de Tvivl, som har trykket mig. Jeg opdager Forskjellen paa det ydre og indre Jeg. Jeg er mig bevidst, at indenfor dette feilende, lidenskabelige, dødelige Jeg sidder der en høi, rolig, udødelig Intelligens, hvis Kræfter jeg ikke kjender, men den er stærkere end jeg, den har aldrig bifaldt noget urigtigt; jeg raadfører mig med den i min Tvivl, i Farer søger jeg didhen, jeg anraaber den under min Gjerning."

Hans første lille Bog "Nature," der udkom i Boston i 1836, er et Forsøg paa en systematisk Fremstilling af hans Grundanskuelser. Han stiller sig i direkte Rapport til Verdensaanden og begynder sin Virksomhed i Centrum. Verden er for ham Aand, i Udspring og Maal, og hans Livsgjerning bliver at tolke denne og anvende de udledede Lærdomme paa de forskjellige Livsopgaver og Virksomheder. Hans her og der forekommende paradoxale Meninger — f. Ex. den om et forhistorisk Fald — undergaar Omformning, men i det store hele kan "Nature" endnu fremdeles betragtes som det adækvateste Udtryk for Emersons Metafysik.

I denne lille Bog er der Tanker, som minder om Fichte og Schelling, ja endogsaa om Schopenhauer. Men Indflydelsen kan bare have været middelbar, thi det er om-

trent sikkert, at Emerson ikke har læst nogen af disse Forfattere, iallefald ikke i Originalen. I et Essay mange Aar senere taler han om Schopenhauer med en Følelse, der ligner Afsky. I en Afhandling om Transcendentalisme — som Emersons og hans spirituelle Filosofi kaldtes — henfører han den til Kant. Men jeg er næsten vis paa, at han aldrig grundig har studeret Kants "Kritik der reinen Vernunft," eller at han i ethvert Tilfælde har misforstaaet ham. Mere direkte Indflydelse har maaske Coleridge øvet. Og Coleridge var jo stærkt berørt af den tyske Filosofi, hvis Tanker i første Halvdel af det nittende Aarhundrede ligesom laa i Luften og slog ned i alle tænksomme Sind. Hos Emerson indgik denne Filosofi eller Tidsaand kemisk Forbindelse med en gjennem Slægtled nedarvet Puritanisme. Gudsbegrebet udvidedes til at blive halvt eller helt pantheistisk. Moralfølelsen fik ny og friere Former, men forblev i sine store Grunddrag den samme. Naturfølelsen, forløst fra alle dogmatiske Lænker, fik ytre sig uhindret. Landets Ungdommelighed farver hans Tanker. Ikke alene er Amerika Mulighedernes Land, men Tilværelsens Muligheder er uudtømmelige. Ethvert Individ er et nyt og oprindeligt Kraftcentrum.

I Emersons samlede Værker, som de foreligger i "Riverside Edition," udgjør

"Nature" et Bind sammen med ni Taler og Foredrag, der baade i Tid og Indhold naturlig grupperer sig om hans første Essay. De er allesammen blevet til i Aarene 1837—44, fra Emersons 35te til hans 42de Aar. Den første og maaske mærkeligste af disse Taler er "The American Scholar," holdt for en Studenterforening i Cambridge den 31te August 1837. I denne Tale, der af Beundrere blev hædret med Navnet "Amerikas intellektuelle Uafhængighedserklæring," tager han Ordet for sit Lands selvstændige Bidrag til Verdensliteraturen. "De Millioner, der rundt om os stormer ind i Livet, kan ikke til evig Tid næres med de tørre Rester af Udlandets Høst." Den dannedes og Tænkerens Pligt er at være sig selv. Alle hans Pligter kan opsummeres i dette ene Ord: Selvtillid. Tænkeren er jo det fuldstændige Menneske, derfor en Slags Generaldelegat. Han maa gjennemleve hele Menneskelivet i sit indre og tænke sine Tanker som for den almægtiges Aasyn, uden Frygt for sig selv eller andre. Han maa være modig og kalde et Legegevær ved sit rette Navn, "om saa alle Verdens ærværdige og ældste kaldte det en Dommedagsbasun." Kun saaledes vil han virke opdragende. Han lever for os og vi ved ham. Almindelige Mennesker søger Penge og Magt, thi i sit Søvngjængeri skatter de disse Ting høiest. Tæn-

keren skal omvurdere Værdierne, men saa maa han ogsaa have Evne til at lide.

"Er det ikke den største Skam i Verden: ikke at være en Individualitet, en Karakter ...at tælles i Hobe, efter Parti, efter Sektion, saa at vor Overbevisning kan udregnes geografisk som Nordens eller Sydens! Ikke saa, Brødre og Venner. Vi vil staa paa egne Ben, arbeide med vore egne Hænder, udtale vore egne Meninger . . . Da skal en Nation af Mænd for første Gang existere, fordi enhver især føler sig inspireret af den guddommelige Aand, som tillige inspirerer alle."

En anden af de ni Taler er den for de theologiske Kandidater ved Harvard, Søndag 15de Juli 1838. Tager man i Betragtning Tid, Sted og Anledning, maa man ubetinget kalde den noget af det dristigste, der kom fra Emersons Mund, og den vakte da ogsaa mere Opsigt end noget, han hidtil havde sagt eller gjort.

Paa denne Tale kunde med Rette Bjørnsons Ord anvendes:

"Begynder som en Susen i Kornet Sommerdag
og voxer til en Brusen gjennem Skogenes Tag."

Taleren begyndte med en fin, digterisk Beskrivelse af Julisommeren, som den laa

omkring ham, styrede gradvis ind i psykologiske og moralske Emner, indtil han nærmer sig den kristne Kirke, hvis Præster hans unge Tilhørere stod i Begreb med at blive. Hvad var naturligere, end at han skulde dvæle ved Kirkens Stifter, men hvad kunde vel ogsaa for en Forsamling som hans være mere revolutionært end hans Maade at gjøre det paa!

"Jesus tilhørte de ægte Profeter. Med aabne Øine saa han ind i Sjælens Hemmelighed. En Mand i det mindste var sand mod det, som ligger i dig og mig. Han saa, at Gud inkarnerer sig i Mennesket og forevig virker for at tage Verden i Besiddelse . . . Men hvilken Fordreining denne Lære undergik i hans egen og den kommende Tid . . . Den aandløse Forstand greb det høie Ord fra Digterens Læber og omgjorde det til: "Dette var Jehova kommen ned fra Himlen. Du skal dø, hvis du siger, han var et Menneske." Hans Idiomer og Talefigurer har usurperet hans Sandheds Plads, og Kirker bygges, ikke paa hans Grundtanker, men paa hans Billedsprog." Han gaar endnu videre. Han citerer en Linje af Wordsworth og siger, han heller vil være en Hedning og en Mand end en myg, autoritetsbunden kristen. "Det er ved sine hellige Tanker, Jesus hjælper os og bare ved dem. At prøve at omvende et Menneske ved Mirakler er at profanere Sjælen. Forring ikke Kristi Liv

og Ord ved Udsondring og Omvendelsesiver. Lad dem forblive det, de var, levende og varme, et Stykke Menneskeliv medhenhørende i Landskabet og den glade Dag."

Emerson tror paa en evig Inspiration. Kirkens store Feil er, at den tager Aabenbaringen som noget afsluttet. For Kirken er Gud praktisk død. Men Gud aabenbarer sig fortsat i Kunst, Digtning, Moral, i alt det, der høiner Livet og Maalene. Han slutter:

"Jeg haaber paa en Tid, da den høie moralske Skjønhed, som greb disse østerlandske Mænd, og iblandt dem særlig Hebræerne, og paa deres Læber udtalte Orakelsprog for evige Tider, ogsaa skal tale i vort Vesten. De jødiske og græske Skrifter indeholder Ord, som har været Livsens Brød for Millioner. Men de er fragmentariske. Jeg venter paa den kommende store Lærer, der skal forfølge disse lysende Linjer, indtil de bøier sig sammen til en Cirkel og sees i hele sin afrundede Ynde. Da skal Verden opdages at være Aandens Speil, Tyngdeloven et med Hjertets Renhed og Pligten et med Forskningen, Skjønheden og Glæden."

Der blev mumlet og brummet over en slig Tale paa et sligt Sted. Da den forelaa trykt, steg Forargelsen til Storm. Alle var kristendomsbekymrede, men i Bekymringen blandede der sig for de orthodoxes vedkom-

mende adskillig Skadefryd. De havde helt uventet faaet Hævn over Kristenhedens venstre Fløi: Unitarismen. Thi Emerson havde jo været Unitarpræst, han havde trukket Konsekvenserne af Læren og aabenbaret sig som en ret og slet Fornægter — der kunde man bare se!

Og Unitarerne paa sin Side var langtfra tilfredse. Der var noget i de orthodoxes Paastand: alt eller intet; ialfald nok til at sætte Unitarismen i et daarligt Lys. Datidens Unitarer var jo ogsaa langt konservativere og forsigtigere end Nutidens. De protesterede altsaa mod Emerson i Tale og Skrift. Emersons Tale, saa hævet og høi, uendelig over alle Sekter, man kunde gjerne sige over alle Religioner, efterfulgtes ikke af nogen fiendtlige Ytringer fra hans Side Han polemiserede aldrig, forsvarede sig aldrig. Det var i en Korrespondance med Dr. Henry Ware, han ytrede de Ord, som siden saa ofte, og oftest uskjønsomt og kortsynt, er anvendt mod ham: "Jeg kunde ikke forklare mig, om jeg blev noksaa meget opfordret . . . Det glæder mig at udtale mine Tanker, men om De spørger mig, hvorledes jeg tør sige dette eller hvorfor det er saa, er jeg den ubehjælpeligste af dødelige Mennesker." — Dette er igjen Hævdelsen af Sjælen (Instinktet, Intuitionen) mod Formlerne, denne Gang Polemikens og Logikens.

"Det, som iblandt os almindelig kaldes Transcendentalisme," siger Emerson i et Foredrag med denne Titel, "er Idealisme, Idealisme fra 1842. Menneskene har altid skilt sig i to Leire: Materialister og Idealister." Han forsvarer Transcendentalisterne, men med adskilligt Forbehold, og det humoristiske Smil over deres Egenheder og Yderligheder spiller ham stadig om Munden. Emerson var vel omtrent den eneste harmoniske Natur iblandt dem. Lærdom og Ideer havde de alle. A. Bronson Alcott var sprænglærd Autodidakt, han var Platoniker paa sin Hals, tillige Vegetarianer, og klædte sig i lang Tid bare i hvidt. Hedge satte den haarfineste Metafysik i Vers. Margaret Fuller, et snakkende Konversationslexikon, led under "intensive Stunder." Thoreau, en steil Drømmer og Eremit, i fuldere Maal Emersons Disciepl end nogen anden, virkede ved sin mikroskopiske Naturkundskab befrugtende paa Mesteren. Oprørske og reformsyge var de alle, Emerson den eneste maadeholdne iblandt dem. Han var i 1840 med paa at grundlægge Tidsskriftet "The Dial," som efter tre Aar maatte gaa ind. Derimod var han ikke med paa det kommunistiske Forsøg "Brook Farm," som organiseredes i 1841 og opløstes i 1847, uagtet han betragtede Experimentet med Interesse, ja endog Sympathi. Til "The Dial," der først redigeredes af Margaret Fuller, senere af Emerson, bidrog

han meget baade i Prosa og Poesi. Men det er med Essays I. Serie, samlet og udgivet i 1841, at han egentlig træder op paa Verdensscenen.

Forsaavidt som vel heller ikke Emerson var færdig fra først af, lidet som han i Aarenes Løb synes at have forandret sig, har det, han skrev før denne første Række af Essays, sin store Betydning som Udtryk for hans Lære- og Vandreaar. Aarene 1835—1840, fra hans 32te til hans 37te Aar, maa betragtes som dem, hvori han kom til fuld Bevidsthed om sin Livsopgave. Af alle hans Bøger er vel Essays I. og II. de mest læste. Og af disse igjen er første Række bedst kjendt, ligesom de ogsaa virkelig staar over anden. Udarbeidelsen af disse Essays har faldt sammen med meget af det, vi alt har omtalt. Men Tonen er her en lidt anden. Mangt og meget af disse Essays er inkorporerede Brokker fra Taler baade præstelige og efterpræstelige, men de bærer Præget af Forfatterens Bevidsthed om ikke længer at tale til Concord eller Boston eller Ny-England bare. Han taler til Verden. Hans Grundfilosofi er færdig. Den er gaaet ham i Blodet, hvis den ikke allerede i Forveien var tilstede som Temperament og Aandsanlæg. Det, han nu vil, er at lade sin Filosofis Lys bryde sig i de forskjellige Enkeltgjenstande, han tager op til Behandling. Der ligger ofte lange Overveielser og dybe Er-

faringer bag Sætningerne. Til andre Tider kan de aande den reneste Inspiration. Ofte er de dristig paradoxale, saa igjen vittige, humoristiske. De tildels lange Perioder fra hans foregaaende Aar fortrænges af den aforistiske Form. Den eneste formelle Feil, disse Essays har, skyldes Udarbeidelsesmaaden.

Emerson var jo aldrig nogen Methodiker. Carlyle, der foragtede formel Logik ligesaa hjertelig som Emerson, er en ren Arrangør i Sammenligning med denne, og Montaigne, som gjør sig til af sin Mangel paa System, ledes temmelig sikkert af sit logiske franske Naturel. Vist er det sandt, som Emerson siger, at naar Logiken viser sine haarde Knokler, gjør den Fremstillingen uskjøn. Men ingen kan behandle sit Emne friere end t. Ex. Matthew Arnold, som dog desuagtet holder sig til Texten. Det kunde ogsaa Emerson have lært af sit Universalgeni Platon. Emersons Essays mangler egentlig Arkitektonik, de har intet første, midterste og sidste, ingen Klimax. Han synes selv at have indseet Feilen ved sin Methode, naar han i et Brev til Carlyle udtaler sig om den i disse elskværdig selvironiske Ord: "Her sidder jeg og læser og skriver med svært lidet System og, hvad Komposition angaar, med det mest fragmentariske Resultat: umulige Paragrafer, hver Sætning en haabløst enestaaende Partikel."

Endskjønt Emerson blev hele 79 Aar, og en Afhandling af ham blev offentliggjort saa sent som Februar 1882, to Maaneder før hans Død, rækker hans egentlig produktive Periode ikke stort længer end til hans 52de Aar. Størsteparten af, hvad han efter dette Aar sendte ud i Verden, var allerede blevet til i en eller anden Form — som Prækener, Taler, Foredrag, Artikler, Dagbogsoptegnelser, Notater etc. — i de foregaaende frugtbare Aar. Essays 1ste Række udkom, som alt nævnt, i 1841; hans øvrige Bøger i følgende Orden:

Essays II.....1844
Poems 1847
Representative Men.....1850
English Traits.....1856
Conduct of Life.....1860
May-Day and other Pieces
(Digte).....1867
Society and Solitude.....1870
Letters and Social Aims.....1876

Digtene foreligger nu i samlet Form som 9de Bind i "Riverside Edition," "Lectures and Biographical Sketches" og "Miscellanies," henholdsvis 10de og 11te Bind, er Samlinger foretaget af hans Venner.

Om Emersons øvrige Liv kan vi fatte os i Korthed. Han var jo ingen Handlingens Mand. Hans Betydning og Liv ligger i det, han talte og skrev.

I 1835 indgik han i nyt Ægteskab. Et Brev, han skrev til sin Ven Carlyle i 1838 (det, som indeholder det forhen citerede om hans literære Methode), giver os et lidet Indblik i hans jevne, regelmæssige Liv.

"Jeg eier eller dyrker ("improve"), som vi Yankees siger, bare to Acres af Guds Jord. Paa denne Flæk staar mit Hus, er min Kjøkkenhave, min Frugthave med 30 unge Trær og mit tomme Udhus. Huset er komfortabelt og rummeligt. Foruden Huset har jeg endnu troligvis 22,000 Dollars, der i almindelige Aar giver mig en Indtægt af 6 Procent. Mine eneste øvrige Indtægter er fra mine Foredrag, der sidste Vinter indbragte mig 800 Dollars. Nuvel, med disse Indkomster er jeg herhjemme en rig Mand. Jeg gaar ind og ud efter Behag. Jeg har Føde, Varme, Fritid, Bøger, Venner. Borte fra Hjemmet er jeg ikke længer rig. Jeg har aldrig en Dollar at afse paa en Grille . . . Men herhjemme er jeg rig — rig nok for ti Brødre. Min Hustru Lidian (Lydia) er en Inkarnation af Kristendommen (jeg kalder hende Asia), og hun holder min Filosofi ren for Antinomisme. Min Mor, den hvideste, mildeste, konservativeste Dame, som i sin Elsk for alt gammelt gjør en Undtagelse med sin Søn; min Gut, et Stykke Kjærlighed og Solskin, vel værd min Aarvaagenhed fra Morgen til Aften, — disse og tre Tjenestepi-

ger, som koger, syr og springer for os, udgjør hele min Husstand.''

Den lille Søn, han her nævner, og som aldrig gik ham af Tanker, døde allerede fire Aar senere og er Gjenstanden for Emersons gribende Threnodi, et af de ædleste Digte i engelsk Poesi.

Foruden sin førstefødte havde han endnu tre Børn, to Døtre og en Søn, Dr. Edward Emerson, der har skrevet sin Fars Biografi og nu sidst besørget en ny Udgave af hans Værker. I 1874 besøgte Emerson atter Europa, men Turen var kort. I det hele reiste han lidet mere end høist nødvendigt, og han talte oftere yderst nedsættende om den amerikanske Reiselyst, der for ham tydede paa Udvorteshed og Letsind.

Emerson var høi af Vext, hele 6 Fod, og mager, han veiede bare omkring 140 Pund. Hans Skuldre var paafaldende skraa, og den ene lidt høiere end den anden. Hovedet var noksaa lidet, men Ansigtet stort med Ørnenæse og en fast Hage. Interessante var Folderne om Munden, hvori en Verden af Visdom syntes at skjule sig, og Øienrynkerne, der røber det overlegne Humor, som saa tidt kom tilorde i hans Tale og Bøger. Panden var stor, men ikke altfor høi, med et græsk Anstrøg. Øinene var himmelblaa eller havblaa. Over hele hans Person laa der en vis Godhed og Uskyld, som gjorde, at Smaabørn uvilkaarlig smilte til ham, og paa samme Tid

en Adel og Værdighed, som den uopmærksomste maatte føle. I Samtale og Omgang var han temmelig reserveret, han lyttede mere end han talte, og naar han talte, stansede han ofte for at finde det træffende Ord. Som Foredragsholder eller Oplæser var han yderlig sparsom paa Gestus, og hans faa Bevægelser kunde være keitede; en Gang tabte han endog Manuskriptet — under Forsamlingens nervøse Uro. Men naar man saa lagde Mærke til hans egen urokkelige Ro og hørte hans Stemmes Velklang, glemte Tilhørerne snart alt og hengav sig til den Ideverden, han rullede op for dem.

Endnu en Europatur skulde falde i hans Lod. Med sin Datter reiste han paa sine Venners Bønner for at restitueres efter det Slag, Branden af hans Hjem havde været ham. Dette var i 1872. Han kom dengang saa langt som til Ægypten. Imedens satte hans Venner og Naboer sig i Bevægelse for at gjenreise hans nedbrændte Hjem, og da han kom tilbage Vaaren efter, drog han ind under en Triumfbue hilset af et Musikkorps. Fra da og til sin Død var han maaske Amerikas mest ansete og ærede Forfatter.

I de sidste Aar af sit Liv led han under et sørgeligt Hukommelsestab, som umuliggjorde alt selvstændigt literært Arbeide. Naar han vilde betegne en Gjenstand, havde

han gjerne glemt Navnet og maatte nøies med en Omskrivning. Han glemte Navnene paa sine intimeste Venner. Tiltrods for denne Afasi var der intet senilt ved ham. Hans Hjerne syntes virksom som før. Bare Nævneevnen havde faaet en Læsion, som iblandt kunde aflokke ham en Spøg.

Emerson døde den 27de April 1882.

III

Da Emersons første lille Bog "Nature" (1836) fra Ende til anden er en Udredning af hans Metafysik, skal jeg her forsøge at give et kortfattet Resumé af den.

Naturens eller Yderverdenens Forhold til Mennesket er et firfoldigt. Det første Forhold er N y t t e n s. Mange kommer ikke længer end til at skatte Naturen for dens Brugbarhed. Jorden er paa engang Gulv, Værksted, Legeplads, Have og Seng. Vinden bærer Sæd, Solen trækker Vand, Vandet nærer Planterne, Planterne Dyret, Dyret nærer og hjælper Mennesket. De nyttige Kunster og Opfindelser er Kombinationer af Naturkræfter. Man venter ikke længer paa gunstig Bør, men fører Æolus's 32 Vinde med sig i Baadens Dampkjedel. Ved Hjælp af Damp og Skinner skyder man igjennem Landet som en Ørn eller Svale gjennem Luften. Men denne Side af Naturen er ikke udtømmende, bare et Middel til et Maal.

Ædlere end Nyttehensynet er S k j ø n h e d s t r a n g e n, og Naturen tilfredsstiller denne Trang. Den blotte Iagttagelse af Naturgjenstandene glæder. Paa de primitive Trin flyder Naturen som nyttig og Naturen

som skjøn sammen for Mennesket. Naturen har Lægekraft. Forretningsmanden kommer ud af Gadens Larm og Staahei, ser Himmel og Skog og blir en Mand igjen. Til andre Tider har Naturen fuldstændig løsrevet sig fra det nyttige og er ren Skjønhed. "Giv mig Sundhed og en Dag, og al keiserlig Pomp forekommer mig latterlig. Dagbrækningen er mit Assyrien, Solnedgangen og Maaneopgangen fremtryller Paphos og de vidunderligste Féregioner. Middagen bliver Sansernes og Forstandens England og Natten mit Tyskland med sine Drømme og sin mystiske Filosofi." Denne Naturskjønhed kommer usøgt, søgt skjuler den sig. Den er en Fata Morgana, som sees bedst fra Flidens Vinduer. Sagen er nemlig, at der findes et spirituelt Element i Naturen. Skjønhed er Guds Mærke paa Dyden. Enhver naturlig Handling har sin Ynde. Hver heroisk Handling breder Skjønhed over Stedet. Naturen tilhører Mennesket, den er dets, om det vil. Manden kan krybe i et Hjørne og abdicere sin Trone, men han har Adkomst til Verden som Odel og Eie. Leonidas og hans 300 Spartanere parrer Stedets og Handlingens Skjønhed. Homer, Sokrates, Phokion forbinder sig i vor Erindring med Grækenlands Geografi og Klimat. — Alle har lidt Naturfølelse. Hos somme stiger den til Glæde og blir Smag. Hos andre er den endnu mere

potenseret, Henrykkelse er ikke nok, de maa skabe Naturen over igjen. Det er Kunst. Et Kunstværk er et Resumé af Verden, en Gjengivelse af Verden i Miniatur. Thi mangfoldige som Naturgjenstandene er, deres Udtryk er ens. "Naturen er et Hav af Former inderst inde lige eller endog ensartede. Et Løv, en Solstraale, et Landskab, Havet, efterlader et og samme Indtryk paa Sindet . . . Digteren, Maleren, Musikeren, Arkitekten prøver hver for sig at koncentrere al Verdens straalende Skjønhed paa et Punkt."

S p r o g e t har Mennesket lært af Naturen. Ikke alene er hvert Ord, vi bruger, laant af et eller andet materielt Fænomen. Ret betyder lige, Aand betyder Vind eller Pust. For at udtrykke Følelse bruger vi Ordet Hjerte, Hoved er Tanke. Men vort Sprog er symbolsk paa en anden Maade. Naturforekomsterne svarer til visse Sindstilstande, og disse Sindstilstande kan bare beskrives ved Naturbilleder. En rasende Mand er en Løve, en listig Mand en Ræv, en urokkelig Mand et Fjeld. Uskylden tager et Lams Lignelse, ondskabsfuld List en Slanges, Lys og Mørke er Udtryk for Kundskab og Uvidenhed. De Ringe om Ringe, som en Sten, der kastes i Vandet, danner, er et Billede paa Indflydelsens Magt; den flydende Elv et Billede paa Tingenes Omskiftelighed. Sprogets inderlige Afhængighed af Naturen sees

bedst i den Tomhed og Fattigdom, som karakteriserer det billedløse Udtryk i et naturforladt Samfund eller Tidsrum. Derfor er det ogsaa en stor Fordel at være opfødt paa Landet. Den Digter eller Taler, som er fortrolig med Landet, vil aldrig ganske tabe Hovedet i Byernes Larm og Tummel. "Ved en ædel Følelses Kald vugger Skogen igjennem hans Sind, Furuen suser, Elven ruller og skinner, og Kjørene røter i Fjeldet, akkurat som i Barnedagene. Og ved disse Erindringer blir hans Veltalenhed betagende, Magtens Nøgler lægges ham i Hænderne."

Ikke alene er Ordene og Tingene sindbilledlige, men hele Naturen er sindbilledlig, er et Symbol, Aandens Symbol. Naturens Love svarer til de moralske som Ansigt til Ansigt i et Speil. Fysikens Axiomer er en Oversættelse af Ethikens. Dette kan bl. a. sees i vore Ordsprog. "En Fugl i Haanden er bedre end ti paa Taget." "Edikken er Vinens Søn." "Det er det sidste Straa, som brækker Kamelens Ryg." "Det synes at være en Nødvendighed for Aanden at aabenbare sig i materiel Form. Dag og Nat, Flod og Storm, Bæst og Fugl, Salt og Syre existerer som nødvendige Ideer i Gud og er, hvad de er, i Kraft af forudgaaende Affekter i Aandens Verden. Et Faktum er Aandens Afslutning eller Udløb. Den synlige

Verden er den usynlige Verdens Grænse eller Omkreds."

Naturens fjerde Forhold til Mennesket er Disciplinens, og i dette opsummerer den alt det øvrige. Rum, Tid, Samfund, Arbeide, Klimat osv. giver os daglige Lexer. De sanselige Gjenstande lærer os Forskjel, Lighed, Orden; de lærer os at generalisere. Hvor langsom og møisommelig en Opdragelse fra Dag til Dag, før vi vinder frem til det, vi kalder sund Fornuft (common sense)! Ikke den Naturgjenstand, den Naturlov eller Samfundsvedtægt, som jo staar ventende paa os med Lexen rede, med Belønning eller Straf, eftersom vi er lærvillige eller tungnemme. For Naturen tillader ingen Forsømmelse, intet Slurveri. Dens Ja er Ja, dens Nei Nei. Og dog — den tilsyneladende saa strenge og ubønhørlige Natur, den er jo igrunden netop saa streng, for at vi skal blive kloge og stærke i at benytte den. Den er der for at tjene os. Den føier sig ind under os. Vi bliver aldrig færdige med at udnytte den. Efter at have bragt den til at tjene vore materielle Behov gjør vi den til et Organ for vor Aand. Den er Haandens og Aandens Raamateriale, det taalmodige Dyr, der bærer Menneskesønnen til Kroningsfesten.

* * *

Men naar vi saa har lært vore Lexer og

taget vor Examen, stanser vi op og gjør os det Spørgsmaal, om Naturen ogsaa virkelig absolut existerer, om den ikke til syvende og sidst bare er en Tilsyneladelse, en Skinforekomst. Emerson erklærer sig inkompetent til at afgjøre, om hans Sandseindtryk er fuldt paalidelige, men hugger Knuden over ved at sige, at det igrunden kommer ud paa et, om Orion virkelig er til derude i Rummet, eller om "en Gud har malt det (Stjerne-) Billede paa Sjælens Firmament." "Enten Naturen har Realtilværelse, eller den bare er Aandens Apokalypse er mig et og det samme. For mig er den ideal, saalænge som jeg er ude af Stand til at prøve Rigtigheden af mine Sansers Rapport." Det er Kulturens Gjerning i Verden ikke at rokke vor Tro paa et enkelt Fænomen, som t. Ex. Hede, Vand etc., men derimod lede os til at betragte h e l e N a t u r e n som et Fænomen, ikke en Substans; at tillægge Aanden Existens, men se paa Naturen som en Følge. Sanserne og den uaandelige Forstand tror paa Naturens Absoluthed. Fornuften ophæver denne Skraasikkerhed. Forstandens Øie ser med mærkelig Nøiagtighed de skarpe Omrids og den farvede Overflade. Naar Fornuften kommer til, ser den Gratie og Udtryk i Omridsene og Overfladen. Paa et høiere Trin bliver Linjerne og Overfladen flydende og gjennemsigtige, Aarsager og Aand lyser frem under dem. Livets største

Øieblikke er de, hvori Naturen trækker sig tilbage for Gud (Aanden).

Visse ydre tilfældige Forandringer som et skiftende Synspunkt, Landets tilsyneladende Gang under en Seiltur osv., bringer os først paa den Tanke, at Naturen ligesaavel kunde være et Sansebedrag. Digteren øger denne Anskuelse ved sin fri Behandling af Gjenstandene, sine Billedudtryk, sin Sammentrængen af Tid og Rum. Han bruger Naturen som Symbol — ingen mere end Shakspeare. Han giver Sten og Støv Sjæl. Han kaster Verden som en Bold eller Boble fra Haand til Haand og anvender den til at belyse ethvert Tankeindfald, der i Øieblikket griber ham. Digterens Endemaal er Skjønhed, Filosofens Sandhed. Begge lægger de Tingenes tilsyneladende Orden ind under Tankens eller Aandens Overhøihed. Den filosofiske Opgave er at finde en ubetinget og absolut Grund for det, som existerer betinget. Filosofien tænker sig en Lov som Grund for alle Fænomener. Kjendes Loven, kan Fænomenerne forudsiges. Denne Lov optræder i Tanken som Ide. Den sande Filosof og den sande Digter er et, og en Skjønhed, som er sand, og en Sandhed, som er skjøn, er begges Maal. En Definition af Platon eller Aristoteles har Tiltrækning tilfælles med Sophokles' Antigone.

Metafysiken har altid havt for Vane at afføde Tvivl paa Materiens Existens. Tur-

got sagde: "Den, som aldrig har betvivlet Materiens Existens, kan være sikker paa, at han ingen metafysiske Anlæg har." Vi faar at gjøre med Ideer, og i deres Nærværelse bliver den ydre Verden en Drøm og en Skygge.

Religionen er folkelig Metafysik. Ogsaa den hæver sig over Materien; den siger: De Ting, som sees, er forgjængelige, de usynlige Ting er de evige.

I alle sine Riger, sine Klasser, sine Afskygninger er Naturen sin Oprindelse tro. Den taler altid om Aand. Den antyder det absolute. Den er en stor Skygge, som peger mod Solen bagenfor sig. Naturen er from. Som Jesus paa Malerierne staar den med bøiet Hoved og foldede Hænder. Om det, vi kalder Aand, vil den, som tænker mest, sige mindst. Naar vi følger Tankens nødvendige Skridt, lærer vi, at den ærefrygtindgydende Virkelighed, som ikke er bare Visdom eller Kjærlighed, ikke bare Skjønhed og Kraft, men alt dette under et, er det, alle Ting er til for, og det, hvorved de er.

Verden udgaar fra den samme Aand, som formede det menneskelige Legem. Den er en fjernere Gudsinkarnation. Men ulig vort Legem er Verden os ikke helt undergiven. Dens Orden formaar vi ikke at gribe ind i. I samme Grad som vi synker, fjerner den sig mer og mer. Vi er Fremlinger i Verden i Forhold til som Gud er os fremmed. Vi

forstaar ikke Fuglenes Sang. Somme Dyr flyr os, andre dræber os. Kun faa Planter kjender vi som brugbare. Huset er ikke voxet fra os, men vi er blevet forkrøblede og for smaa for Huset.

Emerson har ikke meget tilovers for Naturforskeren. De Opgaver, det gjælder at løse, er netop de, som Forskeren aldrig stiller. Den empiriske Viden lægger ofte Skylapper for Øinene. Lærdommen er poesiløs. Den indsigtsfulde Naturforsker vil erkjende, at en stor Del af Tilværelsen udelukker vore Beregninger, vor Addition og Subtraktion og Sammenligning af Størrelser. Vi finder ofte Sandheden ved uberegnede Sprang, fremfor alt ved Hengivelsens Ymyghed. En Gjætning er ofte frugtbarere end en uomtvistelig Paastand, en Drøm ofte dybere end hundrede Experimenter. "Poesien kommer Sandheden nærmere end Historien," citerer han frit fra Platon, men Sætningen er vist fra Aristoteles. Hver Formodning og Anelse fortjener Respekt, og ufærdige Theorier har tidt mere Vægt end fuldfærdige Systemer. Og saa siger han noget, som enhver Læser af Emerson vil understrege og sætte som Motto over en stor Del af hans egen Produktion: "En dybtskuende Forfatter vil føle, at Endemaalet for hans Studier og Forfatterskab nærmest bestaar i at oplade uopdagede Tankeegne og ved det ny Udsyn sætte den døsige Aand i frisk Virksomhed."

Han har før betonet Ligheden mellem Tænkeren og Digteren. Der er saameget af Digteren i ham, at han slutter med et Prosadigt, som han tilskriver en vis Barde, der naturligvis er ham selv.

"Mennesket har ikke sit Udspring i Materie, men i Aand. Aandens Element er Evighed. For den er derfor den længste Række Begivenheder, de ældste Kronologier, ny og nære. For det universelle Menneske, fra hvem de kjendte Individer gaar ud, er Aarhundrederne Punkter og Historien en eneste Nedgangsperiode."

Vi er som Nebukadnesar styrtet af Tronen, berøvet Fornuften, vi æder Græs som en Oxe. Men hvem kan sætte Grænser for Aandens bødende Kraft?

Mennesket er en Gud i Ruiner. Naar det bliver skyldløst, skal Livet forlænges, vi skal træde ind i Udødeligheden saa let som vi vaagner af en Drøm. Nu vilde Verden blive vanvittig og gal, om disse Disorganisationer skulde vare nogle hundrede Aar. Den holdes i Schak af Fødsel og Død. Fødslen er den stadige Messias, som kommer til den faldne Slægt og beder den at vende tilbage til det tabte Paradis.

"Mennesket er sin egen Dverg. Engang var det gjennemtrængt af Aand. Det fyldte Naturen. Ud af det sprang Sol og Maane, fra Manden Solen, fra Kvinden Maanen. Dets Tankelove, dets Handlingsperioder tog

ydre Form som Dag og Nat, som Aar og Aarstider. Men efter at have dannet sig dette uhyre Skal, trak det sig tilbage; det fylder ikke længer sit eget Hus. Bygningen passer paa en Maade, men er for stor. Mennesket beundrer sit eget Værk. Manden følger Solen, Kvinden Maanen. Men iblandt uroes man i sin Slummer, man undres over sig selv og Huset og grunder paa Ligheden mellem det og sig."

Skaden er den, at Mennesket bare anvender sin Forstand paa Naturen. Vi behandler den med Skillingsvisdom, er Halvmennesker med stærke Arme og god Fordøielse. Mennesket kjender Brugen af Ild, Vand, Vind, Kul, Damp osv. og arbeider sig frem paa denne Maade. Som om en afsat Konge vilde gjenvinde sit Rige ved at kjøbe det tilbage Tomme for Tomme! Men der er Lysglimt i Mørket. Slige er Mirakelmytherne i Folkeslagenes Barndom, Frelserhistorien, de religiøse og politiske Revolutioner, Slaveriafskaffelsen, de store Henførelsens Mirakler, som de sees hos Swedenborg og Shakspeare osv., altsammen. Exempler paa Fornuftens momentane Overtagen af Sceptret. Skal Verden faa sin oprindelige Skjønhed tilbage, maa Sjælen forløses. Naar Verden er et Brudstykke, er det fordi Mennesket er et Brudstykke.

Naar Fornuften, Visdommen hersker, skal vi se paa Verden med ny Øine. Vi skal

finde det mirakuløse i det almindelige. For at dække over Tingenes tilsyneladende Stygghed, har man opfundet Parabler, men naar Tingene sees under en høiere Synsvinkel, svinder Fablernes Glimmer. For den vise er et Faktum den høieste Poesi.

"Naturen er ikke størknet, men flydende. Aand ændrer, former, skaber den . . . Vid, at Verden existerer for dig. Alt Adam havde, alt Cæsar kunde, det har du, det kan du. Adam kaldte sit Hus Himmel og Jord. Cæsar kaldte sit Hus Rom. Dit er maaske et lidet Skomagerværksted, nogle Maal opdyrket Land, en Tænkers Kammer. Men Linje for Linje og Punkt for Punkt er dit Rige stort som deres, skjønt uden det store Navn. Byg din egen Verden. Saasnart dit Liv stemmer overens med den rene Ide i din Sjæl, vil din Verden afsløre sine Dimensioner. En tilsvarende Forandring i den ydre Verden skal ledsage Aandens Komme. Ubehagelige Forekomster som Ædderkoppe, Slanger, Pest, Galehuse, Fængsler vil forsvinde. Naturens Mudder og Exkrementer skal Sol og Vind fjerne. Som, naar Sommeren kommer fra Syd, Snefanerne smelter og Jorden grønnes, saa skal den kommende Aand skabe Pryd om sin Sti og bringe Skjønhed og Sang med sig . . . Menneskets Herredømme over Naturen skal vindes uden større Forundring end den hos en Mand, som efter sin Blindhed gradvis faar Synet tilbage."

IV

Det, vi nu har at gjøre, er at orientere os. Efter en Afhandling som Emersons "Nature" er det ikke frit for, at vi føler os lidt forvirrede. Vi maa naturligvis ikke presse hans Ord for stærkt. For ham er Digteren og Tænkeren et, og hvor det digteriske Udtryk synes ham at kaste mere Lys over Sagen, bruger han det. Verdensgaaden kan ikke formuleres i geometriske Axiomer. Og selv en Dialektiker og Mathematiker som Platon har jo tyet til Mythen — d. v. s. Digtningen — for at udtrykke sine Tanker eller Anelser.

Men alligevel. Vi være noksaa redebonne til at gjøre Indrømmelser, Emerson vender op ned paa alle vore nedarvede og indpodede Begreber. Især da, naar vi ikke er større bevandret i filosofisk Literatur. Er altsaa det, vi tog for Virkelighed, den eneste Virkelighed, denne solide Jord med dens Tilbehør, igrunden en Kimære! Tanken forekommer os umulig og dog saa ængstende. Det er, som var vi paa engang blevet hjemløse, som om de tilvante faste Forhold sprang og opløste sig, som de iblandt kan gjøre i en ond Drøm.

Den dualistiske Verdensanskuelse kan vi

endda til Nød forstaa. Vi har saameget af den i vor egen positive Religion, Kristendommen. Der raader Gud og Djævel, Himmel og Helved, Aand og Kjød. Det ufattelige er netop, at Emerson slet ikke er Dualist, men Monist. Havde han stillet Aand og Materie mod hinanden som skarpe Modsætninger, hin som det godes, denne som det ondes Princip, vilde vi maaske af praktiske Hensyn nedlagt vor Protest, men en saadan Antagelse synes ikke helt fornuftstridig. Men han lader Verden, Materien, voxe ud af Aanden, den er Aandens Udflyden, Udfoldelse, uden selvstændig Tilværelse.

En filosofisk kyndig Læser vil lettere finde sig tilrette. Han vil kjende Tanker igjen fra den indiske Filosofi, fra Schelling, fra Platon, fra Plotinos, han vil erindre den sidstes Erklæring: "Jeg arbeider derhen, at udfri Guddommen i mig." Han vil gjenkalde Fichtes Ord: "Jeget sætter Ikke-Jeget" og Schopenhauers: "Verden er min Forestilling," endvidere den indiske Opfatning af den sanselige Verden som "Majas Slør." Syndefaldstheorien hos Emerson, der ikke er den kristelige, vil han ogsaa kjende igjen. Det er ikke Kristendommen, som har sat denne Ide ind i Verden. Den er meget ældre og findes hos senere Tænkere, som staar Kristendommen fjernt. Skulde det være noget, som forsonede mig med det gamle Testamente, maatte det være

dets Lære om et Syndefald, skrev Schopenhauer. Men dette Fald er hos Filosoferne førhistorisk, udenfor Tid og Rum. For Schopenhauer bestaar det i den Bevægelse hos Verdensviljen, som fik den til at objektivere sig i Fænomenverdenen. Og naar Emerson taler om Universalmennesket, fra hvem de enkelte Individer er sprungne, vil den filosofiske Læser mindes Platons Ideer, der danner Prototyper for alt aktuelt værende. Universalmennesket hos Emerson er hos Platon Menneskets Ide.

Saalangt forholder den skjønsomme Læser sig objektivt til Emerson.

Men der kommer et Øieblik, da Objektiviteten hører op, da man forelægger sig det simple Spørsmaal: Hvormeget af disse Anskuelser kan akcepteres, hvormeget maa vi lade falde?

Et Punkt i Emersons Filosofi kan vi strax eliminere: Faldet. Antagelsen af et Fald i Forudtilværelsen er maaske ikke helt uforenelig med Troen paa det historiske Menneskes jevne Fremskridt. Men det er omtrent sikkert, at Emerson efterhaanden forlod denne Opfatning. Første Udgave af "Nature" havde som Motto et Sprog af Plotinos, der i 1849 veg Pladsen for disse Verslinjer, som i sin Evolutionstro synes at foregribe Spencer og Darwin:

"A subtle chain of countless rings
The next unto the farthest brings;
The eye reads omens where it goes,
And speaks all languages the rose;
And, striving to be man, the worm
Mounts through all the spires of form."

En videre Begrænsning faar Emersons Filosofi ved, at den i sine store Træk blev til før den moderne Naturvidenskab. — Han er, hvad man i Middelalderen kaldte Realist (modsat Nominalist) eller det, vi nu kalder filosofisk Idealist. Den materielle Verden var for ham mere eller mindre en Skinverden. Hvordan denne Anskuelse kan gaa sammen med adskillig Naturkundskab, ser vi hos en Tænker som Schopenhauer. Men ellers kan det vel siges, at denne metafysiske Opfatning maatte falde ulige lettere før end nu. Det er en gammel Indvending mod Idealismen — den Antagelse, at Verden bare er min Forestilling — at alle vore Naboer og Gjenboer lider af samme fixe Ide om Yderverdenens Realitet, og at vi lever og handler i Kraft af denne Ide. Men Idealisten vil svare, at da Sanseverdenen ligesom Tid og Rum er en nødvendig Anskuelsesform, maa den nødvendigvis være ens for alle. Hertil vil saa Emerson lægge, at den udtrykker Aand i konkret Form og er til for at disciplinere eller opdrage os. Men den vægtigste Indvending er den, vor moderne Naturforsk-

ning afføder. Evolutionstheorien, der først opstilledes som en Hypothese, har i den Grad vundet al videnskabelig Opinion for sig, at dens Gyldighed næppe længer kan bestrides. Denne indbefatter Afstamning, Ændring, Tilpasning, Overgang, altsaa forudsætningsbetinget Historie, en Udvikling betinget af geografiske, kemiske, fysiske Omstændigheder. Vor Klodes Udviklingshistorie kan eftervises. Paa Grundlag af vor Naturkundskab kan Beregninger gjøres, Forudsigelser voves, som slaar ind. Forsaavidt er det altsaa sikkert, at Yderverdenen er en Realitet, om end ikke den sidste.

Ikke den sidste. Fysikeren, Kemikeren, Astronomen holder sig til den materielle Verden, som den foreligger. Men den i Bevægelse satte Tanke gjør Spranget udover Materien. Alt er flydende. Den faste Form, det naive Øie ønsker at fastholde, er en Fiktion. Der er liden Hjælp i med Materialisten at postulere Kraft og Stof. Hvad er Stof adskilt fra Kraft? Er ikke alt det, vi kalder Stof, Kraft i konkret Form eller rettere Kraftytring? Vil saa Materialisten svare, at ligesaavel det modsatte kan være sandt, at da vi ikke kjender Kraft uden i Forbindelse med Stof, kan Stoffet være det tilgrundliggende, Kraft dets Egenskab — ja saa bliver Indvendingen den, at han har gjort sig skyldig i et Feilgreb ved at opstille to Begreber (Stof og Kraft) som side-

ordnede, medens det senere viser sig, at de skal betragtes som Aarsag og Virkning. Og er Kraften Stoffets Virkning og som saadan indeholdes i Stoffet, kan Kraften stryges. (Derved undgaar jo ogsaa Materialisten den betænkelige Dualisme.) Men stryges denne; ophæves Kraften som Verdens tilgrundliggende Aarsag, saa blir al Kraftforekomst, fra Atomernes Adhæsion til den genialeste Tanke, en blot og bar mekanisk Bevægelse, en tilfældig, mer eller mindre begunstiget Stofbevægelse. Men nu kan en immanent Bevidsthed, en dynamisk Hensigt paavises i Verden. Jeg indrømmer, at den gamle Forsynstro er gjendrevet. Jeg hylder ikke den gamle Teleologi, ældre end Sokrates, som i Haandens, Øiets, Ørets F o r m ser Beviser paa en Hensigt. Hensigten ligger ikke i, at Organerne har faaet denne bestemte Form, men i at Organerne er blevet til. Den ligger i (eller er) den Vilje til Liv — til Magt, om man vil — til Kraftudfoldelse, som man maa være blind for ikke at se. Man har den i hvert Frøkorn, som spirer, i hver ussel liden gul Stengel, som møisommelig drager sig mod Lyset; man har den hele Planteriget og Dyreriget opigjennem, paatageligst og mest iøinefaldende i Parringsdriften, uden hvilken Arternes Fortsættelse vilde være umulig.

Vi tør altsaa sige, at Kraften er det tilgrundliggende, Stoffet dens anskuelige Form, og at der i denne Kraft paa en eller

anden Maade er noget af det, der i os optræder som Bevidsthed. Der maa altsaa være en immanent Verdenside, der kan ytre sig uden Organer eller bruge Organismerne som Organer. Denne Verdenside eller Verdensaand kalder vi Gud. Og naar Emerson fører alt tilbage til Aand som sin sidste Aarsag, har hans Filosofi paa dette Punkt evig Gyldighed.

Naar Emerson af Ligheden mellem vor Natur og Yderverdenen trækker den Slutning, at denne er sat af os, er vor Bevidstheds Udstraaling, sætter han Tingene paa Hovedet. Det er muligt, at de aandelige Kræfter i Naturen, Hensigten i Naturen, er virksommere, dybere, mere omfattende, end vi i vor Ædruelighed nænner at tro; det er muligt, at Naturen, foruden det Formaal, den har i sig selv, ogsaa er til for at opdrage os. Om dette kan man bare gjøre sig subjektive Formeninger. Hvorom alt er, Naturen e r vor store Opdrager. Vi former ikke den, men den former os. Det kan siges om den, at den "tog os i Fanget dengang vi var smaa." Der er intet i vor Forestillingskreds, som ikke har sin Oprindelse i Naturen. D e n afspeiler os, fordi v i nødvendigvis maa afspeile den.

V

En Tænker som saadan ansees gjerne som naturligegyldig, en filosofisk Idealist nærmest som naturfiendsk. Formodentlig i Bevidsthelen om dette siger Emerson: "Jeg er ikke naturfiendsk, jeg har et Barns Kjærlighed til Naturen. Jeg udfolder mig og trives i den varme Dag som Korn og Meloner. Jeg vil ikke kaste Stene paa min skjønne Mor eller smudste mit eget lune Rede. Jeg ønsker bare at fremhæve Naturens rette Forhold til Mennesket."

Nei, naturfiendsk var han ikke. Han var en Naturdyrker. Han havde ikke sin Ven Thoreaus skarpe Sans for alle Naturens Fænomener og Omvexlinger, kunde ikke som han tegne Detaljer og nagle den enkelte Stemning, men Naturen har ikke desmindre banet sig et Løb gjennem hele hans Produktion; og Concord med sin deilige Omegn ikke mindre end den universelle Natur, fælles for alle Steder, ikke netop bruser, men hvisker og klinger og smiler og blinker i alle hans Værker. Hans Tanke faar Sving ved et Naturbillede, hans Moral Odd ved en Naturallusion.

Jeg holder af et Sted som dette (i "Literary Ethics"): "Middagsmørket i de

amerikanske Skoge, de dybe, ekkofyldte, uryddede Skoge, hvor Egenes og Naaletrærnes levende Kolonnader kneiser paa Ruinerne af forrige Millenniums Trær; hvor fra Aar til Aar Ørn og Kraake ingen Forstyrrer opdager: Granerne skjæggede af vild Mose, men med Violer om Foden, det udstrakte kjølige Lavland, der hyller sig i sin Taagekappe med en Taushed som den, hvorunder den underjordiske Krystallisering foregaar, og hvor Vandreren midt oppe i Sumpernes uhyggelige Planteverden med en Art Vellystrædsel tænker paa den fjerne By: — denne utilgjængelige og øde Skjønhed, som Sol og Maane, Regn og Sne ommaler og varierer, har endnu aldrig faaet Udtryk i Kunst."

Jeg ved ikke, hvormange Gange jeg har læst Aabningsafsnittet af hans Essay "Nature" (Essays II):

"Vi har under vort Klima i næsten alle Aarstider Dage, da Naturen naar Fuldkommenheden; da Luft og Himmel og Jord danner en harmonisk Forening, som vilde den føie sit Afkom . . . da alt, der har Liv, udtrykker Tilfredshed, og selve Kjørene, som ligger paa Marken, synes at tænke store og overlegne Tanker." I Parenthes sagt: Man lægge Mærke til Unøiagtigheden i denne Skildring, Kjørene kunde ikke ligge paa Marken i alle Aarstider, en Unøiagtighed, Thoreau aldrig vilde tilladt sig. Han fort-

sætter: "Disse høie Dage indtræffer helst i det rene Oktoberafsnit, vi kalder indiansk Sommer. Den uendelige Dag hviler i Mag over de brede Høie og de varme vide Enge. Skogens dæmpede Farvetoner virker som en evig Morgen, stimulerende og opflammende. . . . De umeddelsomme Trær begynder at overtale os til at forlade vort høitidelige Smaatteri og bo hos dem . . . Hvor let at vandre fremover gjennem det sig altid aabnende Landskab med friske Billeder og Tanker i rap Rækkefølge, indtil efterhvert hver Erindring om Hjemmet udviskedes af vor Sjæl."

Paa denne Maade kunde man fortsætte at citere i det uendelige. Der vil blive mere at sige om hans Naturfølelse, naar vi kommer til hans Digte.

VI

Skulde man spørge Gjennemsnits-Amerikaneren, hvad Emerson først og fremst var, vilde han i ni Tilfælde af ti svare: Morallærer først og fremst. Og det er en meget almindelig Opfatning, at hvormeget Emerson afveg fra vedtagne Meninger paa andre Omraader, paa det ethiske Omraade var han saa sikker og konservativ som en Sognepræst.

Og dog har der, og det ikke ganske uden Beføielse, været rettet Angreb mod Emersons Ethik. Angrebene er af diametralt forskjellig Art. Nogle har seet paa ham som en fritænkersk forklædt Præst, hvis indskrænkede Puritanermoral hindrer den objektive Indsigt, der er Filosofens. Andre har paastaaet, at Emersons Ethik igrunden ingen Ethik er, thi Ethik forudsætter Synd, Overtrædelse, det onde, som Emerson intet Blik har for; og den indbefatter Samvittighed (ikke mindst ond Samvittighed) og bevidst Kraftanstrengelse, for hvilken sidste i Særdeleshed Emerson har notorisk lidet tilovers.

De første har holdt sig til Udtalelser som denne:

"Den moralske Lov ligger i Naturens Centrum og oplyser hele Omkredsen."

De andre til Ord som disse:

"Vor moralske Natur forkvakles ved vor Viljes Indgriben."

Min Opgave er ikke at forsvare Emerson. Jeg agter at anlægge Kritik, hvor jeg finder den paakrævet. Men her, som saa ofte ellers, besvares Indvendingerne bedst ved en tro Fremstilling af det virkelige Forhold.

Emerson er Optimist i samme Forstand som Schopenhauer er Pessimist. Filosofisk Optimisme og Pessimisme affødes ikke af materiel Fremgang eller Nedgang. De er enige i Troen paa en virksom allestedsnærværende Verdensvilje. Men for Schopenhauer er denne Vilje ond, medens den for Emerson er god. Dybest beroede denne filosofiske Kontrast paa en Karakterkontrast. Hos Schopenhauer laa det ubændigste Driftsliv Side om Side med den skarpeste Intelligens og en Hang til Mysticisme. Daglig følte han i sig de Modsætninger, som i forstørret Maalestok antog Form af lumsk, urolig, utilfredsstillelig, bryndefyldt Verdensbegjær til Liv og den af denne Vilje fødte Intelligens, der efterhaanden maaske vilde vinde Styrke til at sige Nei til sin Mor Viljen og derved ophæve Fænomenverdenen og hidføre det lidelsesløse Nirvana. — Emerson kjendte ingen slige Modsætninger i sig. Talrige Aner af Puritanere havde givet ham

i Arv en affilet, harmonisk, moralsk Natur, som i Udøvelsen af det rette ikke var sig nogen Kraftanstrengelse bevidst. Verdenssjælen, i hvem vi er, lever og røres, stod for ham som sidste Instans, det absolute, man ikke kunde gaa udenom. En Appel til noget udenfor Verdensviljen vilde for Emerson taget sig ud som en vanvittig Urimelighed. Verdensviljen maatte som saadan være god, dens Love moralske. Derfor svarer de fysiske og moralske Love til hinanden som Gjenstanden og dens Speilbillede. Vi er Verdenssjælens Udtryk. I samme Grad, som vi lader den gjennemstrømme os, forholder os passive under dens Indflydelse, er vi sunde og stærke og moralske. Da er vi i Centrum. Vor Moral forkvakles ved Viljens Indgriben, d. v. s., naar vi ved Paafund, Traditionspaabud, Dogmeregler hænger det som Lovtavle paa Væggen, der skulde bo i os som drivende Kraft; eller naar vi i utidig Begrænsningsiver eller Konsekvensmageri afstumper og beklipper den frodige Naturvæxt, som godt klarer sig med sine iboende organiske Love. Det første og helligste Bud bliver da dette: "Vær dig selv." Som saadan er du i Pagt med Naturen, der paa engang vil det gavnlige og rette. "Samfundet er et Aktiebolag, hvis Medlemmer hver især, for bedre at sikre sig Brødet, gjør Afkald paa Konsumentens Frihed og Ud-

vikling. Den mest efterspurgte Dyd er Vanegjængeriet, Originalitet dets Afsky. Det hylder ikke Sandhed og Initiativ, men Navne og Vedtægter. Den, som vil være en Mand, maa være en Nonkonformist. Den, som vil vinde Udødelighedens Palmer, maa ikke lade sig hindre af noget helligt Navn, han maa først undersøge, om Navnet er fortjent . . . Jeg husker et Svar, jeg som ganske ung gav en æret Raadgiver, som pleiede at besvære mig med de velsignede gamle Kirkedogmer. Til min Erklæring: hvad har jeg at gjøre med Overleveringen, saalænge som jeg lever indenfra udad, bemærkede han: "Men disse Impulser tør være af det onde, ikke af det gode." Jeg svarede: "Ikke forekommer det mig saa, men er jeg et Satans Barn, saa vil jeg leve som hans. Ingen Lov kan være mig hellig uden min Naturs." ("Self-Reliance.")

Udtrykket er hvast, den kristne vilde sige formasteligt. Men det viser, hvor overtydet Emerson var om Naturens moralske Overhøihed.

Hvad man kunde have at indvende mod denne vidtdrevne Selvhævdelse, er nærmest det, at ens Natur ikke foreligger saadan fix og færdig. Den er altid i Vorden, modtagelig for ny Indflydelser og Indtryk. De menneskelige Anlæg er neppe saa udprægede og harmoniske som Emerson forudsætter. For at bøde paa den ofte store Dishar-

moni og Mangelfuldhed har vi Opdragelsen, Erfaringen og Fornuften; og disse tre kan meget godt træde normerende til uden at berøve os den Personlighedens Oprindelighed, der for enhver især burde staa som ens *punctum saliens*.

Det skulde være overflødigt at tilføie, at det Jeg, hvis Hævdelse ligger Emerson saa paa Hjerte, ikke er det tilfældige Jeg, alle ens Indskydelser og Drifter. Ligeoverfor denne Indvending siger han i Tilslutning til det før citerede:

"Massen mener, at denne Slaaen Vrag paa de gjængse Autoriteter er et med Forkastelse af al Autoritet, er den rene Lovløshed. Og den grove Sensualist vil pryde sine Udyder med Filosofiens Navn. Men Bevidsthedens Lov forbliver. Der er to Skriftestole at sogne til. Man kan gjøre Rede for sig ad direkte eller indirekte Vei. Det kan findes ud, om man har gjort sin Pligt mod Forældre, Slægtninger, Naboer, Kommune; hvorvidt nogen af disse har noget at bebreide en. Men jeg kan ogsaa gaa denne Udenomssanktion forbi og absolvere mig selv. Jeg har min egen strenge Fordring. Den nægter ofte at parre Dydens Navn med meget, som bærer det. Men hvis jeg kan tilfredsstille min egen Fordring, har jeg Dispensation fra den populære Lovbog. Tror nogen, at denne (indre) Lov er løi, lad ham prøve at holde dens Bud en eneste Dag."

Emerson, der hylder den intuitive Moral, giver sig naturligvis ikke af med at opstille Pligttavler.

"Hvad Hjertet kalder stort er stort.
Sjælens Eftertryk er altid rigtigt."

Saa langt fra at opstille moralske Jernregler kan han stundom udtale radikale Meninger som disse:

"Menneskets dyreste Haab, dets Hjertes Tanker, Nationernes Religioner, deres Sæder og Moral er alle en ny Vurdering underkastet, og denne Vurdering skyldes en ny Tilstrømning af det guddommelige . . . Ingen Dyder er endelige, de er alle Antydninger . . . Det afskrækkende ved en Reform ligger i den Opdagelse, at vi maa kaste vore saakaldte Dyder i Haug med vore større Laster." ("Circles.")

Er han efter dette bange for at forarge? Hans Humor søger en Udflugt: "Lad mig erindre Læseren om, at jeg bare er en Experimentator. Bryd jer ikke det mindste om, hvad jeg gjør eller ikke gjør, som om jeg foretog mig at fastslaa noget som sandt eller falskt. Jeg opløser alting. Intet er for mig helligt, intet vanhelligt. Jeg er en evig Søger uden nogen Fortid bag mig."

Han er ikke blind for de Indvendinger, som kan gjøres mod Antagelsen af en moralsk Verdensorden. I Afhandlingen

"Fate" (Conduct of Life) har han ladet dem komme tilorde. "Naturen er ingen Sentimentalist . . . Fuglens Næb, Slangens Hoved afstikker tyrannisk deres Grænser. Det samme gjælder Racer, Temperamenter, Kjøn . . . Hos endel Mennesker opsluger Fordøielses- og Kjønsorganerne hele Livskraften. Desflere af disse Droner der ødelægges, des bedre for Kuben . . . Styrelsen har en vild, ujevn, uberegnelig Vei til sit Maal, og det er til liden Nytte at hvidkalke dens uhyre, mangeartede Maskineri eller at prøve paa at udpynte denne frygtindgydende Velgjører med theologisk Strygeskjorte og hvidt Slips."

Ikke destomindre er Naturen en Velgjører, om noksaa frygtindgydende.

"Havet lader Skib og Sjømand synke som Sandkorn. Men lær at svømme, bring din Baad paa ret Kjøl, og de Bølger, som ellers kantrede den, skal bære dig som sin egen Fraade . . . Sjø og Kulde opfostrer en herskedygtig Race, som Naturen ikke har Raad til at miste."

Emerson udtaler sig altid med stor Varsomhed om Udødelighedsspørgsmaalet. I sit Essay "Immortality" (Letters and Social Aims) siger han:

"Jeg tilstaar, at alt personligt gaar tilgrunde. Naturen sparer aldrig Individet." "Er det bedst, at bevidst individuel Tilværelse fortsættes, vil den fortsættes; hvis ikke,

vil den ophøre. Og kunde vi se det hele, vilde vi selvsagt indse Rigtigheden af det, som sker.'' Man lægge Mærke til Universaliteten i denne sidste Udtalelse. ''Bedst,'' ikke for det enkelte Individ, men for det hele; ikke engang for Menneskeslægten bare, men for Universet.

Men Emersons Moralanskuelse behøvede egentlig ikke den hinsidige Verden som Supplement. Thi Ret og Retfærdighed hersker allerede her. Ingen Dyd, som ikke bærer sin Belønning i sig selv; ingen Afvigelse, som ikke hævner sig. Denne Tanke faar sin fyldigste Udformning i ''Compensation.'' (Essay I.)

Ligevægten i Verden havde, siger han, sysselsat ham fra Gut, og Lysten til at skrive om Emnet øgedes efter en Præken, han nylig havde hørt. ''Prædikanten, en Mand agtet for sin Rettroenhed, udlagde paa vanlig Vis Læren om den yderste Dag. Han forudsatte Domsudsættelse i denne Verden, at de slette har Lykken med sig, de gode ikke, og ud fra Skrift og Fornuft paaviste han da Nødvendigheden af Gjengjældelse i den næste Verden. Og Forsamlingen syntes ikke at have nogen Indvending mod denne Lære.''

Nei vist ikke. Det underlige er, at Emerson fandt det underligt. Den hinsidige Gjengjældelse er jo den vigtigste Faktor i næsten alle Religioner.

Han stempler denne Lære som umoralsk.

"Hvad mente Præsten? Var det, at Hus og Land og Embede, Vine, Heste og Luxus nu eies af principløse Mennesker, medens de gode er fattige og foragtede, og at de sidste skal faa sin Belønning hisset i Form af Bankaktier, Penge, Vildt og Champagne? Dette maatte være den tilsigtede Belønning, thi i hvad andet kunde den bestaa? Eller er det i Anledning til at takke og prise, til at elske og tjene Næsten? Det kunde de gjøre allerede her. Slutningen, Tilhørerne maatte drage, var: Vi skal engang faa det saa godt, som Synderen nu har det; eller for at sætte Tingen paa Spidsen: I synder nu, engang skal vi faa synde. Vi vilde synde nu, om vi bare kunde. Men da vi ikke har Held med os, forventer vi Opreisning hisset."

Mod denne Forkyndelse, dens Forudsætninger og Konsekvenser, sætter Emerson sin. I Universet raader Ligevægtens Lov. Der er Aktion og Reaktion, og det i samtlige af Naturens Dele: Lys og Mørke, Hede og Kulde, Ebbe og Flod, Mand og Kvinde, positiv og negativ Magnetisme. Er dette Analogi snarere end Argument? Der er ingen Styrke uden sin tilsvarende Svaghed og ingen Svaghed uden en Styrke, som i nogen Mon afhjælper den; ingen Fordele uden sin Skyggeside, noget som Folkeinstinktet, der som Instinkt ofte er sikrere end vor bevidste Tænkning, har udtrykt i Ordsprog og Fabler som t. Ex. i "Den, som intet vover,

intet vinder,'' ''den, som ikke arbeider, skal heller ikke æde'' — i Nemesismythen, i Sagnet om Polykrates' Ring og Achilleus' saarbare Hæl.

I Handlingens Verden er intet sikrere end denne ubønhørlige Gjengjældelsens Lov. Er Regjeringen despotisk, svæver Despoten i Fare. Er Toldsatserne for høie, synker Toldintraderne. Er Lovene for strenge, vil Juryen ikke fælde. Er de for milde, træder Lynchjustitsen til.

Og i vort Forhold til Næsten virker samme Lov. Er det godt, har jeg vist Deltagelse og Retfærdighed, saa kvier jeg mig ikke ved at møde ham. Men har jeg gjort mig skyldig i Halvhed eller Overgreb, skyr vi hinanden. I hans Øine ligger Had, i mine Frygt. Har en Mand vundet noget ved at have modtaget hundrede Tjenester uden en eneste til Gjengjæld? Øieblikkelig er der tilstede en taus Medviden om Velgjørenhed paa den ene Side og Forpligtelse paa den anden, d. v. s. Overlegenhed og Underlegenhed, og hvert senere Forhold faar Farve af dette. Den høieste Pris, man kan betale for en Ting, er at faa den for ingenting.

Derfor vil en vis Mand — om det saa bare er af Klogskab — betale sin Gjæld, honorere alle retfærdige Krav paa sin Tid, sine Evner og sit Hjertelag. Thi han maa saa betale paa en eller anden Maade alligevel. Og Arbeidets Lov er egentlig kun en Paragraf i

Retfærdighedens store Lovbog, deraf dets Værd og Hellighed. Det er ikke Tvivl underkastet, at den Belønning, der kommer tilsyne i hver Bedrift, fra Statshandlingen til Kjøbmandsforretningen og Haandværket, løfter den i Udøverens Fantasi. Tyven stjæler fra sig selv, Svindleren svindler sig selv. Thi Arbeidets egentlige Løn er øget Indsigt og Dyd.

Ofte føler vi os som snydt for Retfærdigheden, naar vi ser den brødefulde fremture i sin Synd uden at møde sin Dom. Men han har ikke undgaaet den. Forsaavidt han er ond, er han en Løgn, et Intet, en Naturens Udvæxt, uden Sammenhæng med Tingenes organiske Lov. Paa en eller anden Maade vil han ogsaa straffes anderledes, men allerede dette er Straf nok.

Paa den anden Side er Dyden sin egen Belønning. Den er Altets høieste Udtryk. I en ædel Handling lægger jeg min Personlighed og giver et Tilskud til den blivende Verdensvirkelighed. Jeg forholder mig skabende, jager Kaos og Ødelæggelsens Hunde tilbage.

VII

Historiens Værd beror paa dens Værd som Kulturhistorie, og denne igjen øser af arkæologiske, filologiske, geografiske og ethnografiske Videnskabskilder, som først i de senere Decennier har sprudlet frem under møisommelig arbeidende Specialisters Hænder. Det kan ikke ventes, at Emerson skulde have Dokumentgranskerens Opfatning af sit Emne. Men som et Bidrag til Historiens Filosofi har hans Afhandling "History" (Essays I) sin store Interesse.

Alle Individer har Sjæl tilfælles. Historien er Beretningen om denne Fællessjæls Virken. "Uden Hast, uden Rast befatter den menneskelige Aand sig med at udtrykke hver Evne, hver Tanke, hver Følelse, den raader over, i tilsvarende Begivenheder." Men Tanken gaar altid forud for Handlingen. Alle de historiske Begivenheder har Forudtilværelse i Menneskeaanden som Love. Ægypten, Hellas, Rom, Gallien, England, Amerika ligger allerede sammenfoldet i det første Menneske. Men da maa Historien kunne forklares ud fra Enkeltmands Erfaring. "Den historiske Tildragelse maa svare til noget i mig for at kunne blive sandsynlig eller fattelig. Under Læsningen maa vi

blive Grækere og Romere, Præst, Konge, Martyr og Bøddel. Vi maa hefte disse Billeder til en Virkelighed i vor egen personlige Erfaring, ellers vil vi aldrig lære noget, som vi bør . . . Hver ny Lov og politisk Bevægelse faar Betydning for dig. Stil dig foran den og sig: Under denne Maske skjulte min Proteus-Natur sig. Saaledes fjerner vi det eget altfor nærliggende Jeg. Vore Handlinger faar Perspektiv. Og ligesom Krebsen, Bukken, Skorpionen og Vægten, naar de blir Tegn i Zodiaken, aflægger sin Dagligdagshed, saaledes kan jeg uden Anfægtelse se mine egne Udyder i den fjerne Salomon, Alkibiades og Catilina."

Denne subjektive Tydning af Historien har sine unægtelige Fordele. Den svarer til Skuespillerens Hengivelse i Digterværket og levendegjør Bogstaven. Men i Kulturhistorien har vi tidt nok Vanskelighed ved at kjende os igjen paa mange Stadier af den menneskelige Udvikling. Vi maa nøie os med at konstatere Faktum, det er alt.

"Verden er til for Menneskets Udvikling." — "Al Historie er subjektiv, med andre Ord: der er egentlig ingen Historie, bare Biografi." Hele Emersons Essay kan sammenfattes i disse korte Sætninger.

Ikke alene mellem Menneske og Menneske i de forskjelligste Perioder er der Grundlighed, men mellem alt værende. "Jeg har i Skogen seet en gammel Sachems Ho-

ved, som øieblikkelig mindede mig om en bar Fjeldtinde, og Furerne i hans Pande mindede om Klippens Lag. Der er Mænd, hvis Manerer har samme Høihed som den enkle og ærefrygtindgydende Skulptur paa Parthenonfrisen . . . Hvad er Guidos "Rospigliosi Aurora" andet end en Morgentanke, ligesom Hestene der bare er en Morgensky." En Maler havde fortalt ham, at han ikke kunde male et Træ uden først i en Forstand at omgjøre sig til et Træ, ligesom Roos for at male sine Faar først maatte gaa ind i Faarets inderste Natur. Ja han har kjendt en Landmaaler, som ikke kunde kartlægge Klipperne, før han kjendte deres geologiske Struktur. Det er den allestedsnærværende Verdenssjæl, der i Fænomenerne spinder sit Klædebon; der overalt, i Natur og Historie, er tilstede. — Her, som saa ofte ellers, vender Tankerne fra "Nature" tilbage.

Ud fra dette subjektive Synspunkt fatter vi ikke alene de historiske Begivenheder, men ogsaa de forskjellige Fabler og Myther. "En Dame, jeg engang red gjennem Skogen med, sagde, at Skogen altid forekom hende at v e n t e, som om dens Genier stansede sin Virksomhed, indtil den gjennemdragende var forbi, — en Tanke, som Poesien har udtrykt i Eventyret om Alfedansen, der ophører, naar Mennesketrin nærmer sig. Den, som har seet Maanen bryde frem af Midnatsskyen, har som en Erkeengel været tilstede

ved Lysets og Verdens Skabelse . . . Jeg har seet et Kjedelyn, som øieblikkelig overbeviste mig om, at Grækerne holdt sig til Naturen, da de lagde Tordenkilen i Jupiters Haand."

Denne Forklaring af Græciteten og dens evige Tiltrækning for os finder jeg træffende.

"Hvad er Grunden til den Interesse, alle nærer for græsk Historie, Literatur, Kunst og Poesi i alle Stadierne fra den heroiske eller homeriske Tid ned til Athenernes og Spartanernes Husliv fire eller fem Aarhundreder senere? Hvad anden end denne, at enhver gjennemlever en græsk Periode. Den græske Stat er Kroppens Ærа, den udtrykker Sansernes Fuldkommenhed, i hvilken den aandelige Natur udfolder sig i nøie Harmoni med Legemet . . . Tiltrækningen ved den klassiske Tragedie ligger i, at dens Personer taler som Folk, der har stor og god Forstand uden at vide om det. Reflexionen har endnu ikke begyndt sit Tyranni over Tanken. Vor Beundring for Antiken er ikke Dyrkelse af det gamle, men af det naturlige. Grækerne er ikke reflekterede, de har sunde og fuldkomne Sanser, den bedste fysiske Organisation i Verden. Voxne handlede med et Barns Ligefremhed og Ynde. De gjorde Vaser, Tragedier, Statuer, som de skal gjøres af sunde Sanser, d. v. s. med god Smag."

Om Kristendommens Stifter har han dette at sige:

"Jesus forbauser og overvælder sansebundne Folk. De kan ikke forene ham med Historien eller forlige ham med sig selv. Naar de begynder at agte paa sine Intuitioner og stræve efter at leve et helligt Liv, vil deres egen Fromhed forklare hver hans Handling, hvert hans Ord."

Interessant er denne Skildring af Tiggere paa et Sted og en Tid, da de endnu ikke jagedes fra Dørene eller arresteredes.

"Uden at reise over Have og Aarhundreder har jeg seet de oprindelige Munke og Eneboere. Mer end engang har jeg truffet Personer med en saadan Arbeidsforagt og kontemplativ Høihed — overlegne trængende, der tiggede i Guds Navn — at jeg, i det nittende Aarhundrede, sattes i Rapport med Simon Stylites og de første Kapucinere.

Mindre heldig er han, naar han i Kraft af sin Theori forsøger sig i allegoriske Tydninger af den klassiske Mythologi. Om end adskillig interessantere er han ikke videre heldigere end Lord Bacon i "The Wisdom of the Ancients." Vel tør det være endel Sandhed i, at Prometheus er Antikens Jesus; men ogsaa at gjøre ham (Prometheus vinctus) til Skeptikerens Prototype er lidt tvungent. Antæus, der kvalt af Herakles kommer tillive igjen ved at berøre Jorden, skal betyde Menneskets Fornyelse ved fortrolig Omgang med Naturen — en noksaa

middelaldersk Fortolkning i Form om ikke i Aand. Og vel er det sandt, at Proteus betyder Enheden i Mangfoldigheden; men det er ligesaa vist, at Grækerne med Tantalos-Mythen ikke netop tænkte paa at belyse "Umuligheden af at drikke Tankens Vande, som glimter og bølger inden Sjælens Synskreds." Humoristisk siger han: "Sjælevandringen er ingen Fabel. Jeg skulde ønske, den var; men vore Mænd og Kvinder er bare halvveis Mennesker." Men Ansigtet kommer øieblikkelig i alvorlige Folder. "Hvert Dyr i Stald og Mark og Skog har opnaaet at faa Fodefæste og efterlade sig Mærker i Træk og Figur hos mangen en af disse opreistgaaende talekyndige Skabninger."

Naar Historien skal sees under denne subjektive Synsvinkel, kommer det jo ikke saameget an paa Læsning og mikroskopisk Granskning. "Historien inkarnerer sig i enhver retsindig og vis Mand." (Hertil kunde man som Korrektiv have Lyst til at bemærke: mange og store historiske Perioder finder sit bedste Udtryk i den ubesindige og ukloge Mand.) "Du skal ikke opregne de Sprog og Bind, du har læst. Du skal lade mig føle de Perioder, du har gjennemlevet. . . . En Mand skal være Pans Præst og bringe med sig i de ringe Hytter Morgenstjernernes Vigsel og alle Himlens og Jordens sande Goder."

VIII

Det fri Kultursamfund har Emersons udelte Interesse. Det blir han aldrig træt af at behandle. Men for Staten som Stat, den politiske Stat, har han ikke mere tilovers end Herbert Spencer. Spencer med Rod i den ægte engelske Individualisme gaar ud fra, at enhver har Ret til at gjøre som han vil, saalænge han ikke griber ind i andres Ret til det samme. For ham faar Staten en begrænset, men derfor ikkedestomindre udpræget og vigtig Opgave, den at beskytte mod Indgreb og Overgreb. Jeg er ikke sikker paa, om ikke Emersons Statsbegreb helder endnu mere over mod Anarkisme. Det streifer Ibsens. Men Spencers Doktrinærhed var ikke hans. Han vilde aldrig gjort Indvendinger mod Samfundets Overtagelse af Oplysningsvæsenet og lignende Foretagender. Tvertom. I det Essay ("Politics," Essays II), hvor han udførligst udvikler sin Statsopfatning, siger han: "Statens høieste Maal er menneskelig Kultur."

Carlyle var i Politik nærmest Aristokrat. I Demokratiet saa han Samfundets Raadløshed og Nedgang. Og Carlyle havde forsaavidt Ret. Ledere maa der være. Somme

ser bedre end andre, har det store Overblik, som aldrig er Mængdens; har de Evner til at anvise og byde, der trænges i Republiken som i Monarkiet, maaske endnu mere i den første. Heldigvis for Samfundenes Trivsel og Velfærd er disse Ledere i nogen Grad tilstede under alle Regjeringsformer. I Carlyles Livssyn var der en paatagelig Dualisme, som snart førte ham over mod Socialismen, snart til den krasseste Despotisme. Af ringe Byrd, kjendt som han fra Barndommen var med Menigmands Kaar og Nød og Fristelser, har ingen havt større Medfølelse for Folket, større Beundring for dets latente Styrke og Muligheder. Paa samme Tid frakjendte han Folket som Folk al dybere Indsigt, nægtede alle Folkebevægelser sin Sympathi, gav altfor ofte Indtrykket af at dyrke den "jernskoede Hæl." Emerson, den langt finere Mand, med adskillig mindre Kjendskab til de brede Lag, er Demokrat, omend en temmelig aristokratisk Demokrat. For ham er hvert enkelt Individ en Inkarnation af det guddommelige, en ny Faktor i Verden. At han ikke har synderlig Respekt for Mængden, er en anden Sag. Massens Psykologi er en anden end Individets.

"Naar vi har at gjøre med Staten," siger han i nævnte Essay, "maa vi erindre, at dens Institutioner ikke er oprindelige, om de end var til, før vi blev født; at de

ikke staar over Borgeren, at de har sit Udspring i Enkeltmands Handling.'' Platons (eller Sokrates') Syn paa ''Lovene'' lyder som den primitiveste Overtro i Sammenligning med dette. Ja, Emerson gaar saavidt, at han siger: ''Gode Mennesker maa ikke være altfor lovlydige.''

Paa det ganske unge Menneske, siger han, virker Staten med en Illusions Magt. Den staar der i stiv Ro med imponerende Navne, Personer og Institutioner, som synes at have Egens Ærværdighed og Støhed. Sandheden er, at Staten aldrig leder, den bare følger. Loven er bare et Memorandum. Den har kun det Liv, som de levende gav den. I grove Omrids skitserer Statens Historie Tankens Gang. Al finere Kultur, Slægtens Fremskridtsinstinkt har altid langt Forsprang. Den gjængse politiske Theori er, at Staten er til for at beskytte Individerne og Eiendommen. Man har naaet frem til at anse alle Personer lige for Loven. Dette har affødt Demokratiet. Men medens Individerne saaledes er stillet lige, er Eiendomsretten høist forskjellig. En eier sine Klæder, en anden et Gods. Er nu denne Ordning saa ganske uangribelig? Er ikke Eiendomsbesidderen indrømmet Overtaget? Der er en instinktiv Anelse paafærde om at den raadende Eiendomsfordeling er uretfærdig og skadelig. Til syvende og sidst er det maaske Statens høieste, ja

eneste Pligt at drage Omsorg for Individerne.

Flertallet i Samfundet er unge og tankeløse Personer. De gamle, som har kiget Staten i Kortene, er døde uden at testamentere Sønnerne sin Visdom. Sønnerne sværger til sin Avis, som deres Fædre gjorde, da de var unge. Det gaar ofte, som det kan. "Enhver aktuel Stat er korrupt." Og det under alle Regjeringsformer. Det er taabeligt at give nogen af dem Forrangen. En Form passer bedre her, en anden der. Han citerer Fisher Ames, der siger, at et Monarki er et Koffardiskib, som seiler godt, men undertiden faar Grundstød, medens en Republik er en Flaade, der aldrig synker, men paa den gaar man altid med vaade Fødder.

Emersons Botemiddel mod en slet Lov er ikke den gjængse: en anden Lov — indtil vi finder os oppe i et Lovnæt, hvis Masker krydser alle vore Gange. Den Regjering er bedst, som regjerer mindst. Og han siger det ikke, men mener det, at den lovgivende Forsamling, der skulde beslutte sig til den eventyrlige Handling at ophæve Flesteparten af de gjældende Love, ikke vilde være sammenkaldt forgjæves.

Thi han har den mest ubetingede Tro paa Naturen og det menneskelige Selvopholdelsesinstinkt. Det, vi kalder det ubevidste og ofte tankeløst sætter i Klasse med Indfaldet og Grillen, er omtrent det dybeste i vor Na-

tur. En stærkere og maalsikrere Vilje end vor raader over Begivenhedernes Gang. Denne Tanke, der ogsaa laa som Anelse hos Carlyle, optræder hos Emerson som Vished. "Der er mindre bevidst Hensigt i Historien, end vi mener. Vi tillægger Cæsar og Napoleon vidtrækkende Planer, men det bedste af deres Kraft laa i Naturen, ikke i dem . . . Det, som udvendig syntes Vilje og Ubevægelighed, var Villighed og Selvhengivelse" ("Spiritual Laws"). "Med den almindelige uvidende og letbedragelige Majoritet vilde Staterne snart løbe sin Ruin imøde, var det ikke, at der gives Grænser, som de regjerendes Daarskab og Ærgjerrighed ikke formaar at flytte. Tingene har sine Love saavelsom Menneskene, og med Tingenes Sammenhæng kan man ikke lege . . . Politiske Partier har sit Grundlag i Instinkter og dermed bedre Førere mod sine beskedne Maal end deres Lederes Visdom." ("Politics.")

Emersons Individualisme og dermed hans Ringeagt for Staten er udtrykt i disse Ord:

"Enhver Mand har det i sig, som sætter ham i Rapport med hans Medmennesker. Det, som er Ret eller Uret for mig, er ogsaa deres Ret og Uret. Naar jeg gjør det, som tilkommer mig og afstaar fra det utilbørlige, enes min Nabo og jeg foreløbig om Midlerne mod et fælles Maal. Men naar jeg ikke længer finder mit Raaderum tilstræk-

keligt, naar jeg paatager mig at raade over ham, da overskrider jeg Sandheden og kommer i et skjævt Forhold til ham. Jeg kan besidde saa meget mere Dygtighed eller Styrke, at han ikke tilfredsstillende kan udtrykke sin Følelse af den Uret, der er skeet ham, men her er alligevel tilstede en Løgn, der som Løgn skader baade ham og mig.'' (''Politics.'')

Skjønt Emerson ellers ofte under de mere praktiske Krav optræder som den gode Amerikaner med Tillid til sit Lands Institutioner, siger han, hvor hans Stilling er den rent objektive:

''Vi tror vor Civilisation nær Middagslinjen. Sandheden er, vi er bare ved Hanegalet og Morgenstjernen. I vort barbariske Samfund er Karakterens Indflydelse i sin Barndom . . . Hver Tanke, som Geniet og Moralen slynger ind i Verden, ændrer den.''

Og han opsummerer sin Anskuelse saaledes:

''Tiden gaar i Retning af Selvregjering. Individet skal overlades til sin egen Naturs Belønning og Straf . . . Denne Bevægelse, der ofte har været blind og daddelværdig, er i sidste Instans en moralsk Kraft. Den skiller Individet ud fra alle Partier og knytter det samtidig til Slægten. Den stiller i Udsigt Anerkjendelse af høiere Rettigheder end personlig Frihed og Eiendomssikkerhed. En Mand har Ret til Arbeide, til Tiltro, til

Kjærlighed, til Agtelse. Næstekjærlighedens Magt som Basis for Staten er endnu aldrig stillet paa Prøve. Vi maa ikke indbilde os, at absolut Forvirring indtræder, naar vi ikke længer tvinger en skrupuløs Person til at overtage sin Rolle i en social Konvention. Vi behøver ikke at tro, at Veibygning, Postvæsen og Arbeidsudbyttets Garantier ophører med Tvangsstatens Ophør...Efter Naturens Orden, der staar høit over vor Vilje, forholder det sig saa: Hvor Menneskene er selviske, vil der altid være Tvangsregjering. Og naar de er lutrede nok til at ophæve Tvangslovene, vil de være blevet vise nok til at ordne sit Postvæsen, Kommunikationsvæsen, sin Handel og Eiendom, sine Museer, Bibliotheker, sine Kunst- og Videnskabsinstituter." ("Politics.")

IX

"I Reflexionens Øieblikke, naar vi ser paa os selv i Tankens Lys, opdager vi, at vort Liv hviler i Skjønhed. Bagenfor os tager Tingene samme tiltalende Form som de fjerne Skyer. Ikke bare det kjendte og trivielle, men selv det tragiske og forfærdelige faar sin Tiltrækning som Stykker i Erindringens Billedgalleri. Elvebredden, Ugræsset omkring den, det gamle Hus, den dumme Fyr, — hvor ringeagtet alt dette engang var, Tidsafstanden lægger sin Vigsel over det. Ja Liget i Kammeret har forlenet Huset med en høitidelig Skjønhed. Sjælen kjender hverken Hæslighed eller Smerte... Det er blot det endelige, som har stridt og lidt, det uendelige ligger udstrakt i smilende Ro."

Saaledes lyder Aabningsordene af Emersons Essay "Spiritual Laws" (Essays I). For ham er det at se Tilværelsen i Evighedens Lys det samme som at se den gjennemstrømmet af Skjønhed. Verden er Skjønhed, Kosmos. For den objektive Betragtning er Skjønhed en ligesaa nødvendig Anskuelsesform som Tid og Rum.

Alle maa slaaes af, hvor hyppig Ordet Skjønhed forekommer i hans Skrifter. Li-

gesom han opsummerede Forestillingsverdenen i Disciplin, synes det, som om han ubevidst har opsummeret alt det, han drøfter, Moral, Religion, Civilisation, Opførsel, Literatur, under Begrebet Skjønhed. For Emerson som for Renan er Moral og Skjønhed ombyttelige Ord. Det var derfor naturligt, at han viede Kunsten adskillig Opmærksomhed. Thi tiltrods for flere moderne realistiske Theorier om Kunsten som Moralpræken eller Fotografi er og bliver det vel sandt, at Kunstens egentlige Omraade er det skjønne.

Men det tør jo dog nok være, at Emersons Betragtning af Kunsten er vel meget gjennemtrængt af Metafysik. Den stadige Sysselsættelse med Evighedsspørgsmaalene afføder en vis Steilhed og Uimodtagelighed overfor Enkeltgjenstandene. Emerson har selv følt det, naar han siger: "Det forbauser mig ikke, at Newton med Opmærksomheden stadig henvendt paa Planeters og Soles Baner kunde finde det besynderligt, at Jarlen af Pembroke fandt noget værd at beundre i "Stendukker." Som Regel er Kunstneren alt andet end Filosof. Han har en instinktmæssig Rædsel for Filosofien — selv kalder han det overlegen Foragt. Det er jo ogsaa helt naturligt. Tænkeren vil et Helbillede af Tilværelsen. Tingene udtrykker Love, og Love sættes i System. Kunstneren kommer ikke ud over det umiddel-

bare. Han slaar paa en Maade Verden i Stykker, fordi Stykkerne interesserer ham, fordi han maa se stykkevis, fordi hans Kunst bare kan komme tilsyne i det stykkevise.

Her er det, Emerson optager Traaden. "Historisk seet har det været Kunstens Opgave at udvikle Skjønhedsfølelsen. Vi er omringet af Skjønhed, men vore Øine er sløve. Til Udvikling af den slumrende Smag fordres der Fremhævelse af de enkelte Linjer. Som Malere og Billedhuggere, som Betragtere af Maleriet og Skulpturen, studerer vi Formens Mysterium. Kunstens Betydning ligger deri, at den udskiller, løsriver en Gjenstand fra den forvirrende Mangfoldighed . . . Eiendommeligheden hos visse Begavelser ligger i deres Evne til at udstyre en Gjenstand, en Tanke, et Ord med en enestaaende Fylde, saa at det, de for Øieblikket har fore, synes verdensrepræsentativt. Saadanne Begavelser er Kunstnerne, Talerne og Samfundslederne." ("Art," Essays I.)

Og skjønt Emerson fordrer den store Kunst og foragter Tidstjenesten, Bifaldsjægeriet og Kapricen, har han aaben Sans for det tids- og stedsbundne ved enhver Kunstfrembringelse. "Kunstneren maa benytte sig af de Midler, han forefinder i sin Tid og sit Samfund . . . Øieblikkets Genius sætter sit uudslettelige Segl paa hans Værk og gi-

ver det dermed den uudsigelige Tiltrækning, det øver paa Indbildningskraften . . . Ingen kan ganske løsrive sig fra sin Samtid og sit Land eller frembringe et Værk, hvori Samtidens Kultur, Religion, Politik, Sæder og Kunst ikke efterlader sig Spor.'' (Sammesteds.)

Han gaar videre. Ikke alene er Tidens og Omgivelsernes Aftryk i Kunstværket nødvendigt, men Kunstværket faar derved meget af sin Grandeur. ''Det, som er uundgaaeligt i et Værk, meddeler en høiere Tiltrækning end den et individuelt Talent nogensinde kan, thi det giver Kunstnerens Pensel eller Meisel Udseendet af at være ført af en gigantisk Haand for at føie en Linje til Menneskehedens Historie.''

Men Emersons Fordring til den ægte Kunstner er, at han skal være Filosof. Ikke en Begrebs- eller Skolefilosof; men en Vismand, en Seer, som føler sig gjennemtrængt af Verdensaanden og tolker og behandler hvert Motiv ud fra dette Syn. ''Der er bare én Visdom (Verdensfornuft) . . . Og ethvert Kunstværk er en mer eller mindre fuldkommen Fremstilling af denne . . . Her ligger Forklaringen paa den Lighed, som karakteriserer alle Kunster. Det er den samme Aand, som med forskjellige Midler virker i Retning af sine forskjellige Maal. Visdommen giver sig Udtryk i Rafaels Billeder, i Händels Kompositioner, i Phidias's

Statuer, i Shakspeares Digtning. Man har kaldt Maleriet stum Poesi og Poesien talende Billeder." ("Art," Society and Solitude.)

Derfor, uagtet en Vise, mens den foredrages, kan tiltale som ellers et Epos, og en Hund og et Svin, frembragt af en Mester, ikke giver Michelangelos Freskoer noget efter, blir Kravet til Kunstneren ikkedestomindre, at han ikke lader den saakaldte Virkelighed tyrannisere over sig. Kunstnerens Maal er at skabe, ikke at efterligne. "Landskabsmaleren skal antyde en dybere Skjønhed end den vi ser. Detaljerne, Naturens Prosa, skal han udelade og bare give os dens Aand og Glans. Han bør vide, at Landskabet forekommer ham skjønt, fordi det aander en Tanke, som griber ham (Stemning) . . . Og han vil lære sig til at vurdere Naturens U d t r y k og ikke Naturen selv og i sin Gjengivelse af den fremhæve de Træk, som har fængslet ham . . . Portrætmaleren skal fremhæve Karakteren mere end Trækkene; han skal betragte Personen, der sidder for ham, som et ufuldkomment Billede af den inde i ham stræbende Original." ("Art," Essays I.)

Selvfølgelig maa Kunsten respektere Sandheden, ikke i smagløs Jagt efter Stemning eller Sjælfuldhed udarte til Fantasteri. Den store Kunst er enkel. "Da jeg kom til Rom, fandt jeg, at Genierne havde overladt det lette og fantastiske og udfordrende til

Novicerne, medens de selv stilede mod det enkle og sande. Hos dem fandt jeg igjen det gamle, evige, jeg allerede havde mødt under saa mange Former." I Grunden var intet nyt uden Stedet. "Jeg fordrer nu af alle Billeder, at de orienterer mig, ikke forbløffer . . . Rafaels "Forklarelsen" er et Exempel. En rolig, høi Skjønhed hviler over dette Billede og gaar lige til Sjælen. Det synes næsten at nævne en ved Navn. Jesu kjendte, enkle Ansigt er som en Vens." (Sammesteds.)

Den sande Kunst søger at ophæve sig som Specialitet. Den gjør sig til et med Livet og Naturen. Ofte er Kunst og Kunstnydelse et Forfaldstegn. Utilfreds med sit eget Liv tillyver man sig en Tilværelse i Kunsten. Man staar uforstaaende overfor Naturen og slaar sig tilro med Farveklatter og Marmorblokke. Man foragter Livet som prosaisk og skaber en Dødsscene, som skal være poetisk. Kunst staar i manges Opfatning som Naturens Modsætning. Vi maa atter indvinde Skjønheden for de nyttige Kunster, Forskjellen mellem de "nyttige" og "skjønne" Kunster maa slettes. Levedes Livet, som det skulde, vilde dette ske. "I Naturen er alt nyttigt, alt skjønt. Det er skjønt, fordi det er levende, bevægeligt, reproduktivt; det er nyttigt, fordi det er symmetrisk og vakkert. Kunsten vil ikke komme paa Opfordring af nogen lovgivende

Forsamling, heller ikke vil den i England og Amerika gjentage sin Historie i Grækenland. Den vil herefter som altid komme uanmeldt, voxe op under Hænderne paa dygtige og alvorlige Mennesker.'' (''Art,'' Essays I.)

Og tilslut: Naar Kunstneren grebet af den store Inspiration selv kommer til at virke som en Fortsættelse af Naturen, da faar hans Værker samme moralske Antydning som den Naturen har. ''Naar Land og Sjø tjener Dyden snarere end Lasten, saa gjør Kunstens Mesterværker det ikke mindre. Skulpturgallerierne i Neapel og Rom efterlader intet Indtryk hos en stærkere end det af Kontrasten mellem Renheden, Strengheden, som den findes udtrykt i disse ædle antike Hoveder, og Frivoliteten og Raaheden hos den Mob, som udstiller, og den Mob, som glor paa.'' (''Art,'' Society and Solitude.)

X

Den, der kjendte Emerson udelukkende, jeg vil ikke sige fra den filosofiske Side, thi alt, han har skrevet, tangerer Filosofien, men som Metafysiker, Psykolog og Moralist, vilde vel nærmest tro, at der var det ved ham, et vist Generaliseringsanlæg, en Grænseforagt, som umuliggjorde og ophævede den kritiske Virksomhed, der har sin Styrke i det rammegivende, Begrænsningen, hvor den enkelte prægnante Ytring, det specielle Karaktertræk, den faste Linje, er Hovedsagen. Men der er dog det i hans Begavelses Rod, som modarbeider den kontemplative Svæven i det ubestemte blaa: det er hans Individualisme og Sans for Individet. Dertil kommer en ophøiet, overlegen Humor, som altid har Stød i det individuelle og bevarer for Abstraktionssteilhed. Hans korte Karakteristik af den store Unitarpræst og Kulturapostel Theodore Parker er endnu altid den bedste, vi har.

"Theodore Parker sprang frem af Jorden, han var ladt med hele Ny-Englands Energi, stærk, paagaaende, kundskabstørstig, jernflittig, stolt uafhængig og dog den elskværdigste Kamerat, en Studiernes Mand, der tillige eiede alle Betingelser for

Handling. Han havde afgjorte Meninger og overflødig Kraft til at gjøre dem gjældende . . . Saa stor var hans Modtagelighed for Kjendsgjerninger og hans Evne til at benytte dem, at det tog sig ud, som var han Præsident i et Raad med et Snes Telegrafer til Afbenyttelse. Hans Viden vilde været overvældende, havde det ikke været for den ædle Brug, han gjorde af den i Menneskehedens Tjeneste. Han havde en skarp Forstand, Logik, udpræget Iagttagelsesevne og historisk Sans og Færdighed i at afpille alt Traditionshylster. Hans Fantasi var livlig, og det morede ham at bruge Fabelens Form, men vi tør neppe tillægge ham det poetiske Element . . . En lidt dybere Opfatning af hans Kjendsgjerningers poetiske Betydning vilde have umuliggjort ham for Dele af hans strengere Arbeide for Slægten . . . Jeg mindes, at hans Behandling af den græske og hebraiske Oldtid berørte mig som en Smule haardhændt, og medens jeg frikjendte ham for al Lyst til Frækhed, kunde jeg ikke andet end nære Medfølelse for mange stødte Mennesker blandt hans Tilhørere. Han optraadte paa en Tid, da endnu de mest fremskredne Kirkesamfund bibeholdt Former, som syntes grundløse og livløse, og han, der havde mindre Heldning mod det overleverede og skarpere Logik, forkastede disse Former. Man har indvendt, at han tilintetgjorde for mange Illusioner. Maaske en

større Nænsomhed vilde have været mere vindende, men det er taabeligt at beskylde ham for at have fordærvet den unge Slægt."

I en Karakteristik som denne, der blev givet i en kort Erindringstale, var det ikke nødvendigt at skildre Parkers Ydre eller Optræden, næsten alle Tilhørerne havde kjendt ham. Det vilde været upassende at føre Karakteristiken over i Anekdoten — en kritisk Methode, som sjelden er uomgjængelig nødvendig. Men de, der kjender Theodore Parker, vil være opmærksomme paa, hvor sikkert Emerson har lagt Fingeren paa det fremspringende hos ham: Blandingen af en vis bondsk, benet logisk, paagaaende, upoetisk Haardhændthed med Hjertensgodhed, Storsindethed og Urbanitet. Det første karakteriserer de fleste Reformatorer, det sidste var det store ved Parker.

Vi kommer til en betydeligere og mere verdenskjendt Personlighed: Abraham Lincoln. Da Emerson holdt sin Tale om ham, paa Begravelsesdagen den 19de April 1865, var det fulde Lys endnu ikke spredt over Lincoln, hans Løbebane og historiske Stilling. Han var desuden en Mand, som ikke egentlig kunde have tiltalt Emerson: primitiv, keitet, fra et halvbarbarisk Nylænde (Illinois), uden Slægt og Familietradition. Men ingen senere Kritiker samler heldigere

Trækkene hos den store Emancipator end Emerson.

"En simpel Folkets Mand, som den sjeldneste Lykke fulgte. Hans første Færd frembød ingen lysende Egenskaber. Han forargede ikke ved nogen Overlegenhed. Han havde et Ansigt og en Optræden, som afvæbnede Mistanken, som var tillidsvækkende og stemte velvillig. Han var en Mand uden Udyder. Han havde en udpræget Pligtfølelse, som det faldt ham meget let at lyde. Desuden havde han, hvad Bønderne kalder "et langt Hoved"*), han var ypperlig i at gjøre op en Sag for sig selv, i at lægge den frem og overbevise aabent og sikkert. Det viste sig, at han havde stor Arbeidsevne, han kunde udføre det overordentlige, og han arbeidede let. En dygtig Arbeider er sjelden . . . men denne Mand var kjernesund, freidig, udholdende, glad i sit Arbeide, likte ingenting saa godt som det.

Dertil var han saa inderlig god. Det gjorde ham tolerant og tilgjængelig, retfærdig og lydhør for den bønfaldendes Begjæring. Hvorledes hans Godhed voxede til ædel Humanitet i mangt et tragisk Tilfælde, som Krigens Begivenheder førte med sig, er i alles Erindring . . . En stakkels Neger sagde om ham ved en høitidelig Leilighed: "Massa Linkum er overalt."

---

*) "Long-headed," omtrent det norske gløgg.

Og det gode Humør, som saa ugeneret fandt Udtryk i fornøielig og fortræffelig Skjemt, var en yderligere prægtig Egenskab hos denne vise Mand. Det satte ham istand til at bevare sin Hemmelighed, til at møde alleslags Mennesker af alle Klasser, til at tage Eggen af den skarpeste Afgjørelse, til at skjule sin Hensigt og lytte ud sin Sidemands, til med sikkert Instinkt at sætte sig i Rapport til alle dem, han havde med at gjøre . . .

Jeg er vis paa, at havde denne Mand regjeret i en mindre offentlig Tid, vilde han i nogle Aar ved sine Fabler og Ordsprog opnaaet at blive en mythisk Figur i Lighed med Æsop eller de syv vise. Det vægtige og indsigtsdybe ved mange Steder i hans Breve, Meddelelser og Taler . . . har Fremtidens Berømmelse ivente. Hvilke tankerige Definitioner, hvilken sikker "common sense," hvilket Fremsyn og, ved store Leiligheder, hvilken ophøiet, mere end national, human Tone! Hans korte Tale ved Gettysburg overtræffes ikke let af Ord ved nogen kjendt Anledning . . .

Her var ikke Plads for nogen Helligdagsmagistrat eller Godveirssjømand. Den ny Lods jagedes til Rattet i en Kuling. I fire Aar, fire Kampens Aar, lagdes hans Udholdenhed, hans Raadsnarhed, hans Storsind paa Vægtskaalen, og han blev aldrig fundet for let."

Efter disse foreløbige Prøver paa Emersons sikre Karakteriseringsevne gaar vi over til at kaste et Blik paa de to Værker, der særlig har gjort ham bekjendt som Kritiker.

"Representative Men," der udkom i 1850, er for en stor Del af Verden hans bedste Bog. Jeg har allerede udtalt som min Opfatning, at hans Essays I. Serie er det. En Mening, man oftere hører og ser fremholdt, naturligvis mest af Folk, som har ligelidet Kjendskab til begge, er den, at Emerson er en Aflægger af Carlyle, og at særlig Emersons "Representative Men" er et Ekko af Carlyles "Heroes and Hero-Worship."

Parallelen er jo ikke fuldt saa gal som en, der kunde tænkes anbragt mellem Emersons traditionsfiendske Opfattelse af Opdragelsen og Herbert Spencers utilitariske Theorier om samme Emne. Men den er mindre vel overveiet. Naturligvis har Carlyle og Emerson Berøringspunkter, saavist som de var Venner og gjensidige Beundrere; men Ligheden laa da nærmest i, at de begge var "Transcendentalister," med Udgangspunkt i Aand, ikke i Materialisme og Nytte-filosofi. Som alt nævnt var Carlyle i sin Vurdering af Historiens store Mænd despotisk Aristokrat. Nietzsche tillader sig at kalde ham et Vrøvlehoved (Wirrkopf), men de to har paa dette Punkt meget tilfælles.

Emerson (som Nietzsche liker) er Demokrat. For Emerson er vi alle Beholdere, fyldte af det evige Hav.

> "There is no great and no small
> To the Soul that maketh all:
> And where it cometh, all things are;
> And it cometh everywhere."

Derfor er vi ikke alle lige eller lige gode. Ofte kan Emerson udtrykke en dybere Foragt for Massen end Carlyle, der tiltrods for sin Herosdyrkelse havde en saa rørende dyb Sympathi med den. Carlyles Portrætering er nu og da mere anskuelig og slaaende, men Emersons Sjælekjendskab er finere og mere forgrenet end Carlyles. Det er betegnende, at en saa fin Kritiker og Aand som Matthew Arnold sagde, at af de to skyldte han Emerson meget mere. Et af de to selvskrevne Mottoer til Afhandlingen "History" (det første har jeg netop citeret) kunde passende have staaet over "Representative Men":

"I am owner of the sphere,
Of the seven stars and the solar year,
Of Cæsar's hand, and Plato's brain,
Of Lord Christ's heart, and Shakspeare's
strain."

Indrømmet, at alle Mennesker er eller kan være Udtryk for det guddommelige, saa

forhindrer naturligvis ikke dette, at somme har været det i den Grad, at de er repræsentative.

"Det falder os naturligt at tro paa store Mænd," siger Emerson. "Den store Mand er Ungdommens Drøm." "Disse Mænd kuer Drifternes Delirium i os, gjør os eftertænksomme, sætter os ny Maal og vækker ny Kræfter." Han ærer alle store Mænd, enten de er Guds Svøber eller Menneskehedens Yndlinge. "Jeg holder af den første Cæsar, Karl den femte i Spanien, Karl den tolvte, Richard Plantagenet og Bonaparte." Men størst forekommer de ham, naar de kan glemme sig selv og bliver Organer for den evige Aandsstrøm, "naar Magten bliver saa stor, at Potentaten bliver ingenting."

"Men s t o r e M æ n d—er ikke Udtrykket kuende?" Samfundet er en pestalozzisk Skole, hvor alle er Lærere og Elever efter Tur. "Hvad angaar de saakaldte Masser og almindelige Mennesker, — der er ingen almindelige Mennesker." "Store Mænd er til for at frembringe større Mænd." Og hvem kan sætte Grænsen?

De Mænd, han i sin Bog har behandlet som repræsentative, er Platon, Swedenborg, Montaigne, Shakspeare, Napoleon og Goethe. En Udtalelse i hans Dagbog viser, at han havde tænkt at tage Jesus med, men at han af Hensyn til Folkemeningen opgav det.

Jesus vilde han formodentlig have klassificeret som "the Saint," Helgenen.

Platon, Filosofen, er hans største Mand. "Af profane Forfattere tilkommer Platon alene Omars fanatiske Kompliment til Koranen: Brænd Bogsamlingerne, thi al deres Værdi ligger i denne Bog. Hans Ord bærer i sig Nationernes Kultur. De er Skolernes Hjørnesten, Literaturernes Kilde. Hans Værker meddeler Undervisning i Logik, Arithmetik, Smag, Symmetri, Poesi, Sprog, Rhetorik, Ontologi, Moral og Verdenskundskab. En saa vidtrækkende Spekulation saa man aldrig." Efter at have ladet hans Forløbere passere Revue siger han videre: "Endelig kom den harmoniske Aand. Havde han meget tilovers for abstrakte Sandheder, saa reddede han sig ud ved at opstille det folkeligste af alle Principer: det absolut gode, der er Herskeres Hersker og Dommeres Dommer. Fordybede han sig i oversanselige Distinktioner, saa hentede han til Gjengjæld Illustrationer fra Emner, som Talere og dannede Konversatører forsmaaede." Den, som kjender Platon, vil finde den sidste Bemærkning træffende. Og det tør vel ogsaa siges om denne: "Intet kan være koldere end Platons Hoved, naar hans Indbildningskrafts Lyn leger i Skyerne." Platon opsummeres saaledes: Han vilde Kultur. "For de vise, o Sokrates, ligger hele Livet i at høre Samtaler som

disse,'' siger Glaukos. Men han undlod ikke at betone Fødselsfortrinet. ''De, som havde Anlæg for at regjere, i deres Sammensætning havde Guderne blandet Guld, i Krigskastens Sølv, men Jern og Kobber i Jorddyrkernes og Haandværkernes.'' Dette var Platons Hævdelse af Naturen. Tilsidst fremhævede han det guddommelige, det hos os, som springer Grænserne og Definitionerne forbi og peger mod det evige.

Her har Emerson karakteriseret sig selv. Han var jo ogsaa Kulturapostel, Patricier og Seer.

Begrænsningerne hos Platon er næppe Feil. De følger af hans Begavelses Art. — Da hans Maal er intellektuelt, er hans Udtryk blevet for literært. Naar han behandler Himmel og Hades, Stat og Kjærlighed, Haab og Anger, ligemeget, hans Sprog har altid det literære Anstrøg. Han kjender ikke Raabet eller Skriget, der giver den jødiske Profet hans levende Kraft. — Dernæst mangler Platon System. Hans Venner og Beundrere er usams om ham. Hans Verdenstheori er hverken fuldstændig eller selvindlysende. Han har ikke gjort Overgangen fra Ide til Materie. Verden ligger der saa frisk som en Nød, et harmonisk afsluttet hele; men Platons Verdenstheori er Flikværk.

* * *

Næst i Rækken kommer Sweden-

borg, Mystikeren. Der er saameget af Mystikeren i Emerson, at jeg beklager i en kortfattet Fremstilling som denne ikke at kunne dvæle ved denne Side af hans Natur. Selvsagt faar dette Træk ikke noget samlet Udtryk i et enkelt Essay eller et enkelt Digt, hele hans Produktion bærer Spor af det.

Emersons Natursans gjør, at han altid søger en Smule Støtte i Virkeligheden. Det er ham en Nødvendighed at konstatere, at Swedenborg var en Virkelighed og ikke et Aandepust. I sin velmente Iver driver han, synes det mig, Sagen lidt for vidt. Ikke alene var Swedenborg en dygtig Videnskabsmand for sin Tid, men han havde, som saadan, ogsaa Fremtidsbetydning. Ifølge Emerson levede han "det mest aktuelle Liv af nogen i sin Samtid." Men dette er jo bare Folien. Hovedsagen er, at "han gjennemtrængte Samtidens Videnskab med en subtilere Viden." Han aandeliggjør. Hans Naturvidenskab udvider sig til Sjæleindsigt, til Aandesyn, blir ham et eneste stort Illustrationsapparat. Han platoniserer, som Aander af hans Art altid gjør. Noget, Emerson særlig beundrer hos Swedenborg, er dennes Fremhæven af Identiteten i alt værende. Som Swedenborg udtrykker det i sit Sprog: "Mennesket er en Himmel i Miniatur, det modsvarer Aandeverdnen og Himlen. Alle Menneskenes Ideer og Følelser bærer deres Aftryk og Billede. En Aand kan kjendes

paa en eneste Tanke. Gud er det forstørrede Menneske."

Denne Tanke, i mere naturlig Form, er jo ogsaa fremherskende hos Emerson. Draaben er ens med Verdenshavet.

Men uagtet Emerson lægger Hovedvægten paa det hos Swedenborg, som drev ham til at give den materielle Verden en spirituel Tydning, er han sund nok til at indrømme Hjerneforvirringen hos ham. "Den moderne Psykologi kan ikke opvise noget lignende Exempel paa forstyrret Ligevægt."

Han beundrer, at Swedenborg akcepterer Platons fine Mythe om "et ældgammelt Folk, bedre end os, og som boede Guderne nærmere," og Swedenborgs Tillæg, at det Folk brugte Jorden symbolsk: naar de saa jordiske Gjenstande, blev de ikke staaende ved dem, men gik over til deres Betydning. Men han har Indvendinger mod Swedenborgs hebraiske Theologi. "En Kat betyder dette, en Struds hint, en Artiskok et tredje . . . Den aaleglatte Proteus fanges ikke saa nemt."

Det er betegnende for Emerson, at hans store, omend lidt humoristiske Indvending mod Swedenborg er den, at han ikke har indrømmet de faldne Aander Rum for Omvendelse. Han citerer mod ham Robert Burns' berømte Henvendelse til Fanden:

"O wad ye tak a thought, and mend!"

Og han tilføier med ligesaa oprigtigt som

humant Alvor, at Burns staar adskillige Grader høiere end den hævngjerrige Theolog. Men hans vægtigste Indvending mod Swedenborg forekommer mig at være udtrykt i disse Ord:

"Hans Bøger har ingen Melodi, ingen Følelse, ingen Humor, den døde prosaiske Flade ingen Relief. Vi vandrer forlorne i et straaletomt Landskab. I hans Dødningehave sang aldrig en Fugl."

* * *

Som sin tredje repræsentative Personlighed har Emerson valgt Franskmanden M o n t a i g n e. Han er Skeptikeren. Nu er der unægtelig saameget i Verden, som egger til Tvivl, at i en Bog som Emersons kunde ikke Tvivlens Repræsentant godt udelades. Men uagtet Pascal og Emerson og mange mellem og efter dem har skabt en Erkeskeptiker udaf Montaigne, har jeg aldrig evnet at se med hvilken Ret.

Naar Emerson giver nøgne Fakta, er ingen sanddruere end han. I min korte Omtale af Montaigne tør jeg derfor trygt følge ham.

"I 1571, ved sin Fars Død, var Montaigne 38 Aar gammel. Han trak sig tilbage fra sin juridiske Praxis og tog Ophold paa sit Landegods. Endskjønt han havde deltaget i Fornøielser og til sine Tider været Hofmand, havde hans Studievaner efterhaanden vundet Overvægten, og han sværmede for en

Godseiers Frihed, Ro og Uafhængighed. Han havde økonomisk Sans og gjorde det mest mulige ud af sine Eiendomme. Ligefrem og ærlig, ligesaa uvillig til at bedrages som til at bedrage, erhvervede han sig Egnens Agtelse for sin sunde Sans og Vederhæftighed. Under Ligaens Borgerkrige, der forvandlede hvert Hus til en Fæstning, holdt Montaigne sine Porte aabne. Alle Partier kom og gik, som de vilde, og alle respekterede hans Mod og Ære. Høiere og lavere Adelsmænd blandt Naboerne sendte ham sine Juveler og Papirer til Opbevaring. Gibbon mener, at i disse tranghjertede Tider var der bare to storsindede Mænd i Frankrige, Henrik den fjerde og Montaigne.''

Den følgende Karakteristik af Montaigne som Forfatter kan ogsaa akcepteres som temmelig korrekt omend langtfra udtømmende.

''Montaigne er den aabneste og ærligste Skribent. Hans franske Frihed kan blive grovkornet, men ved sin frimodige Selvbekjendelse afvæbner han al Kritik. I hans Tid skrev man Bøger bare for et Kjøn og mest paa Latin. En Humorist indrømmedes Benyttelsen af et vist nøgent Udtrykssæt, som vore Sæder og en Literatur, der henvender sig til begge Kjøn, ikke kjender. Men uagtet en bibelsk Ligefremhed, parret med en høist ukanonisk Letfærdighed, hindrer mange ømfindtlige Personer fra at læse ham, er hans Forgaaelse bare paa Overfla-

den. Han paraderer den, gjør sig til af den; ingen kan tænke eller sige noget værre om ham, end han selv gjør. Han tillægger sig de fleste Udyder, og har han Dyder, paastaar han, de kom uforvarende. Ifølge hans Mening er der ingen Mand, som ikke har fortjent at hænges fem eller sex Gange. "Fem eller sex ligesaa latterlige Historier kan fortælles om mig som om nogensomhelst anden." Tiltrods for al denne Aabenmundethed blir hans Retskaffenhed snart indlysende for Læseren. "Naar jeg strengest og oprigtigst skrifter for mig selv, finder jeg, at min ædleste Dyd har et Anstrøg af Last; og jeg, som ærer og elsker Dyden fuldt saameget som nogen anden, er bange for, at Platon paa sit bedste, hvis han havde lyttet sig selv helt ud, vilde have bemærket en Dissonans i sin Sammensætning." Han taaler ingen Fernis eller Anmasselse. Han har været længe nok ved Hoffet til at have den brutaleste Foragt for Prætensioner. Iblandt maa han faa Lov at bande lidt. Han liker at snakke med Sjøfolk og Zigeunere. Han har været saalænge inden lukkede Døre, at han er blevet dødsens syg. Ud i frisk Luft vil han, om det regner Kugler. Han har seet saameget af de Herrer i lange Kaaber, at han længes efter Kannibaler; og kunstig, opskruet Levevis har gjort ham saa nervøs, at han er kommen paa den Tro, desmer barbarisk en Mand er, des bedre. Han er

glad i sin Sadel. Læs Theologi eller Grammatik eller Metafysik andetsteds. Det, du her faar, skal smage af Jord og ægte Liv, sødt, skarpt, bidende. Han forskaaner en ikke for sine Sygdomme . . . Over sit Navn tegnede han en emblematisk Vægt og under det skrev han: *Que scais-je?*"

Dette mener jeg i Hovedsagen er rigtigt. Men det viser ogsaa, af hvilken Rod Montaignes Skepsis sprang. Han var et Friluftsmenneske i bogstavelig og overført Betydning, foragtede alle Prætensioner, baade de moralske og filosofiske. Derfor sætter han et Spørgsmaalstegn ved alle vanemæssige, overleverede Theorier. Han var selv lidet spekulativ og lidet poetisk. Egentlig en stor Plebeier. For at være den store Skeptiker maa man mindst være ligesaa spekulativ som nogen filosofisk Systematiker. Sammenlign David Hume.

Men det var Emerson om at gjøre at finde en Tvivlens Repræsentant, og saa valgte han Montaigne med eller uden Grund. Det, som i hans videre Udgreining af Emnet interesserer os, er altsaa ikke Personen Montaigne, men Tvivleren *in abstracto.* Naar Emerson fremstiller en negativ Side af en Sag eller fremfører en Indvending, minder han ofte om hin Præst, som i sin retskafne Sandhedsiver havde en Svaghed for at give Modstanderens Side lidt bedre end sin egen. Han gjør det i sin Afhandling om Montaigne

"Kundskab er Kundskab om, at vi intet ved. De dumme beder, Genierne spotter. Alvor tager sig godt ud paa Talerstolen, men Intelligensen dræber det. Lovgiverne og Helgenerne har fundet Arken tom, de saa det, men taug, de prøvede at holde sine nysgjerrige Disciple væk ved at raabe: Handling, Handling, kjære Brødre, det er eders Sag! — Tro og Vantro er Temperamentssager. Eller en Stemning kan rive hele Væven istykker. Hvorledes kan jeg tilintetgjøre Raceinstinktet i mig? Maaske hele Livet er en Illusion."

Forgrenet og kraftig opstiller han Tvivlens Indvendinger. Hvorledes møder han dem saa? For overgive sig kan han ifølge sin Opgave og Natur ikke. Paa samme Maade som Tennyson besvarer sine egne Tvivl i "In Memoriam":

"Peace, come away!"

"Tro er det at godkjende Sjælens Vidnesbyrd." D. v. s., Sandheden er ikke en Spekulationssag, men Intuition. Moralfølelsen er hans uindtagelige Fæstning. Dens Selvhævdelse bringer Orden i Kaos. "Denne er Draaben, som opveier Havet." Tvivlen skal ikke jages, ikke omgaaes. De ny Vurderinger og Generalisationer fremgaar af den. "Verdensaanden er en god Svømmer, Storm og Bølger drukner den ikke. Trods al Nægtelse og Tvivl, den raadende Tendens i Verden er Sandhed og Godhed."

"If my bark sink, 't is to another sea."

* * *

I Emersons Konstellation af store Mænd faar Shakspeare, Digteren, Rangen næst efter Platon. Naturlig nok. Platon er den mest digteriske Tænker, Shakspeare muligens den tankedybeste Digter. Forbindelsen af Digtning og Tænkning giver ogsaa Emerson hans Særpræg. Jeg formoder, ingen kan karakterisere uden i Karakteriseringen at give en Del af sig selv, det sete er jo altid afhængigt af Øiet, som ser. Hvor emersonske disse Ord, hvor fødte af hans egen Natur og Praxis: "Store Mænd udmærker sig mere ved Omfang og Rækkevidde end ved Originalitet . . . Det største Geni er den mest gjældbundne Mand . . . Den store Aandskraft, kunde man gjerne sige, bestaar i slet ikke at være original, men i at være modtagelig." Den, der mødte Shakspeare, fik sandsynligvis ikke Indtrykket af at staa foran det eiendommeligste i Verden. Tvertom. Som Emerson saa sandt siger: "Ben Jonson havde ingen Anelse om den Mands Udødelighed, han selv fremhævede. Han ansaa udentvivl sin Ros som generøs, og der kan ikke være Spørgsmaal om at han betragtede sig selv som den større Digter." Philip Sidney, Lord Bacon, Walter Raleigh, Isaac Walton, Edmund Spenser og flere Berømtheder var Shakspeares samtidige. "Siden Grækenlands Glanstid under Perikles har

man aldrig seet Mage til Stormænd, men — de evnede ikke at finde Verdens bedste Hoved. Vor Digters Maske er uigjennemtrængelig.''

Shakspeares Storhed var omtrent uanet af hans Samtid. Fjeldets Tinde opdages ikke ved dets Fod. Det tog Verden et helt Aarhundrede bare at faa lidt Anelse om hans Betydning; ikke før om to Aarhundreder efter hans Død fremkom der noget, som kan kaldes Kritik. Næppe før i vore Dage er det muligt at skrive noget ligt en Udredning af hans Genius. Coleridge og Goethe er de eneste, som har udtrykt vor Overbevisning nogenlunde adækvat.

Hvori bestaar da Shakspeares Storhed ifølge Emerson? Somme har betragtet ham som udelukkende Dramatiker. Emerson siger: Den dramatiske Form er bare hans Vehikel. Ved det Middel kunde han bedst sige det, han vilde.

''Han tegnede den engelske og europæiske Mand, Faderen til den amerikanske Mand. Han skildrede Mennesket, beskrev Dagen og hvad der i dens Løb gjøres. Han læste Mænds og Kvinders Hjerter, deres Redelighed, deres Overveielser, deres List, Uskyldens List, og Svingene, hvor Dyden og Lasten glider over i sin Modsætning. Han kunde skille Moderens Anpart ud fra Faderens i et Barneansigt og trække de fine Grænser mellem Frihed og Skjæbne. Han

kjender de Ordenslove, der er Naturens Politi. Og alle Menneskelivets Velsignelser og Rædsler opfanger han saa sandt og tillige saa let som Øiet Landskabet. Vægten af denne Visdom sætter Formen, den dramatiske eller episke, ud af Betragtning. At opholde sig ved den vilde være som at spørge om, paa hvad Slags Papir Kongens Trontale er skrevet.''

Videre:

''Shakspeare staar saa langt over de berømte Forfattere, som han staar over Mængden. Han er ufattelig vis, de andre er fattelig vise . . . Hans Subtilitet var saa stor, at den bare saavidt lod sig forene med et personligt Jeg. Det var bare saavidt muligt for ham at være Forfatter.'' Dette er en Tanke, som Emerson ogsaa udtrykker andetsteds. Den største Tænker og Betragter skriver maaske aldrig. Ordet er ham et for daarligt Medium. Det er et Legetøi snarere end et heldigt Værktøi, og han nedlader sig ikke til at lege.

''Sammen med Shakspeares store Livsvisdom gaar hans ligesaa enestaaende Indbildningskraft og lyriske Evne. Han skjænkede sine Fantasifigurer Form og Følelse, som var de Mennesker, der havde levet under Tag med ham . . . Hans Talent fristede ham aldrig til at paradere eller til at klunke bare paa én Streng . . . Shakspeare har ingen Særhed, ingen Kjæphest . . . Han er in-

gen Dyremaler, ingen Fugleelsker, han har ingen Maner. Han har ingen opdagelig Egoisme. Det store giver han stort, det smaa i Forhold. Han er vis uden Understregning og Hede, stærk som Naturen, der lige let og lige gjerne hæver Landet til Bjergskraaninger og bærer en Boble gjennem Luften."

I Begeistringen kan det hænde Emerson, at han finder Subtilitet hos sin Digter, hvor noget sligt aldrig var tilsigtet. Han fortæller, at han engang gik for at se "Hamlet" opført, men ikke fulgte Spillet længere end til disse Hamlets Ord til sin Faders Gjenfærd:

"What may this mean,
That thou, dead corse, again in complete steel
Revisit'st thus the glimpses of the Moon?"

Over dette Sted kommenterer han: "Den Fantasi, som kan give Skrivekammeret Verdensdimensioner . . . reducerer ligesaa let den anmassende Virkelighed til Maanestraaler." Den, som har læst Emersons "Nature," ved, hvad han sigter til: kanske det, vi kalder Jorden, solid, haandgribelig Virkelighed, ikke har mere Substantialitet end Maaneskinnet. Den er Sansebedrag. Shakspeare mente vistnok aldrig noget sligt, da han skrev omhandlede Sted. Han bruger

en rhetorisk Trope og mener hverken mere eller mindre med "the glimpses of the moon" end: her i Maaneskinnet eller: her paa dette maanelyse Sted.

Men efter saaledes at have gjort Shakspeare, om ikke til den absolute, saa dog til den største kjendte Digter, finder Emerson tilslut, at Shakspeare "deler Menneskeslægtens Halvhed og Ufuldkommenhed." Ja, tiltrods for at han før har sagt, at Shakspeare ikke paraderer, finder han nu, at han med al sin Indsigt i Naturens hemmelige Mening igrunden var en stor Pyrotekniker. Han citerer et Koransprog mod ham: "Himlene og Jorden og de Ting, som findes imellem dem — tror I, vi har skabt dem for Spøg?" Er Livet blot en Helligtrekongersaften, en Midsommernatsdrøm, et Vintereventyr?

Stor ja, det var Shakspeare, størst, men ikke absolut. "Verden venter fremdeles paa sin Digterpræst, der ikke skal lege med Skuespilleren Shakspeare eller rave omkring blandt Gravene med Klageren Swedenborg, en Mand, som skal se, tale og handle med lige Inspiration."

* * *

I Napoleon, "Handlingens Mand," finder Emerson en tro Repræsentant for den Aand, som besjælede Menneskene i det nittende Aarhundrede. At karakterisere et helt Aarhundrede som ens i Aand og Tone er et

noget stivt Stykke, særligt da, naar det rummer saamange Stadier og forskjelligartede Bevægelser som det nittende. Han skulde maaske hellere sagt Aarhundredets Begyndelse. Men troligvis har Emerson Ret i at kalde Napoleon — hans Despotisme tiltrods — en Demokrat. "Napoleon er helt moderne, han har Avisernes Aand i sig. Ingen Kapuciner, som han selv sagde, ingen Helt i høiere Forstand. Han var den almindelige Mands Afgud, fordi han i forstørret Grad besad den almindelige Mands Egenskaber og Evner." Han var uden Skrupler, naar det gjaldt Brug af Midler. Idealisme var et Ord, han afskyede. "Necker er en Ideolog, Lafayette en Ideolog," sagde han foragtelig. Et italiensk Ordsprog siger: "Vil du have Fremgang, maa du ikke være altfor god." (Den verdensvise Salomon har sagt det samme i lidt andre Ord.) Napoleon var det visselig ikke. Følelser og Principer stod ham aldrig i Veien. Fri for disse og udrustet med en sjælden Virkelighedssans og Jernvilje handlede han med en Naturkrafts Uovervindelighed. Og hans Intelligens var af høi Rang. Han kom til sine egne, og de annammede ham. Krigsyrket var hans Haandværk. Han gjorde det til den eneste nævneværdige Bedrift. Sluhed besad han, Indsigt; han var beregnende, uimodtagelig, uigjennemtrængelig, men i Hovedsagen var han et Omstændighedernes Barn mere end en

Drivkraft. Han kaldte sig jo selv et "Skjæbnebarn." "Folk beskylder mig for grove Forbrydelser; Mænd af min Art begaar ikke Forbrydelser." "Min Søn kan ikke tage min Plads; jeg kunde ikke selv (senere) udfylde min Plads. Jeg er født af Omstændighederne."

Hans paagaaende, koncentrerede Handlekraft er noget af det største, Historien kan opvise. Han lader sig ikke dupere, beder ikke om Raad. I 1796 skriver han til Direktoratet: "Jeg har ført Krigen uden at konsultere nogen." Han var ikke blodtørstig, men sparede aldrig Blod. "Sire, General Clarke kan ikke komme General Junot til Undsætning paa Grund af den skrækkelige Ild fra det østerrigske Batteri." — "Lad ham tage Batteriet." — "Sire, hvert Regiment, som nærmer sig det tunge Artilleri, skydes ned; Sire, hvad er Ordren?" — "Fremad." — Men sparede han ikke andre, saa sparede han heller ikke sig selv. Flere Gange var han nærved at blive taget til Fange. Han kjæmpede i sexti Slag. Aldrig fik han nok. "Erobring har gjort mig til det, jeg er, og jeg maa holde mig oppe ved Erobring." I sin Dristighed var han aldrig dumdristig. Stjernerne var ikke sikrere i sine Baner end Napoleon i sine Planer. Dertil kom hans enorme Arbeidsevne. Han forstod selv, at han skyldte Massen og sit tarvelige Udspring meget af sit Held. "De arve-

lige Æsler'' kaldte han Bourbonerne. Det var Napoleon, som lavede det senere saa gjængse Ord, at de (Bourbonerne i sin Landflygtighed) ''intet havde lært og intet glemt.'' ''Respekt for Byrden, Madame,'' sagde han paa St. Helena til en Dame, da hun og Keiseren kom i Veien for en vred Bærer. I 1814, da man raadede ham til at søge Støtte hos de høiere Stænder, sagde Napoleon til de omkringstaaende: ''Mine Herer, i den Stilling jeg nu er, er min eneste Adel Forstædernes Pøbel.''

Paa en Maade var han en født Konge, som opnaaede at blive titulær Konge. Massen følte instinktmæssig, at, uanseet Midlerne, her var skeet Ret. Og i Betragtning af alt det morskne, han splintrede, al den Slendrian, han afskaffede, al den hellige Humbug, han blottede, maa han kaldes en Folkets Mand. Napoleon kjæmpede vor Kamp. Denne stærke Dampmaskine udfører vort Arbeide. Og hvor han virker paa Fantasien! Her var en Mand! De Begivenheder, han skabte, de romantiske Billeder, han oprullede! Verden var som omskabt, her var en Person og en Virksomhed, som fængslede Opmærksomheden og monopoliserede Blikket.

Med alle sine store Egenskaber er Napoleon dog bare en Demokrat, et Udtryk for vort moderne Samfunds Middelklasse (man mindes her M. Arnolds staaende Udtryk:

"Our middle class is materialized"). Han repræsenterer "de Skarer, som fylder vore Markeder, Fabriker, Kontorer, Skibe i den Hensigt at vinde Rigdom." Storsindet, højmodig var han ikke. Han var ikke engang i Besiddelse af almindelig Ærlighed og Redelighed. Han er uretfærdig mod sine Generaler, stjæler Æren fra Kellermann og Bernadotte (Carl Johan, som ofte er blevet beskyldt for Troløshed mod sin Suveræn). Han lyver som en Hestebytter. Se hans "Moniteur." Selv paa sine sidste Dage, som Fange paa St. Helena, løi han i koldt Blod, theatraliserede Historien. Som alle Franskmænd havde han Sans for Sceneeffekt. Hans "Stjerne," hans Udødelighedstro, hans Æresfølelse er altsammen fransk, hans Hovedhensigt er at vække Opsigt. Selv sagde han jo, at Kjærlighed er en Dumhed, skjønt han maaske engang havde elsket — Josephine. Venskab er et tomt Navn. "Jeg elsker ingen, ikke engang mine Brødre. Kanske holder jeg lidt af Joseph, af Vane og fordi han er den ældre, og af Duroc — fordi hans Karakter tiltaler mig, han er streng og resolut, jeg tror, han aldrig har fældt en Taare." Han var uden Skrupler. Han kunde stjæle, bagtale, lønmyrde, alt eftersom det laa i hans Planers Interesse. Han var perfid. Han kunde bedrage i Kortspil. Han kunde aabne Breve og inkognito lytte efter Ros og Komplimenter paa Gade-

hjørnerne. Han havde ingen Manerer, ingen Finfølelse overfor Kvinden. Han var en "Jupiter Scapin" — en Kjæltring-Jupiter.

Saaledes er Emersons Napoleons-Karakteristik. Han opsummerer:

"Han (Napoleon) gjorde alt, som i ham laa, for at leve og florere uden moralske Principer. Det var Tingenes Natur, Menneskets og Verdens evige Love, som stansede og styrtede ham. Og naaede lignende Experimenter op i Millionen, Resultatet vilde altid blive det samme."

* * *

Goethe er Gjenstanden for Emersons sidste Betragtning i "Representative Men." Han karakteriseres som "the Writer," Skribenten, rettere Reporteren. Thi "Naturen vil rapporteres," og Goethe tegnede sin Samtids Billede. Napoleon var et Udtryk for det populære, ydre, grove Liv. Goethe repræsenterer det nittende Aarhundredes Intelligens. Han har hundrede Hænder, Argusøine, en overlegen Evne til at assimilere og benytte alle Fakta og Videnskaber. Født i en ubetydelig og underordnet By er der i hans Begavelse ikke Spor af Provincialisme, han staar fri og herskedygtig. Anden Del af "Faust" er en sammentrængt Literaturfilosofi, men derfor ikke destomindre Poesi. Hans Laurbærkrans overgaar alle samtidiges, og hans Harpe har en Klang, der forener Kraft med Ynde. "Han var sit Aarhundre-

des Sjæl.'' Vort moderne Liv i al dets Detaljerigdom og Smaalighedsfordybelse kunde han klæde i Poesi. ''Han opdagede Livets Genius, den gamle slu Proteus, som laa i vor umiddelbare Nærhed; og viste, at den Sløvhed og Prosa, vi tilskriver Nutiden, bare er en af hans mange Masker.'' Napoleon lignede han i sin Foragt for al Gisning og Rhetorik. ''Gjætte kan jeg selv; naar en Mand skriver en Bog, lad ham skrive om Ting, han kjender til.'' Goethe var Poet, men havde udpræget Virkelighedssans. Ingen Tradition skal være livløs, intet Ord tomt. Djævelen har spillet en fremragende Rolle i alle Mythologier. Goethe kan ogsaa benytte ham, men han omgjør ham fra en Mythe til en Virkelighed, en Mephistopheles. ''Han skal være virkelig, moderne, en Europæer, en Gentleman . . . Istedetfor at tegne ham fra Bøger og Billeder tegnede han ham fra sit eget indre, skabte ham af hvert Pust af Kulde, Selviskhed og Tvivl, der skjæver Livssynet.'' — Hans ''Wilhelm Meister'' er i Ordets egentlige Forstand en Novelle, den er ny. Den behandler Livet, Samfundets Aand, hvor Walter Scott nøier sig med Kostumet. Og dog, hvor irriterende. Helten er ingen Helt. (Som bekjendt maatte Carlyle i Fortalen til sin Oversættelse af ''Wilhelm Meister'' gjøre Undskyldninger for ham.) ''Alligevel er denne Bog saa fuld af Livsvisdom og Verdenskundskab, Karakterise-

ringen saa sand og fin . . . at den bliver altid ny og uudtømmelig.''

''I England og Amerika,'' siger Emerson, ''har man Respekt for Talentet. Frankrig har endnu større Elsk for brilliant Intellektualitet . . . Den tyske Begavelse savner Franskmandens Lethed, Englænderens praktiske Forstand og Amerikanerens Eventyrsans, men . . . Tyskeren spørger efter Alvor. Her er Tankeflugt, men hvad Sigte har den? Hvad mener Manden?'' — Er nu dette saa ganske stemmende med Kjendsgjerningerne? At Franskmændene holder af Brilliance og Englænderen af praktisk Sans, bestrides ikke. Men Tyskerne har givet saa udprægede Beviser for sin mystiske Tendens, sin Lyst til Flugt bort fra Virkeligheden som faa Folkeslag. Sammenlign den romantiske Skole i Tyskland. At Goethe, i Kraft af sit klassiske Drag, stillede sig fjernt til denne, siger intet. Mange vil sige, at han forsaavidt var utysk.

Emerson kjendte ikke Tyskland. Vistnok kunde han Tysk, han læste omtrent alt af Goethe i Originalsproget, hvorledes kunde han ogsaa andet med Carlyle til Ven? Han kjendte ialfald en Del af den tyske Filosofi i Oversættelse eller Omskrivning. Men han mangler Synspunktet. Derfor kan han ogsaa bebreide Goethe, at han ikke ''overgav sig til den moralske Følelse.'' Goethe kapitulerede ikke paa puritansk Vis nei. Dertil

var han formeget af et Overmenneske. Han maatte se og benytte det sete baade i sin Kunst og sin Livsregulering. Og at Goethe, som ellers paa mange Maader var saa utysk, netop ved dette havde Rod i sin Nation, derom vidner saameget af den tyske Digtning og Filosofi saavelsom Objektiviteten i den tyske Forskning.

Men naar Emerson kommer ned til det enkelte, fornægter hans Skarpblik sig aldrig:

"Kunstens Lovgiver er ikke selv Kunstner. Vidste han (Goethe) formeget, saa at hans Syn blev mikroskopisk, til Hindring for Perspektivet, Helhedsbetragtningen?" "Han er fragmentarisk, en Forfatter af Leilighedsdigte og en Sentens-Encyklopædi. Naar han foretager sig at skrive et Drama eller en Fortælling, samler og sorterer han alle sine Iagttagelser fra de hundrede Sider og forbinder dem til et hele saagodt han kan. En stor Del nægter at indlemmes, saa føier han det til i Form af Breve, Dagbøger eller lignende. Endnu er en Del tilbage. For dette kan bare Bogbinderen finde Plads." — Den, som har i friskt Minde Goethes "Wilhelm Meister," hans hele Lyrik og "Faust," vil tilstaa, at Emerson her har sagt en Sandhed, som mange, der har følt den, ikke har havt Mod til at udtale.

Interesserne er jo saa forskjellige. Men

som man i Almindelighed tager Ordet interessant, kan vel hans "English Traits" siges at være omtrent det interessanteste, Emerson har skrevet. Hans Oprør mod Traditionen som bindende Faktor har jeg allerede berørt. Men ethvert Menneske har Tradition i Blodet. Særlig da en, der er udgaaet fra en god gammel Familie, født og opdraget under regelsmæssige Forhold. Og uagtet Emerson maaske ikke var sig det helt bevidst — hans Traditioner, hans Følelser, hvad der er instinktmæssig konservativt i ham, viser tilbage paa England. Derfor havde han ogsaa Evnen til at forstaa den engelske Nation, dens Rødder, Fordomme og Eiendommeligheder. Muligens forstod han den bedre, fordi han som Amerikaner havde mere Perspektiv.

Hans Evne til at karakterisere Personligheder har vi allerede seet Prøver paa. Den fornægter sig ikke i "English Traits." Hvor morsom og paa samme Tid korrekt hans Skildring af Coleridge og Wordsworth! Naar jeg læser Emersons Beskrivelse af disse store Mænd, er det, som jeg ser dem. Den lidt komiske Belysning, han lader falde over dem, tilintetgjør ikke deres Storhed hverken i hans eller Læserens Øine. Den tilføier bare et Træk, som fuldstændiggjør Anskueligheden.

Først Coleridge, som ved Middagstid lader Emerson vide, at han endnu ikke er

staaet op og ikke kan modtage før efter Klokken 1. Da saa Audiensen gives, begynder han i en lang Monolog at udbrede sig om Dr. Channing, Emersons Lærer, som han (Coleridge) havde sat saa høit, og som desuagtet havde nedladt sig til at blive Unitar. Unitarismens Vildfarelser var længst gjendrevne af ham selv, og han citerer sine egne skrevne Udtalelser.

Wordsworth havde netop brukket en Tand. Han var saa glad over, at det ikke var hændt 40 Aar tidligere. Fornøiet over, at Emerson er en Beundrer af hans Poesi, giver han sig til paa ægte Skolegutmaner at deklamere sit sidste Digt.

"England er en Have," siger Emerson. "Under en askegraa Himmel er Ager og Eng harvet og jevnet, saa at de bærer Udseende af at være glattet med en Blyant . . . Intet er længer, som det oprindelig var. Elve, Høie, Dale, Sjøen selv har Mesterens Haand over sig." Dette er, hvad enhver, der nutildags farer igjennem Øen, uvilkaarlig siger sig selv. Men det var altsaa ligedan for over sexti Aar siden.

"Naturen holdt Raad med sig selv og sagde: Mine Romere er borte. Til at bygge mit ny Rige vil jeg vælge en primitiv, mandig Race, dyrisk i Instinkter . . . Jeg har et Værk fore, som fordrer de stærkeste Viljer og Sener. Skarpe og tempererede Vinde skal holde Energien aktiv og livlig. Sjøen

skal skille dette Folk fra andre og binde det sammen i et haardført Samfund. Den skal aabne det Markeder til alle Sider.''

Man har, fortsætter han, frakjendt Englænderen Genialitet, men Faktum er, at Landet har frembragt Folk med uhyre Intelligens. Englænderne har sunde Legemer og overordentlig Udholdenhed. De har koloniseret store Dele af Verden. Tiltrods for alle Forandringer i Sæder og Skikke er de endnu en stærk Race. Naturligvis er de meget blandet. Maaske netop derfor saa meget bedre. De følgende tre forskjellige Udspring maa især fremhæves.

1. Det keltiske. Det fineste og dybeste i engelsk Liv og Literatur stammer derfra.

2. Det tyske. Det Folk, som Romerne fandt ubetvingeligt.

3. Det skandinaviske. Og dette er det fremherskende.

Om Normannerne har han dette at sige:

''Normannerne kom til England fra Frankrig værre Mennesker end da de 160 Aar tidligere drog derind. De havde glemt sit Modersmaal og lært Romansk, d. v. s. Gallernes barbariserede Latin, og med det ny Sprog havde de lært alle de Laster, det havde Udtryk for. Tyve tusinde Tyve landede ved Hastings. Disse Grundlæggere af ''the House of Lords'' (det engelske Overhus) var graadige og blodtørstige Dragoner, Sønner af graadige og blodtørstige Sjørø-

vere. De var alle lige. De tog alt, de kunde føre med sig; de brændte, herjede, skjændte, pinte og dræbte, indtil alt Engelsk stod paa Ruinens Rand. Men saa kan Ælde og Rigdom blænde, at hæderlige og værdige Mænd nutildags roser sig af sin Nedstamning fra disse skidne Røvere, der selv viste en langt korrektere Opfatning af sine Meriter ved at give sig Dyrenavne som Svin, Gjed, Ulv, Orm, — Dyr, de havde Lighed med."

Han finder Englænderne smukkere end Amerikanerne; de er ikke saa knoklede, har et friskere, solidere Udseende, de virker bedre. Det skyldes deres skandinaviske Udspring. "Begge Grene af den skandinaviske Race udmærkede sig ved sin Skjønhed."

Fædrenearven har gjort deres Blod uroligt, givet dem Smag paa Udendørssport af alle Slags. Jagten er for en engelsk "Country Gentleman" en ædel Kunst. Naar han paa Hesteryggen farer nedover en Styrtning, tager han sig ud som en Kentaur. Og Derbydagen er Landets største Høitidsdag.

Sachserne, Normannerne og Skandinaverne er jo egentlig en og samme Race. Og denne Race er Menneskeslægtens dygtige Arbeidshaand. Heraf Erhvervssansen og Nyttesansen hos Englænderne. Endskjønt de har frembragt Genier, afskyr de i Grunden Geniet. Tankeflugt er dem imod. Taine mener, de er ulogiske, men Emerson hævder, at de er logiske, og Emerson har forsaavidt

Ret, som Nyttemennesket har sin egen ubønhørlige Logik, der aldrig lader sig forstyrre. De er Ordensfolk: alt paa sin Plads og Respekt for Loven! Dette igjen gaar over paa deres personlige Vaner: "En Franskmand er maaske renslig, en Englænder er skrupuløst renslig." Englænderen har ogsaa den Evne at klæde sig, saa man ikke fæster sig ved hans Dragt. Og han har en medfødt Sans for Skik og Brug, for Præcedenser; som Wellington udtrykte det, da han sagde, ikke at Vanen er en anden Natur, men "ti Gange stærkere end Naturen."

Sanddruhed er et af de ædleste Træk hos Englænderen. "Englænderne af alle Klasser roser sig af dette Træk som noget, der skiller dem ud fra Franskmændene, der ifølge almindelig Tro er mere høflige end sandhedskjærlige. En Englænder overdriver ikke, undgaar Superlativet, er forsigtig i Brugen af Komplimenter og mener, at det franske Sprog nøder en til at lyve."

Emerson noterer Englænderens Flegma, der ligger som et Styrkebælte om ham, og hans Tungsind, det, han med Aristoteles tror er de store Mænd medfødt. Englænderne, siger han videre, vover at mishage, at sige og gjøre det uventede. "De holder mere af Folk, som siger nei, end af dem, som siger ja."

Ordet Ære (glory, gloire), der figurerer saa stærkt i fransk Sprogbrug, hører man

sjeldnere hos Englænderne. Lord Nelsons Ord var: "England venter, at hver Mand gjør sin Pligt." Der har vi engelsk Opfatning og engelsk Sprogbrug.

Aristokratiet ser Emerson paa med temmelig blide Øine. "Den engelske Historie er et Aristokrati med aabne Døre. Lad dem, som har Mod og Evne, komme ind. Naturligvis er Klubbens Adgangsbetingelser haarde og høie."

Mindre høie nu end dengang. Amerikas Millionærdøtre var dengang færre og mindre efterspurgte af udarmede engelske Adelsmænd.

Hvad han liker hos Aristokratiet er, at det ikke er sunket ned til at være en Hofetat, men har Kjærlighed til Landet, hvor det udgjør de store County-Familier. Saaledes udvikles Hjemfølelse og Uafhængighed. "De engelske Lorder kalder ikke Landet efter sig, men sig efter Landet (Godset)." Og Englands Aristokrati kan fremvise Verdens bedste Mænd. Shakspeares Portræter af Humphrey, Warwick, Northumberland og Talbot er streng Tradition. Naturligvis har Medaljen ogsaa sin Revers. Løse Skuespillerinder har opnaaet Hertuginders Rang og Bastarder Hertug- og Jarleværdigheden.

Emerson med sine fri Anskuelser om Opdragelsen har Indvendinger mod de engelske Universiteter. Ungdommen sendes

ikke til Universitetet for at studere, men for at blive Gentlemen. Oxford er ham for konservativt. Det er i Ledtog med Kirken for at opretholde Traditionerne. "Universiteter er naturligvis genifiendtlige." "Alligevel," føier han til, "sender vi jo allesammen vore Sønner til College." Men han indrømmer, at Englands Universiteter staar langt over Harvard og Yale. — Det gjorde de ubetinget i 1848; nu turde Forskjellen være adskillig mindre. — I England, siger han, lærer de ialfald Græsk, Latin og Mathematik til Fuldkommenhed. — Jeg har seet det bestridt af meningsberettigede Englændere. — Han har seet Examensfordringerne ved Oxford og finder dem strengere end de amerikanske Universiteters. Hvad han beundrer ved de engelske Læreanstalter, er Gymnastiken og Friluftslivet der. — Havde han levet lidt længer eller skrevet lidt senere, vilde han maattet tilstaa, at de amerikanske Colleges i saa Maade ikke længer er i Sinkelexen. Den største Tiltrækning, disse nutildags har for mange studerende, ligger i hvad de har at byde paa af "baseball," "football" og Rosport.

Han har Respekt for den anglikanske Kirke. Den har værnet mod Overgreb og repræsenteret det demokratiske Princip. Den har givet Nationen mange af dens største Mænd. I lange Tider var Geistlighed og Lærdom næsten enstydige Ord. Men i det

hele er Englands Religion nu sunket ned til bare at være god Tone. "Naar man paa Fastlandet ser en velklædt Englænder træde ind i sin Ambassadørs Kapel og skjule sit Ansigt i stille Bøn bag sin velbørstede Hat, kan man ikke bare sig for at tænke paa al den Nationalstolthed, som beder med ham." "Deres Religion er et Citat, deres Kirke en Dukke." Fornuftigheden og Anstanden ved den engelske Gudstjeneste tiltaler ham omtrent paa samme Maade som Taine. Men han kommenterer sarkastisk: "Det Evangelium, der prædikes, er: Af Smag er I frelste." Englænderne, som afskyr Forandring i alt, afskyr den mest i Religion. Englænderne (og Amerikanerne med, det er et angelsachsisk Racetræk) har mere "cant" i sin Religion end nogen anden Nation.

Det engelske Ord "cant" er omtrent uoversætteligt, derfor er det ogsaa gaaet over i den internationale Fremmedordbog. Det har etymologisk Udspring tilfælles med Ord som "lynch" og "boycott." Det betyder ikke Hykleri, der er en bevidst Handling. "Cant" er Slendrian. Bedst oversættes det maaske med Talemaader. "Cant" er alt sagt og skrevet, der ikke er Udtryk for en levende, følt Tanke. Alle Kirker og Sekter, der har traadt sine Barnesko, disker op med "cant." Og det indskrænker sig ikke til Kirkerne.

Emerson mener, at det ubetinget største

i engelsk Literatur findes i den Periode, vi kalder den elisabethanske (1575—1625). Denne Anskuelse er ikke synderlig original, men originale er somme af hans Udtalelser om enkelte Forfattere.

Filosofen "Locke vidste ikke, hvad Ideer er."

Historikeren "Hallam er en elegant lærd, men hans Øie sætter sig intet ideelt Maal; hans Vurderinger bærer alle Londons Poststempel."

"Dickens skriver London-Traktater."

"Thackeray finder, at Vorherre ikke har bekymret sig om Verdens forskudte — saameget værre for dem. Men det uransagelige tilhører ikke os. Vi maa opgive Idealerne og akceptere London."

"Den brilliante Macaulay, som udtrykker de herskende Klassers Synsmaader, lærer ligefrem, at godt betyder at spise godt, klæde sig godt, materiel Velstand."

"Hvad skrev Walter Scott lettest? En rimet Reisehaandbog over Skotland."

"Pope og hans Skole skrev Poesi, der egnede sig til Pynt om Kransekager." Han beundrer Tennysons Kunst, men kalder den for kunstlet. Coleridge og Wordsworth sætter han høit. Den sidste især. "Han havde ingen andre Lærere end Naturen og Ensomheden. Hans Vers er Sundhedens Røst i en verdslig og ærgjerrig Tid."

Men tilsidst: Englands Stolthed er de

Mænd, det har født. "Det har i fem hundrede Aar frembragt flere dygtige Mænd end nogen anden Nation." "Det er Patrioters, Martyrers, Tænkeres og Digteres Land. Og hvis Havet, hvoraf det steg, atter skulde sluge det, vil det leve i Erindringen som Øen stor for sine udødelige Love, for Hævdelsen af de Grundsætninger, der er Frihedens Stentavler."

Dette knappe Resumé giver jo ingen Forestilling om det Fremstillings- og Skildringstalent, som aabenbarer sig i "English Traits." Bogens Vid og Lune, humoristiske Overdrivelser, lødige Sætninger, Lynet og Flugten og Livet i den, dens gode Anekdoter, dens geniale Vendinger og slaaende Exempler og Citater hentede allestedsfra, — for at se alt dette maa man læse den og læse den i Originalen. Især maa "English Traits" anbefales de mange, som ikke interesserer sig for Emerson som Digter, og de færre, der er bange for hans Filosofi. En opmærksom Læser af bare denne lille Bog kunde ikke frakjendes Kjendskab til Emerson, thi hver Linje i den er ægte emersonsk.

XI

"Den vigtigste Verdensbegivenhed er en Digters Fødsel," siger Emerson. "Digteren er en Personlighed, som ser og bruger det, andre drømmer om; som gjennemløber Erfaringens hele Skala. Han er i Kraft af sin større Modtagelighed og Meddeleevne Menneskehedens Repræsentant." Han er Sprogskaberen. Hvert Ord var oprindelig en genial Opfindelse. Han er Tolken, der forklarer Tilværelsen. Og han er ret egentlig Verdens Herre, thi for ham ligger ikke Tingene fastnaglede eller i mekanisk Rækkefølge; han løser dem ud, han behandler Verden symbolsk. —

Skal man bedømme Emersons egen Digtning retfærdig, bliver det først nødvendigt at gjøre sig fortrolig med hans Anskuelser om Digterens Stilling og Betydning. Man kan naturligvis lægge det vedtagne Maal paa ham og finde, at han ikke holder Maal. Og efter at man har hørt, at Emerson ikke anerkjendte gjængse Regler, kan man erklære, at isaafald vil man intet have at gjøre med ham. En Kritiker maa være lidt bøieligere end som saa.

Emerson indrømmer selv, at hans Digter er mere et Ideal end Virkelighed. Men hans

Ideal er i Retning af en Sammensætning som de keltiske Druider eller det ældste Grækenlands Digter-Filosofer. Det hører inderlig sammen med Emersons eiendommelige Begavelse; ubevidst er det egentlig den, han har idealiseret. Han følte sig i Slægt med hine Aander i Historiens Gry, før Specialiseringen var indtraadt; hine Folkeledere eller Orakelaander, der i sin Person forenede Tænkeren, Præsten og Digteren.

Derfor kunde han svært lidet med de Digtere, hos hvem Tekniken eller Versekunsten bliver altfor iøine- eller iørefaldende.

Saaledes Edgar Allan Poe, som han kaldte Manden med Ranglen. I et Digt siger han: "Giv mig Sandhed. Jeg er træt af Overfladiskhed og dør af Flauheder." Den trivielle Harpeklang tiltaler ham ikke, Serenadesangeren lader ham uberørt. Hans Digte kunde maaske inddeles i 6 Klasser.

1. De, som udtrykker hans Opfatning af Digtningen og Digterens Stilling i Verden.

Af disse maa først og fremst nævnes "Merlin." I denne Barde fra Sagnet om Kong Arthur og Ridderne af det runde Bord ser han en Legemliggjørelse af sit Digterideal.

"Stor er Kunsten, store skal Bardens Lader være. Han skal ikke plage sin Hjerne med Rythmekveiler og Stavelsesantal . . . Gaa kun, gaa, siger Englene, til de øverste

Døre; tæl ikke Stokværkene, men stig til Paradis ad Overraskelsens Trappe."

En anden Legemliggjørelse af hans Digterideal er den persiske sagnagtige Digter Saadi.

"Gud, som skjænkede ham Lyren, alle dødeliges Ønske, for alle aandendes Behov, bød ham alvorlig: Hold dig fjern . . . Saadi elsker Menneskene, han murer sig ikke fiendsk inde i Hule eller Hi; i Løvsal og Hal vil han se dem alle, han trænger som Tilhørerskare hele Persien. De skal høre ham, skal blusse af Glæde og blegne af Rædsel. Men han har ingen Kamerat. Blandt ti eller blandt Millioner — den gode Saadi er ensom . . . Vær varsom, hvor Saadi dvæler. Han er Gudernes Visdom, — annam den med Ærefrygt. Rundt den gyldne Lampe slutter Skogens Guder glade Kreds; uskyldige Møer og ædle Ynglinge er velkomne hos Sandhedens Mand, de mest, som saarest trænger ham; de fylder den Kilde, de tømmer."

Samme Gjenstand behandler han i det ufuldførte Digt "The Poet."

"O, at se hans (Digterens) Solblik bane sig Vei som Meteoret, og kløve Mørket som den unge Dag! Det lod sig ikke opholde af alt, det fandt, ikke af enhver Gryde eller Hyttedør, af Bondestel og Landsbygrind; nei, det indfangede det store, det for til Horisontens Rand og granskede med Solens egen Ret."

"Solen sank, men ei hans Haab, Stjernerne steg, men først hans Tro; af den uendelige Melkevei syntes hans Blik at vinde et dybere og grundigere Udtryk; hans ophøiede Udholdenhed maalte sig med Tidens Taushed."

Digteren i hans Fornedrelse er skildret i samme Digt: "Berøvet sin Krone, frygtsom, tanketom, træt, sidder det geniale Barn: en kort stjaalen Dag mellem Søvn og Søvn; lidt usikker Sundhed mellem mange Lidelser; en Gudernes Krøbling, halvsand, halvformet, varmet af de store Gnister fra Prometheus. . . . Det gode og det slette bad han om med lige Begjærlighed, bad bare om at kunne føle. Ræd, selvsyg, modtagelig, villig til at bo hos Guder eller Daarer, nedladende sig til de Narre, som gav sig af med ham." — Det sidste minder paafaldende om et bekjendt Sted i Nietzsches "Jenseits von Gut und Böse."

2. Næst i Rækken kunde kanske nævnes Emersons mystiske og esoteriske Digte. Disse hører inderlig sammen med de førnævnte om Digterens Stilling og Opgave, som jo fortrinsvis er den at løse Verdensgaaden. Det bedst kjendte af disse er vel "Brahma," der er skrevet i noksaa passable Vers, som jeg alligevel foretrækker at gjengive i Prosa.

"Tror den blodige Morder, han myrder, eller den dræbte, at han er dræbt, kjender

ingen af dem ret mine hemmelighedsfulde Veie.

Fjernt og glemt er nærværende for mig; Skygge og Sollys er et; de svundne Guder aabenbarer sig for mig; og for mig er Ry og Vanrygte lige.

De regner feil, som ikke tager mig med; naar de flyr mig, er jeg deres Vinger; jeg er Tvivleren og Tvivlen, og jeg er Hymnen, Brahminen synger.

De stærke Guder forlænges efter min Bolig, og de hellige syv længes forgjæves; men du det godes ydmyge Elsker, find mig, og vend Himlen Ryggen."

Dette Digt, der lyder saa besynderligt. næsten forskruet, har voldt mange Hovedbrud. Jeg finder, at det udmærket gjengiver den høiere indiske Pantheisme, der ogsaa i stor Udstrækning var Emersons.

Af "The Sfinx" blot dette:

"Du er det ubesvarede Spørgsmaal, om du blot kunde se dit eget Øie: altid spørger og spørger det, og hvert Svar er en Løgn. Saa gaa din Gang gjennem Naturen, prøv dens tusinde Naturer, fortsæt din Spørgen, du klædte Evighed; Tiden er det falske Svar."

Et af de betydningsfuldeste i denne Klasse er Digtet "Uriel."

"Det begav sig i de ældgamle Æoner, som den grundende Sjæl skuer, inden den

vilde Tid havde myntet sig ud i Almanakmaaneder og Dage . . .

De unge Guder drøftede Formernes Love og de rette Maal, Cirkel, Kvintessens, Solstraaler, Væsen og Skygge. En, i en afgjørende lav Tone, der trodsede Tvivl og hellig Vedtægt, . . . erklærede som sin guddommelige Mening, at Linjer var ikke til. I Naturen findes ikke Linjer, Enheden og Universet er runde, alle Straaler vender tilbage, det onde vil gavne og Isen brænde. Da Uriel med gjennemtrængende Blikke talte saaledes, for der en Gysen rundt Himlen. De strenge, gamle Krigsguder rystede paa Hovedet, Seraferne rynkede Bryn i deres Myrtebeder, hele den hellige Forsamling syntes, de frække Ord varslede dem alle Uheld: Skjæbnens Vægtstang var bøiet, det godes og ondes Grænser løb sammen. . . .

En tung Selvbevidsthed sank falmende over Uriels Skjønhed; han, den før saa fremskudte Gud, trak sig ind i sin Sky . . . saa strøg en Glemselens Vind over Gudeskaren."

Men nu og da var der Ting — f. Ex. Solens Omløb eller de kemiske Kræfter, eller Livets Virkning i Stoffet, eller Vandets Overgange, eller det godes Fødsel af det onde — som mindede om Uriels Ord:

"Og de høie Himle rødmede, og Guderne rystede, de vidste ikke hvorfor."

Uriel er Emerson.

3. Naturpoesierne udgjør maaske den talrigste Afdeling af Emersons Digte. Disse har ogsaa mest Charme. Og det skader ikke, at Naturen for Emerson ikke er det sidste og endelige, og at den sætter ham Lexer fore.

I "Hamatreya" ler Jorden i Blomster over sine kry Gutter, der er stolte af de Jorder, som ikke er deres, der styrer Plogen, men ikke kan styre sine egne Fødder bort fra Graven. — Humlen lærer ham Beskedenhed og Filosofi, den gulbuxede Filosof, som bare ser det skjønne, bare nyder det søde og lader haant om Skjæbne og Bekymringer. — Nordenvinden bliver ham en Arkitekt, der ud af Snefanerne laver de fineste Borge i Løbet af en eneste Nat, en Arkitektur, der spotter al Verdens Bygningskunst. — Fjeldet og Ekornet har en Trætte. Fjeldet kalder Ekornet en liden Nar. Ekornet bliver ikke Svar skyldig, men erklærer, at Begavelserne er forskjellige; kan det ikke bære Skoge paa sin Ryg, saa kan Fjeldet til Gjengjæld ikke knække en Nød. — Der er et længre Digt — "May-Day" — hvor Naturen træder os imøde i hele sin jomfruelige Ynde eller betagende Løssluppethed, under Læsningen af hvilket man næsten glemmer, at man betragter Naturen gjennem et Medium, Digterens Ord, saa levende er det skildrede. — "The Adirondacs" har hele Dagbogsoptegnelsens Tilforladelighed og Sensommerens Skogkjølighed:

"Velkommen! siger Skogguden gjennem Løvet, I kommer sent og som fremmede, men jeg kjender eder. Aftenen sænkede sig, Stjernerne tittede gjennem Lønnegrenene, der bredte sig som et Skytæppe over Leirilden. Trøskede Træstubber, tusindaarsgamle, tændte sine Fosforflammer som Maaneskinsflækker paa Skogbunden. Ti stuelærde, vante med varme og bløde Senge i tapetserede Sovekamre, ligger her som Sac og Sioux (Indianere) paa Bargrene og hilser med enstemmig Glæde Forandringen. Saa let har Naturen for at akklimatisere sine Sønner, om de ogsaa først sent søger hen til hende . . . Oppe ved Daggry blev de Gutter igjen i den lette Skogluft . . . Her var der ingen Opslag, som paalagde dem at møde frem ved Valgurnen, ingen Dørklokke, som varslede Besøg; intet Bud venter, ingen Breve kommer og gaar; her pløiedes og saaedes ikke, ingen kjøbte eller solgte; Frosten, der glitrede, ødelagde ingen Grøde, Regnet spolerede ingen Fridag."

Der laa de og betragtede Furuernes Procession, de udfordrede Ekkoet med sine Raab eller sine Bøsser, de lyttede til Lommens Latter eller til Nattejægerens sagte Vrikning. De drak Øl af Jægerkrus, Kokken sørgede for Vildt og Ørret, Poteter og Hvedebrød, og alle spiste de som Abbeder, medens Føreren under stort Bifald erklærede, at

man aldrig faar slet Fordøielse af ufordøielig Mad.

I Slægt med dette Digt er Digtene "Woodnotes." "Naar Furuen drysser sine Kongler til Fossens Toner, hvem skynder sig da paa Skogvandring til de talende Fugle og Trær? Der er Digteren hjemme, en Cæsar i sit løvrige Rom."

"Ligesom Solstraalerne strømmer gjennem Rummet uden at forstyrre eller trænge tilside, saa vuggede Furuen gjennem min Tanke og pustede til de Drømme, den aldrig bragte."

I ren Walt Whitmansk Aand fortæller han om sin "Skogseer," der som "en trofast Elsker kunde udenad hver Glæde, Klippedalene havde at byde paa. Det var, som om Naturen ikke kunde fremelske en Plante paa det hemmeligste Sted, i skjælvende Myr eller paa sneklædt Fjeld, under Græsset, der skygger over Bækken, under Sneen i Klipperevnen, i de fugtige Lier, hvor Vildfugl og Ræv færdes, uden han kom der, netop som den brød Knoppen i sit Jomfrubur; som om en Solstraale viste Veien og meddelte ham dens Slægtregister. Det var, som om Vindene førte ham, som om Spurvene underrettede ham, som om han i Fremsyn opdagede, hvor Orkideerne voxede . . . Naturen lagde alt aabent for at behage og vinde denne sin vise Vandrer. Han hørte Aarfuglen buldre i Skogen, hørte Sneppens Kveldhymne, han

fandt Trostens Rede, og den sky Høg fløi ikke for ham. Det, andre ser paa Afstand eller gjætter sig til i Skogtykningen, syntes at indfinde sig paa denne Filosofs Bud."

Skogvandreren fortæller selv:

"Du spørger, hvilken Fører hjalp mig gjennem den sporløse Tykning, gjennem den storstammede, vilde Storskog. Jeg fandt Vasdraget, det var min Leder. Jeg gik taknemlig ved dets Side eller over den tørre Flodseng. Saaledes vandt jeg gjennem det fugtige Skogtykke, gjennem Krat og Bregner og Bæverleire; jeg brød mig Vei gjennem Granitbrud, Vandfaldet førte mig, det føderige Vand nærede mig, til jeg stod paa Lavlandet, ved Havets Sand. Naar Natten var mørk, var Træstammernes Mose min Polarstjerne. Skogens Bær gav mig den fornødne Føde. Thi Naturen er altid trofast mod dem, som fortrøster sig til hende. Naar Skogen skal føre mig vild, naar Nat og Morgen lyver, naar Sjø og Land nægter at brødføde mig, da er det paatide at dø; da vil min Moder rede mig en Seng paa sin grønneste Plet, og Juniblomsterne vil ikke afslaa at dække sin hedengangne Elskers Støv."

"The Rhodora" er et af Emersons skjønneste Smaadigte. Det er ogsaa ulasteligt i Formen.

"I Mai, da Havvindene strøg igjennem vore enslige Egne, fandt jeg den friske Rhodora i Skogen. I en kjølig Afkrog ud-

foldede den sine nøgne Blomster som for at behage Ødet og den slæbende Bæk. De purpurfarvede Blomsterblade, der faldt i Kulpen, meddelte det sorte Vand en livlig Skjønhed. Hid skulde Rødkjælken komme for at kjøle sin Fjærham og hylde den Blomst, hvis Dragt overstraaler dens egen. Rhodora, om de vise skulde spørge dig, hvi du ødsler din Ynde paa Jord og Himmel, saa svar dem, kjære, at som Øiet blev til for at se, saaledes er Skjønheden sit eget Forsvar. Hvorfor du staar der, o Rosens Rival, faldt det mig aldrig ind at spørge om, det ved jeg ei. Men i min Uvidenhed har jeg tænkt som saa: den samme Magt, som sendte mig hid, sendte ogsaa dig."

4. Saa mange er blevet Digtere paa sin Elskov. Men dette var ikke Tilfældet med Emerson. Alligevel er hans Digt "To Ellen" et af hans smukkeste og inderligste, ogsaa, mærkeligt nok, et af dem, hvori han kommer den konventionelle Verseform nærmest. Det skulde ellers ligge nærmest at antage, at en Digter som Emerson netop her, hvor det gjaldt at give en umiddelbar Følelse Udtryk, vilde valgt det formfrieste Vers; at han ikke gjorde det, tør kanske antyde, at hans saameget udskregne formelle Skjødesløshed ikke var saa ganske uden Hensigt. — Han havde en Opfatning af Kjærlighedens Væsen, som hindrede ham i ganske at hengive sig i Umiddelbarheden. I

hans skjønne Afhandling om dette Emne ("Love," Essays I), en der i meget minder om Platons Symposion, heder det: Ingen kan glemme Ankomsten i sit Hjerte af den Magt, som gjorde alle Ting ny, som blev ham Musikens, Poesiens og Kunstens Daggry; som lagde Straaler af Purpurlys over Naturen og vexlende Trylleri over Morgen og Kveld; da Lyden af en Stemme kunde frembringe Hjertebanken, og den mest trivielle Omstændighed i Forbindelse med en vis Person opbevaredes i Mindets Skrin. Denne Passion nyskaber Verden for den unge Mand. Den lægger Liv og Betydning i alle Ting. Naturen faar Bevidsthed. Hver Fugl paa Gren synger for hans Hjerte. Og Tonerne er næsten artikulerede. Skyerne faar Ansigtsformer. Skogens Trær, det bølgende Græs og de tittende Blomster faar Forstand, og han næsten frygter for at betro dem den Hemmelighed, de beder om. Han er et nyt Menneske med skarpere Syn, ny og kraftigere Forsæt og et ukjendt Alvor over sin Karakter og Planlægning. Han tilhører ikke længer sin Familie og sit Samfund. Han er en Personlighed, en Sjæl. Men, siger Emerson, Kjærligheden som alt andet er underlagt Forvandlingens Lov. Romeo og Juliet sættes paa Prøve. Farer, Sorg og Smerte rammer dem. Kjærligheden faar Trang til Bøn. Den slutter Pagt med de evige Magter til Fordel for den elskedes

Vel. Og dette er et Fremskridt, det lægger nyt Værd i Forholdet. Endelig lægger man Legetøiet tilside, man kommer til at betragte hinanden med utilslørede Øine, ser Feilene saavelsom Fortrinene. Thi den menneskelige Personlighed staar over Forholdet, høiere end det. De elskende kommer til at se, at det, som først drog dem til hinanden, var et Led i en Hensigtskjede, Elskoven var som Stilladset om det byggendes Hus. Forstandens og Hjertets Renselse fra Aar til Aar er Resultatet af det sande Ægteskab. Vi opdrages for den Kjærlighed, som ikke kjender Kjøn eller Person eller Parti. Vi behøver ikke at frygte for at tabe noget ved Sjælens Fremskridt mod Fuldkommenhed. Det, der er saa skjønt og henførende som Elskovsforholdet, kan bare vige Pladsen for noget endnu skjønnere og større.

Et Digt, "Give all to Love," aander en vis Fjernhed og Fornemhed, man sjelden finder parret med den erotiske Følelse.

"Ofre Kjærligheden alt; adlyd Hjertets Røst; giv Venner, Formue, Navn, Planer og din Muse, — nægt intet.

. . . . . .

Men forhold dig ikkedestomindre fri som en Araber.

. . . . . .

Naar den første Skygge af en Mulighed for en Glæde borte fra dig stjæler sig over hendes unge Barm, da være hun som Tanken

fri. Du skal ikke berøre Sømmen af hendes Klædebon, ikke beholde den blegeste Rose, hun dryssede af sin Sommerkrans.

Elskede du hende som dig selv, som et ædlere Selv; om hendes Bortgang formørker din Dag og berøver alt, der lever, sit Trylleri, — vid, at naar Halvguderne gaar, kommer Guderne."

5. Emerson har skrevet endel, ikke mange, Leilighedsdigte. Men somme af disse har opnaaet en Udbredelse som de største Nationaldigteres. Af "Voluntaries" nævner jeg dette Vers:

"So nigh is grandeur to our dust,
So near is God to man,
When Duty whispers low, Thou must,
The youth replies, I can."

Digtet "Boston" fra 1873, oplæst 100 Aarsdagen efter hin historiske Theepisode i Bostons Havn, er et Slags Opsang eller amerikansk Program, som jeg ikke kan nægte for falder lidt i det prosaiske.

"Det gamle Europa stønner under sine Paladser, har mere end nok af Lorder; — vi planter og bygger ved den brusende Sjø en Stad for de ringe."

"Vi giver ikke Hertugdømmer til de faa, men holder paa lige Ret for alle, — lige skal vi være i Kirkestolen paa Søndag, lige paa Markedspladsen paa Mandag, thi hvad er

Plog og Seil og Land og Liv, hvor Friheden fattes?''

''Vi ærer den hæderlige Haandværker, foragter Kjeltringen og Taaben; hver ærlig Mand skal have Stemmeret, hvert Barn sin Skoleopdragelse. Vi vil have en Union for ærlige Folk eller slet ingen.''

Følelsen er dyb og ægte, her og der er Udtrykket skjønt poetisk, men Emerson er ikke her paa sit bedste.

Skjønnere var den Bostonhymne, han skrev i 1863. Den har tildels de samme Tanker i mere poetisk Dragt:

''Herrens Ord kom om Natten til de vaagende Pilgrime, der de sad ved Sjøens Bred, og det fyldte deres Hjerter med Ild.

Gud sagde: Jeg er træt af Konger, jeg taaler dem ikke længer; Morgenen bringer de fattiges Undertrykkelse for mit Øre.

Tror I, jeg dannede Jordens Kreds til en Mark for Rov og Krig, hvor store og smaa Tyranner kan undertrykke de svage og ringe?

Min Engel — hans Navn er Frihed — vælg ham til Konge. Han skal bane Veie til Øst og Vest og beskytte eder med sine Vinger.

Se jeg lægger for eder Landet, jeg fordum skjulte i Vesten, ligesom Billedhuggeren afslører Støtten, naar han har gjort sit bedste.''

''Jeg vil skifte mine Goder. Kald hid

den forstødte og Slaven; ingen skal herske uden den ringe, og ingen uden de stræv-somme skal fyldes.

Jeg vil ingen Adelsmænd have, ingen store Slægtregistre; Fiskere og Vedhuggere og Plogdrivere skal udgjøre Staten."

"Og I skal være Menneskevenner, der er Adel i at tjene; hjælp dem, som ikke kan gjøre Gjengjæld, tag eder iagt for at vige af fra Retten.

Jeg tilintetgjør eders Baand og Træl-dom, jeg frigiver Slaven: frit skal hans Hjerte, fri hans Haand være fra nu af, som Vinden og Voven er fri."

"Min Vilje skal ske, thi i Dagslyset som i Mørket har min Tordenkile sit Maal isigte."

Den gammeltestamentlige Tone, Digtet er holdt i, passede fortrinlig i en Henven-delse til Ætlinger af de gamle Puritanere. Vægt fik Digtet ogsaa som et Indlæg for Nordens Sag under Borgerkrigen:

"Idag skal I løse den bundne, kun saale-des vorder I selv fri. Løft et Folk op af Støv-vet, lad Frihedsbasunen lyde!"

Det mest bekjendte af disse Leilighedsdigte er dog Concordhymnen, som blev sung-get ved Monumentets Afsløring den 19de April 1836. Den kan omtrent enhver Amerikaner udenad som enhver Nordmand "Ja vi elsker dette Landet." Den er saa enkel og rolig som Lincolns Gettysburg-Tale.

"By the rude bridge that arched the flood,
Their flag to April's breeze unfurled,
Here once the embattled farmers stood,
And fired the shot heard round the world."

Paa Norsk:

"Ved den simple Bro, som buede sig over Elven, stod engang Bønderne i Slaglinje med Flaget udfoldet i Aprilvinden og løsnede det Skud, som hørtes Verden rundt.

Fienden har længe sovet i Taushed; i Taushed sover ogsaa hans Beseirer. Og Tiden har feiet den ødelagte Bro nedover den mørke Strøm, som glider mod Havet.

Paa denne grønne Bred, ved denne stille Strøm, sætter vi idag en Mindesten, at deres Handling maa bevares i Eftermælet, naar vore Sønner er henvandrede ligesom vore Fædre.

O Aand, som drev disse Helte til at vove Livet for at skjænke sine Børn Friheden, byd Tiden og Naturen mildt skaane den Støtte, vi reiser dem og dig."

6. Endelig er der, hvad vi kunde kalde personlige Digte. Det faldt ikke naturligt for Emerson at offentliggjøre mange af disse; flere af dem er først samlet af andre i et Appendix. I et Digt, skrevet da han var 24 Aar, beklager han sin svage Helbred, og han bønfalder Museme om at drive de rædselsfulde Furier fra ham. Da hans fornemste Dagsværk var gjort, og han havde

vundet det Overblik, som forsonede ham med Livet og sin Legemssvaghed, der langtfra var saa stor, som han i sin Ungdom frygtede, tager han Emnet op igjen i et lidet mandigt Digt,

"Terminus."

"Tiden til at ældes er kommen, til at tage Seilet ind: Grænsernes Gud, som sætter Havene sine Strande, kom paa sin skjæbnestrenge Runde til mig og sagde: Nu ikke længer! Dine ærgjerrige Grene skal ikke brede sig videre og ikke din Rod. Fantasien tager Afsked, undfang ikke længer; træk dit Firmament sammen til et Telts Omfang. Der er ikke nok for dette og hint, vælg hvilket af to du vil, spar paa den svindende Elv . . . Anklag, om du saa finder forgodt, dine Forfædre, som slet forvaltede sin Ild, som, da de gav dig Livets Aande, undlod at skjænke dig de stærke Sener, der engang var deres, og Bersærkens Marv — gav dig i Arv blodfattige Aarer, usikker Livsvarme, svage Nerver, lod dig staa døv og stum blandt Museme, blandt Gladiatorerne vanfør og lam.

Som Fuglen bereder sig til Stormen, ruster jeg mig for Tidens Storm: jeg griber Roret og rever Seilet, bøier mig ved Aftentide for den Røst, jeg adlød i min Manddom."

Digtet "Good-Bye" er en Triumfhymne til Hjemmet og dets Natur.

"Farvel, stolte Verden! Jeg tager hjem. Du er ikke min Ven og jeg ikke din. Længe vandrede jeg gjennem dine trættende Folkehobe. Som en Elvbaad paa Havets Bølgekam slyngedes jeg lig det jagede Skum. Men nu, stolte Verden, tager jeg hjem.

Farvel til Smigerens logrende Ansigt, til Høihedens vise Grimase, til den rige Opkomlings bortvendte Øie, til de smidige Bureaufolk, lave og høie, til de fyldte Sale, til Gaard og Gade, til frosne Hjerter og rappe Fødder, til dem, som gaar, og dem, som kommer. Farvel, stolte Verden, jeg tager hjem.

Jeg gaar til min egen Arne, som ligger for sig blandt hine grønne Høie — en skjult Vraa i en vakker Egn, hvis Lunde dannedes af legende Feer; hvor de grønne Hvælvinger hele Dagen gjenlyder af Solsortens Triller, hvor vanhellige Fødder aldrig har traadt, en Plet helliget Tanken og Gud.

O, naar jeg staar sikker i mit Skoghjem, træder jeg Hellas' og Romas Stolthed under Fod; og naar jeg ligger udstrakt under Bartrærne, hvor Aftenstjernen sender sit høie Lys, da ler jeg af Menneskenes Viden og Stolthed, af Sofistskolerne og Lærdomsklikerne, thi hvad er de alle i al sin Indbildskhed, naar man kan møde Gud i Busken*)."

Hans "Threnody," Sørgedigtet over hans lille Søn, har mange af Emersons Beundrere

*) Sigter til Fortællingen om Moses.

anseet som hans Digtnings Glanspunkt. Det har endog været sammenlignet med Shelleys "Adonais" og Tennysons "In Memoriam." Jeg sætter Digtet høit, men ikke i Høide med de nævnte Digte. Det har ogsaa været nævnt sammen med Miltons "Lycidas" og Arnolds "Thyrsis." Over Miltons og Arnolds Digte er der en klassisk, skulpturel Skjønhed, som Emerson aldrig kunde naa; Intensiteten og Versekunsten hos Shelley og Tennyson var heller ikke hans. Allerede Sorgens Gjenstand giver Tennysons Digt Forrangen. Vistnok forholder man sig paa en Maade nærmere til sit Barn end til en Ven, men en fuldvoxen, udviklet Mand som Arthur Hallam sætter Tankerne ganske anderledes i Bevægelse end et lidet Barn. Uden at løse de opstillede Problemer har Tennyson formaaet at lægge hele sin Filosofi ind i sit Digt, men han er ægtere i de Dele af Digtet, som udtrykker Sorgen, end i de, der byder Trøst. Ogsaa Emerson er dybere, hvor han klager, end hvor han prøver at samle sig og uddrage Lærdommen. Det maa vel altid være saa.

"Søndenvinden bringer Liv, Solskin og Attraa og aander aromatisk Varme over hver Høi og Eng. Men over de døde har den ingen Magt, de tabte, de tabte formaar den ikke at vække, og der Blikket vandrer udover Høierne, begræder jeg den kjære, som ikke vender tilbage."

"Han er kommen Dagen afsyne, den kan

ikke finde ham, nær eller fjernt. Mine Haab flyver ud efter ham, de evner ikke at holde ham fast. Søndenvinden, der netop kom tilbage, søger ham og finder unge Naaletræer og knoppende Birke, men den knoppende Menneskesøn finder den ikke."

"Hvorhen styrer nu dine Fødder, min kloge og deilige Flygtning? For nogle Dage siden havde jeg Lov til at vogte dine Skridt, til at kjende din Vandring, hvorldes har jeg forskjertset den Ret? Har du glemt mig i din ny Glæde?"

Scener fra Guttens Lege træder frem og skildres. Her er Legetøiet og Legepladsen, men Barnet med de dybe Øine er borte.

Ovenpaa en skytung Dag kom en Nat, da Naturen havde mistet sin Elskling. Faderen sagde til Naturen: "Vi er Lidelsesfæller." Den følgende Morgen var unødvendig lys. Snefuglen kvidrede, Hanen gol, men de smaa Barnefødder laa stive og stille. Ikke den Spurv eller Gjerdesmut, ikke det Høstens Straa, som Naturen jo sørger for, intet og ingen — undtagen for denne lille! Han sætter sig op mod den.

"Var der ikke en Stjerne, som kunde været sendt, ingen Vægter i Firmamentet, ingen Engel af den talløse Hærskare omkring Krystalfloden, som kunde kommet dette eneste Barn tilhjælp?"

Muligens Feilen laa hos Naturen. Den var endnu ikke moden for en Sjæl som dette

Barns. Skuffet trak den lille Vismand sig tilbage for engang senere at fødes igjen.

Naturligvis er der Svar paa Spørgsmaalene, Trøst for Tvivlen; men alle slige Svar faar let noget konventionelt over sig, og Trøsten er ikke altid selvindlysende.

"What is excellent,
As God lives, is permanent;
Hearts are dust, hearts' loves remain;
Heart's love will meet thee again."

Arnold har indvendt mod Emersons Poesi, at den mangler Simpelhed (Letfattelighed), Sanselighed (Anskuelighed) og Udviklingsmethode. I stor Udstrækning er dette sandt. Han var ikke egentlig Sanger; han sang ikke af fuldt Bryst, og Versekunsten var ikke hans. Han maa vel nærmest kaldes Reflexionslyriker. De store Livsproblemer, som enhver Slægt, ethvert Menneske indbydes til at løse, viser sig for ham og underkastes hans Prøvelse. Dette sker naturligvis ikke skematisk. Hans Behandling er ikke Popes i "An Essay on Man." Den er poetisk. Og den er original. Tydningerne af Verden og Livet er mange og vexlende, baade de filosofiske og de poetiske. Sfinxens Gaade er endnu aldrig løst, er maaske uløselig. Man kunde sige om den og dens Tydere, hvad Keats siger til Ynglingen paa den græske Urne:

"Forever wilt thou love, and she be fair."

Men Livet, som de fleste af os lever det, ligger saa lavt; vi er saa begrænsningssyge, saa anviste hver især vort lille Hjørne, at Tilværelsens Storhed tænker vi ofte mindre paa end paa den Sne, som faldt ifjor. At pege paa den, stadig minde om den, nægte at indlade sig med de Trivialiteter, som saa gjerne fængsler os — "das Gemeine, welches uns alle bändigt," som Goethe siger — det er stort, og det er, hvad Emerson i sin Digtning gjør. Og det uden nogen Skolemestermine, uden al Tørhed, alt Munkevæsen:

"Not for all his faith can see
Would I that cowlèd churchman be."

Sommerfloraens Aroma og Vinterens legende Snefnug, Kornets Sus og Bartrærnes Brag, Elven, der glider, og Stjernehimlen, der funkler, og Klippen, som peger mod den, — alt dette findes i hans Digte. Naturtydning og Livstydning er deres Særmærke.

XII

Denne korte Fremstilling nærmer sig sin Afslutning. Efter et kort Omrids af Emersons Liv har vi betragtet ham i hans Forhold til Metafysiken, Naturen og Ethiken; hans Statsbegreb, hans historiske og kunstneriske Opfatning behandledes dernæst, endelig saa vi paa ham som Kritiker og Digter. Uagtet jeg i denne Afhandling er gaaet mere systematisk tilværks, end man i Almindelighed gjør med Emerson, føler jeg godt, hvormeget af ham er undsluppet mig — kanske netop paa Grund af den Fremstillingsform, jeg har valgt. Men for at Fremstillingen ikke skal blive altfor mangelfuld, maa jeg til Slutning tilføie lidt om Emersons Forhold som Borger i Staten og lidt om hans Stilling til de Samfundsideer og Bevægelser, som var oppe i hans Tid. Noget af det berørtes i det biografiske Kapitel.

Der er da allerførst det at sige, at medens Emersons Indflydelse har været en virksom Faktor i mange samfundsforædlende Bestræbelser, var han i meget ringe Grad det, man kalder en Reformator. Han var for rolig og fornem til at optræde som Agitator. Det bliver man kun ved fanatisk at hengive sig til en enkelt Ide, med Udelukkelse af alt det

øvrige og oftest større. Han kunde blive utaalmodig over den stadige Indvending mod Forfatterne, at de ikke er Handlingens Mænd. Hans Gjerning var Handling fuldt saa meget som Statsmandens og den praktiske Organisators. "Ord er Handling."

> "Chide me not, laborious band
> For the idle flowers I brought;
> Every aster in my hand
> Goes home loaded with a thought."

Han var Patriot, afleverede sin Stemmeseddel ved Valgurnen og talte Tillidens og Haabets Ord om den unge Republik. Men han var ikke Chauvinist. Ligeoverfor sin Nations Industrialisme sætter han de Ord: "Verden er grundlagt paa Ideer, ikke paa Jern og Bomuld." Til Amerikanernes rastløse Hastværk, "hustle," bemærker han: "Intet er vulgærere end Hastværk." Og hvor sikkert har han ikke skildret en Side af sine Landsmænd i disse Ord: "Den amerikanske Ungdoms særlige Feil er Prætension — i Modsætning til Verdensmanden. Besynderligt nok, vort Folk har, ikke netop Vand i Hjernen, men en Smule Gas. Hvadsomhelst Amerikaneren siger faar lidt Form af en Tale." "Jeg hader," siger han etsteds, "denne overfladiske Amerikanisme, som venter at blive rig paa Kredit, at blive vis ved Bordbanken (Spiritisme), at faa Sjælekund-

skab ved Frenologi; som sælger Varer under falske Foregivender og stræver efter Magt ved Hjælp af bestukne Juryer og Valgfusk.'' ''Lad os,'' fortsætter han, ''slutte med Skrytet og Reklamen.'' Og endelig: ''Jeg er bange for at det, den almindelige Mening kalder Succes, er det stik modsatte af virkelig og sund Succes.'' I sin Afhandling ''Heroisme'' siger han, ikke uden et Anstrøg af Sørgmodighed: ''De, som ser Usselheden i vor Politik — hvem er det vel, som ikke i Stilhed ønsker Washington tillykke med, at han forlængst er lagt til Ro i sit Liglagen og for evig sikker; med, at han lagdes fortrøstningsfuld i sin Grav, før endnu hans Tro paa Menneskene fik glippe.''

Det er ikke sandsynligt, at Emerson sværmede altformeget for almindelig Stemmeret, skjønt han tog den som noget givet. Han vilde ikke som mange Fanatikere i vore Dage kaldt det for en Forbrydelse ikke at stemme. Og skulde en æsthetisk Ven have erklæret Ballotteringen en Smagsag, vilde hans moralske Natur ikke følt sig rystet nok til at rive af sig en Straffepræken.

Naar Emerson havde at gjøre med Konservatismen, tog han altid Radikalismens Side. Men naar han saa lagde Mærke til sin Samtids Radikalere, stødte deres Fremfærd og utidige Rodhuggeri ham næsten altid. Det overilede, hidsige og overdrevne afskyede han. ''Naar vi kommer ud af

Caucus'en eller Banken eller Abolitionskonventionen eller Afholdsmødet eller Transcendentalistklubben, ud i Mark og Skog, siger Naturen til os: Saa hed, min lille Herre!" Saa stor er imidlertid hans Interesse for alle Bevægelser, som slaar Vrag paa det overleverede og rutinemæssige, at han aldrig kan bruge strenge Ord om dem, men hvor han dadler gjerne gjør det humoristisk. Hans Stilling til Brook Farm Experimentet har jeg allerede nævnt. Hør hans Kommentar. Først Brevet til Carlyle i 1840: "Vi er alle en Smule øre her med vore talløse Reformprojekter. Ikke en læsekyndig Mand, som jo har et nyt Samfund i Vestelommen. Jeg er selv mildt angreben . . . George Ripley snakker sammen en Koloni af Agerdyrkere og boglærde . . . En Mand renoncerer paa al animalsk Føde, en anden vil intet have at gjøre med Penge, en tredie intet med lønnede Tjenere, en vil ophæve Staten, og idethele har vi en betragtelig Del Fornuft og Fremtidshaab."

Ripleys Projekt var den kommunistiske Brook Farm. "Det var et ædelt og storhjertet Experiment," siger Emerson. Men det var tillige "intellektuel Sansculotisme." "Grundlæggerne af Brook Farm skal have den Ros, at de gjorde den hyggelig. Alle, som kom, selv de fordringsfuldeste, fandt den høist tiltrækkende." Men de gifte Kvinder var mod Foretagendet. "Fælles-

skolen var bra nok, men de havde alvorlige Indvendinger mod det fælles Barnekammer. Æg kan nok udruges i Ovn, men Hønen for sin Del foretrækker den gamle Skik. En Høne uden sine Kyllinger er bare en Halvhøne." Han meddeler, at ifølge mange af den da opløste Kolonis Medlemmer var Opholdet der den betydeligste og frugtbareste Periode i deres Liv. Og det betvivler han ikke, men han føier smilende til: "Det var en uafladelig Picnic, en fransk Revolution i Miniatur, en "Fornuftens Tidsalder" i en Stegepande."

Han klargjør sit Forhold til sin Samtids forskjellige Bevægelser i disse Ord:

"De Reformer, som nu ytrer sig i vort Land (og han nævner dem alle), gode og varmhjertede, som de tilsyneladende er, bliver usle og bitre, naar de drives hver for sig. . . . Menneskets Sjæletrang kan ikke tilfredsstilles af andre end uendelige og evige Ting."

Selv Transcendentalismen, den Aandsretning, hvis toneangivende Apostel han ansaaes for, underkaster han Kritik: "De (hans Aandsfrænder) er ikke gode Borgere. Det er ugjerne, de bærer sin Andel af de offentlige og private Byrder." Til Indvendingen: du vil komme til at sidde uvirksom, indtil du bliver gammel og evneløs, svarer de: "Gjerne det, men jeg flytter mig ikke, før jeg har allerhøieste Ordre."

Fra først af havde han lidet tilovers for Negrene. Han var aldrig sentimental som Garrison eller Harriet Beecher Stowe. Men hans Sans for abstrakt Ret og Retfærdighed gjorde, at han allerede som ung Præst gav Abolitionisterne Anledning til at udtale sig i de Lokaler, som stod til hans Raadighed. Af ægte ublandet angelsachsisk Blod, som han var, var Raceinstinktet i ham noksaa fremtrædende, meget som hans Filosofi og skarpe Sans for sin specielle Races Mangler dæmpede det. Da det uundgaaelige kom og Lincolns Emancipationshandling var en fuldbragt Kjendsgjerning, var han begeistret med paa den, fordi den kom i høiere og uforudsete Omstændigheders Medfør. I sin Bostonhymne af 1. Januar 1863 skrev han:

"Pay ransom to the owner
And fill the bag to the brim.
Who is owner? The slave is owner,
And ever was. Pay him."

Dette og adskilligt mere i samme Retning var under Udviklingens og Tidsaandens Tryk, som ingen kan frigjøre sig for. Men Faktum er, at han, tiltrods for sin Villighed til at give Abolitionisterne al mulig Tale- og Virkefrihed, af disse ansaaes som noksaa lunken i sin Iver. Og han havde iblandt brugt Ord, der nok kunde bringe en Neger-

ven til at studse, f. Ex. disse i et Digt til W. H. Channing:

"Overguden,
som parrer Ret og Magt,
som befolker og ødelægger —
han, som udrydder
Racer ved stærkere Racer,
sorte ved hvide —
forstaar af Løven
at udvinde Honning."

Han vil ikke Krig. Ikke Norden mod Syden. Han havde Englands Exempel for sig. Det havde i 1834 løskjøbt sine Slaver i Kolonierne for 20 Millioner Pund Sterling. Emerson var inde for at løskjøbe Slaverne, ikke fordi deres Herrer havde Ret til dem, men fordi det forekom ham lettest og mest praktisk. Efter alle disse Aars Overveielser og Erfaring har man næppe Ret til at sige, at han havde saa ganske Uret. Det vilde have kostet 2000 Millioner Dollars ifølge hans Regning (og han var aldrig stiv i Regning), men "var nogensinde en Ydelse saa villig givet som denne?"

Man tør nok dristig sige, at det, som under hele Antislaveribevægelsen laa ham mere paa Hjerte end de sortes var de hvides Velfærd. Før Lincoln havde han udtalt, at i et Land som Amerika kunde aldrig Frihed og Slaveri existere ved Siden af hinanden. Ne-

gerslaveriet demoraliserede Syden. "Du kan ikke binde en Ende af Lænken om dit Medmenneskes Hals uden at fæste den anden Ende til din egen."

Stillede end Emerson sig skeptisk og iblandt afvisende til de mange Bevægelser, der prøvede paa at realisere de Ideer, som ogsaa var hans, — han interesserede sig dog for dem og læste i dem Menneskehedens udødelige Retfærdigheds- og Idealitetssans. Hans Tro paa Menneskene har fundet dette Udtryk i "New England Reformers":

"Intet skal rokke den Tro hos mig, at alle Mennesker elsker Sandheden. Der er i Naturen ingen ligefrem Løgn, ingen ublandet Ondskab. Antagelsen af en total Fordærvelse er den værste Bespottelse og Helligbrøde, den eneste Skepticisme og Atheisme. Blev den almindelig, vilde Selvmord affolke vor Planet. I Navn har den fundet Plads i en eller anden theologisk Dogmatik, men individuel Skyldfrihed og Næstekjærlighed har gjort den til en død Bogstav."

LE Ja '11

RALPH WALDO EMERSON

EN FREMSTILLING

AF

OSCAR GUNDERSEN

Stevens

LIBRARY OF CONGRESS
0 016 211 866 3